

PREDLOG

CRNA GORA

**NACIONALNI PROGRAM PRIORITETNIH AKTIVNOSTI U OBLASTI
UBLAŽAVANJA I PRILAGOĐAVANJA NA KLIMATSKE PROMJENE
U OKVIRU SARADNJE SA
ZELENIM KLIMATSKIM FONDOM
2021-2023**

April 2021. godine

Crna Gora
Ministarstvo ekologije,
prostornog planiranja i urbanizma

SADRŽAJ

Lista skraćenica	3
Lista tabela	4
Lista grafika	4
Slike	4
i. SAŽETAK	5
ii. UVOD.....	8
1. NACIONALNE OKOLNOSTI.....	8
1.1 Socio-ekonomski i razvojni pokazatelji	9
1.2 Osnovni klimatski podaci i pokazatelji u oblasti ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene.....	13
1.3 Strateški i institucionalni okvir u oblasti klimatskih promjenama i održivog razvoja	20
1.3.1 Institucionalni okvir u oblasti klimatskih promjena	20
1.3.2 Strateški i regulatorni okvir u oblasti klimatskih promjena	21
2. SARADNJA SA ZELENIM KLIMATSKIM FONDOM.....	22
2.1 Ukratko o Zelenom klimatskom fondu	22
2.2 Strateški okvir za saradnju sa ZKF	23
2.3 Institucionalni okvir za saradnju sa ZKF i koordinaciju zainteresovanih strana	23
2.4 Postupak izdavanja saglasnosti projektima/programima (procedura „bez prigovora“)	24
3. NACIONALNI PROGRAM PRIORITETNIH AKTIVNOSTI U OBLASTI UBLAŽAVANJA I PRILAGOĐAVANJA NA KLIMATSKE PROMJENE U KONTEKSTU SARADNJE SA ZELENIM KLIMATSKIM FONDOM	25
3.1 Nacionalni prioritetni sektori u oblasti ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene... 25	
3.2 Lista prioritetnih aktivnosti u oblasti ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene..... 27	
3.3 Procjena potreba, nedostajućih znanja i kapaciteta za unaprjeđenje saradnje sa Zelenim klimatskim fondom u Crnoj Gori..... 29	
4. PROCES AKREDITOVANJA NACIONALNIH INSTITUCIJA ZA SARADNJU SA ZKF.....	33
5. KONSULTATIVNI PROCES I UKLJUČIVANJE ZAINTERESOVANIH STRANA U IDENTIFIKOVANJU POTREBA, NEDOSTAJUĆIH ZNANJA I KAPACITETA ZA UNAPREĐENJE SARADNJE SA ZELENIM KLIMATSKIM FONDOM U CRNOJ GORI.....	34
6. RODNA RAVNOPRAVNOST U OBLASTI KLIMATSKIH PROMJENA.....	35
7. MONITORING I EVALUACIJA	37
8. ANEKSI.....	39
ANEKS 1. Obrazac pisma bez prigovora	39
ANEKS 2. Metodologija za ocjenu i prioritizaciju projekata/programa u okviru Nacionalnog programa prioritetnih aktivnosti	40
Pristup u ocjeni i prioritizaciji projekata/programa Nacionalnog programa prioritetnih aktivnosti ..	40

Kriterijumi za ocjenu i prioritizaciju aktivnosti u kontekstu saradnje sa ZKF.....	40
ANEKS 3. Struktura i sadržaj Projektnog identifikacionog formulara	56
ANEKS 4. Odobreni projektni predlozi u okviru Programa prioritetnih aktivnosti za saradnju sa Zelenim klimatskim fondom	57
ANEKS 5. Pristup izvorima finansiranja i razvojna pomoć u oblasti klimatske akcije u Crnoj Gori.....	69
9. LITERATURA	70

Lista skraćenica

SKRAĆENICA	ZNAČENJE
BDP	Bruto domaći proizvod
CO₂	Ugljen dioksid
COVID 19	Pandemija izazvana virusom Covid 19
DKP	Direkcija za klimatske promjene
DEUMSKP	Direktorat za EU integracije, međunarodnu saradnju i klimatske promjene
OR	Odjeljenje za održivi razvoj
DRR	Smanjenje rizika od katastrofa
EU	Evropska unija
GHG	Gasovi staklene bašte
JPNPCG	Javno preduzeće Nacionalni Parkovi
LDN	Neutralnost u degradaciji zemljišta
NDA	Nacionalno tijelo za saradnju sa Zelenim klimatskim fondom
NDC	Nacionalno utvrđeni doprinos smanjenju gasova staklene bašte
NFP	Nacionalna kontakt osoba za saradnju sa Zelenim klimatskim fondom
NSORKPIUOP	Nacionalni savjet za održivi razvoj, klimatske promjene i integralno upravljanje obalnim područjem
OIE	Obnovljivi izvori energije
REDD	Smanjenje emisija iz deforestacije i degradacije šuma
UN	Ujedinjene nacije
UNFCCC	Okvirna konvencija Ujedinjenih nacija o promjeni klime
USD	Američki dolar
ZKF	Zeleni klimatski fond

Lista tabela

Tabela 1. Lista odobrenih projektnih predloga za uključivanje u Program prioriternih aktivnosti za saradnju sa ZKF	Error! Bookmark not defined.
Tabela 2. Ključni ekonomski pokazatelji (2015 – 2019).....	10
Tabela 3. Ukupne emisije GHG bez ponora po sektorima 1990 - 2017 (Gg CO ₂ eq)	13
Tabela 4. Institucionalni okvir u oblasti klimatskih promjena	20
Tabela 5. Strateški i regulatorni okvir u oblasti klimatskih promjena u Crnoj Gori.....	21
Tabela 6. Institucionalni i koordinacioni mehanizam za podršku saradnji Crne Gore i Zelenog klimatskog fonda (ZKF).....	24
Tabela 7. Nacionalni prioriterni sektori u oblasti ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene...	26
Tabela 8. Prioritetne potrebe, nedostajuća znanja i kapaciteti za unaprjeđenje saradnje sa Zelenim klimatskim fondom u Crnoj Gori.....	30
Tabela 9. Lista zainteresovanih nacionalnih institucija za akreditaciju i direktan pristup Zelenom klimatskom fondu	33
Tabela 10. Institucije, nadležnosti i zadaci monitoringa i evaluacije sprovođenja Nacionalnog programa prioriternih aktivnosti u okviru saradnje sa ZKF	37

Lista grafika

Grafik 1. Bruto domaći proizvod Crne Gore 2015 – 2019. godine	10
Grafik 2. Struktura BDP- a u 2019. godini (%).....	11
Grafik 3. Realni rast BDP-a 2019. i procjena za 2020 - 2021. godinu	12
Grafik 4. Ukupne emisije GHG bez ponora 1990 - 2017 (Gg CO ₂ eq)	14
Grafik 5. Ukupne emisije GHG bez ponora po sektorima 1990 - 2017 (Gg CO ₂ eq)	15
Grafik 6. Stanovništvo prema polu (januar 2019. godine)	35
Grafik 7. Stanovništvo prema starosti i polu (januar 2019. godine).....	36
Grafik 8. Razvojna pomoć u oblasti klimatske akcije za Crnu Goru u periodu 2014-2017 (u milionima USD)	70

Slike

Slika 1. Odstupanje srednje godišnje temperature vazduha u odnosu na referentnu klimatološku normalu 1961-1990 – Podgorica.....	16
Slika 2. Odstupanje srednje godišnje temperature vazduha u odnosu na referentnu klimatološku normalu 1961-1990 – Žabljak	16
Slika 3. Promjena (°C) srednjih zimskih (DJF), ljetnih (JJA) i godišnjih (ANN) temperatura za periode 2011–2040, 2041–2070. i 2071–2100. u odnosu na period 1971–2000	17
Slika 4. Promjena (u %) srednjih zimskih (DJF), ljetnih (JJA) i godišnjih (ANN) akumuliranih padavina izražena za periode 2011–2040, 2041–2070. i 2071–2100. u odnosu na period 1971–2000	18

i. SAŽETAK

Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma i nadležni Direktorat za EU integracije, međunarodnu saradnju i klimatske promjene, sprovelo je poziv a potom i analizu kandidovanih projektnih predloga za uključivanje u Program prioriternih aktivnosti za saradnju Crne Gore sa Zelenim klimatskim fondom u odnosu na njihovu usaglašenost sa propisanim kriterijumima. Od ukupno 10 projektnih ideja, kroz za to propisanu i po prvi put sprovedenu proceduru, 7 projekata je odobreno za uključivanje u Program. Navedeni projekti su rezultat širokih konsultacija sa relevantnim zainteresovanim stranama i odraz su prioriteta koje su prije svega nacionalne institucije prepoznale kroz svoje sektorske politike ali i kroz krovne strateške dokumente, prije svega Nacionalne strategije u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine i Nacionalne strategije održivog razvoja do 2030. godine. Takođe, Nacionalno utvrđeni doprinos smanjenju emisija gasova staklene bašte (NDC) je predstavljao ključnu odrednicu kada je u pitanju uspostavljanje prioriteta u oblasti ublažavanja klimatskih promjena. Iz Tabele 1. se može zaključiti da je odnos prioriteta u oblastima prilagođavanja na klimatske promjene i ublažavanja klimatskih promjena izbalansiran. Tako imamo da je fokus po 2 projektna predloga isključivo na mitigaciji ili adaptaciji na klimatske promjene dok 3 projektna predloga kombinuju ove dvije oblasti. Ukupan iznos projekata koji su predloženi kao prioriterni aktivnosti za saradnju Crne Gore sa ZKF-a za period 2021-2023. godine je blizu 176 miliona USD, gdje se od ZKF očekuje podrška u iznosu od 75.4 miliona USD, dok je ostatak projektovano sufinansiranje.

Odobreni projekti su prikazani u Tabeli 1.

Tabela 1. Lista odobrenih projektnih predloga za uključivanje u Program prioriternih aktivnosti za saradnju sa ZKF

LISTA ODOBRENH PROJEKTHNIH PREDLOGA ZA UKLUČIVANJE U PROGRAM PRIORITETNIH AKTIVNOSTI ZA SARADNJU SA ZKF

	NAZIV PROJEKTA	OPSEG (Mitigacija/Adaptacija)	NADLEŽNA INSTITUCIJA/INSTITUCIJE	Kontakt odgovorne osobe	IMPLEMENTACIONA AGENCIJA	USKLAĐENOST SA NACIONALNIM PRIORITETIMA	USKLAĐENOST SA KRITERIJUMIMA - ZKF	UKUPNA VRIJEDNOST PROJEKTA	ZAHTJEVANI IZNOS SREDSTAVA - ZKF	IZNOS SUFINANSIRANJA	TRAJANJE PROJEKTA	STATUS
1	Rješenja koja se temelje na prirodi s posebnim naglaskom na pripremljenost i prevenciju DRR-a u Crnoj Gori	Prilagođavanje na klimatske promjene-adaptacija	Ministarstvo unutrašnjih poslova – Direktorat za zaštitu i spašavanje	mr Ljuban Tmušić e-mail: ljuban.tmusic@mup.gov.me tel: 067/112-005	UNDP	Usklađen	Usklađen	5,678,000 € 6,960,099 \$ ¹	5,000,000 € 5,368,175 \$	678,000 € 727,924 \$	5 godina	Uvršten u Program prioriteta aktivnosti
2	Izrada Nacionalnog Akcionog Plana za povećanje klimatske otpornosti zdravstvenih ustanova, uključujući ekonomsku analizu za zdravstvene kobenefite	Prilagođavanje na klimatske promjene-adaptacija	Ministarstvo zdravlja, Institut za javno zdravlje CG, Zavod za hitnu medicinsku pomoć, Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju	Dr Miro Knežević e-mail: miro.knezevic@mzd.gov.me	UNEP UNDP SZO GIZ	Usklađen	Usklađen	12,000,000 € 12,840,000 \$	10,000,000 € 10,700,000 \$	2,000,000 € 2,140,000 \$	2 godine	Uvršten u Program prioriteta aktivnosti
3	Sprovođenje mjera energetske efikasnosti i uvođenje obnovljivih izvora energije u stambenom sektoru u cilju smanjenja energetskog siromaštva u Crnoj Gori	Ublažavanje klimatskih promjena-mitigacija	Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma/Ministarstvo kapitalnih investicija/Opštine	Olivera Kujundžić, olivera.kujundzic@mep.gov.me	UNEP	Usklađen	Usklađen	45,000,000 € 48,313,575 \$	15,000,000 € 16,104,525 \$	30,000,000 € 32,209,050 \$	4 godine	Uvršten u Program prioriteta aktivnosti
4	Primjena agroekoloških mjera u svrhu održivog korišćenja zemljišta, upravljanja šumama, mitigaciji i postizanja ciljeva	Prilagođavanje na klimatske promjene-adaptacija Ublažavanje klimatskih promjena-mitigacija	Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma i Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	Mirko Knežević mirkok@ac.me	UNDP, World Bank	Usklađen	Usklađen	30,000,000 € 32,209,050 \$	10,000,000 € 10,736,350 \$	20,000,000 € 21,472,700 \$	5 godina	Uvršten u Program prioriteta aktivnosti

	neutralnosti degradacije zemljišta (LDN)											
5	Podrška promjeni paradigme ka niskokarbonskom saobraćaju u Crnoj Gori	Ublažavanje klimatskih promjena-mitigacija	Ministarstvo kapitalnih investicija Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma	Aleksandra Kiković Aleksandra.kikovic@undp.org	UNDP	Usklađen	Usklađen	50.500,000 \$	12,400,000 \$	38,100,000 \$	6 godina	Uvršten u Program prioritetnih aktivnosti
6	Preventivna zaštita i sanacija šumskih ekosistema u nacionalnim parkovima Crne Gore (NPCG)	Prilagođavanje na klimatske promjene-adaptacija Ublažavanje klimatskih promjena-mitigacija	Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore (JPNPCG)	Jelena Kljajević, direktor; Slobodan Stijepović, stručni saradnik za šumarstvo	UNDP, GIZ, WWF	Usklađen	Usklađen	8,350,000 € 8,964,852 \$	5,800,000 € 6,227,083 \$	2,550,000 € 2,737,769 \$	3 godine	Uvršten u Program prioritetnih aktivnosti
7	Implementacija prioriteta (zasnovanih na potrebama zajednice) mjera za prilagođavanje i ublažavanje uticaja klimatskih promjena na sektor voda u Crnoj Gori	Prilagođavanje na klimatske promjene-adaptacija Ublažavanje klimatskih promjena-mitigacija	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	Momčilo Blagojević Generalni direktor Direktorata za vodoprivredu	UNDP	Usklađen	Usklađen	15,600,000 € 16,692,000 \$	13.000.000 € 13,910,000 \$	2.600.000 € 2,782,000 \$	5 godina	Uvršten u Program prioritetnih aktivnosti

¹ 1 EUR= 1.07 USD po kursnoj listi na 24.04.2020

ii. UVOD

U svijetlu najnovijih naučnih saznanja, kao i sve evidentnijih posljedica klimatskih promjena, nesumnjivo je da se čovječanstvo nalazi u stanju „klimatske krize“. Klimatske promjene predstavljaju jedan od najvećih izazova čovječanstva i planete Zemlje u njenoj istoriji. Neodrživi modeli potrošnje i proizvodnje dobara, ekonomskog rasta i razvoja, demografske ekspanzije praćene nekontrolisanim i neodrživim direktnim i indirektnim pritiscima na prirodne sisteme i resurse, u krajnjem kao rezultat imaju zabrinjavajuće stanje i trendove svih globalno važnih ekosistema, kao i negativan uticaj na ekonomsko-društvene kategorije. Klimatske promjene osim što imaju evidentan direktan negativan uticaj velikog intenziteta i široke rasprostranjenosti na ljudske aktivnosti i blagostanje, kao i na sve važne ekosisteme i njihove funkcije, istovremeno mnogostruko pojačavaju intenzitet već postojećih negativnih uticaja na životnu sredinu usled zagađenja vazduha, degradacije zemljišta, nekontrolisanog generisanja ogromnih količina i kategorija otpada, pojavu invazivnih vrsta, kao i ostalih brojnih globalnih pritisaka na ekosisteme i biodiverzitet.

Usljed razvoja nauke i naučnih saznanja u oblastima društvenih nauka, prirode i životne sredine u najširem smislu, kao i konkretnih zapažanja u oblastima klimatskih promjena, biodiverziteta, ekosistemskih usluga, održive potrošnje i proizvodnje, degradacije zemljišta, slatkovodnih i morskih ekosistema, zabrinutost ljudi za njihovo stanje i održivost je doseglo kritičnu tačku. Zabrinutost je svakako opravdana ako znamo da su gotovo svi prirodni sistemi, od čijih funkcija u krajnjem zavisi i sam opstanak ljudske vrste, ugroženi do nivoa gdje bi svaki dalji trend degradacije uslovio nepovratne negativne posljedice po ekosisteme, njihove funkcije i granice održivosti. Sasvim je izvjesno da će se navedeni trendovi nastaviti i u budućnosti i to sa povećanim intenzitetom i mnogo prije nego što su ranija predviđanja ukazivala.

Svaka zemlja ima svoj dio odgovornosti da sa jedne strane da doprinos u borbi protiv dalje degradacije prirodnih sistema i njihovoj revitalizaciji, dok sa druge djeluje u pravcu saniranja negativnih posljedica po stanovništvo i povećanje pripravnosti i otpornosti. Crna Gora je izložena riziku promjene klime koja dovodi do rastućeg negativnog uticaja na ekonomiju, prirodne resurse i zdravlje njenih stanovnika. Nadležne institucije na nacionalnom i lokalnom nivou teže da kroz unapređenje strateškog, planskog i zakonodavnog okvira, kao i kroz sprovođenje konkretnih mjera, unaprijede sveukupnu spremnost društva za ublažavanje i prilagođavanje na klimatske promjene. Ostvarivanjem strateške saradnje sa Zelenim klimatskim fondom, Crna Gora dodatno obezbjeđuje podršku na putu ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene kao i doprinos postizanju održivog klimatski otpornog i neutralnog razvoja.

1. NACIONALNE OKOLNOSTI

Geografska lokacija	Crna Gora je zemlja koja se nalazi u Jugoistočnoj Evropi, na Balkanskom poluostrvu.
Površina	Ukupna površina teritorije Crne Gore je 13.812 km ² , dok je površina njenih teritorijalnih voda 2.540 km ² .
Populacija	620.029 stanovnika (prema Popisu stanovništva iz 2011. godine). 622.028 stanovnika (prema procjenama stanovništva sredinom 2019. godine)
Klimatski profil	Crna Gora se nalazi u centralnom dijelu umjereno tople zone sjeverne hemisfere (41°52' i 43°32' sjeverne geografske širine i 18°26' i 19°22' istočne geografske dužine). Zbog svoje geografske širine, odnosno

	blizine Jadranskog i Sredozemnog mora, ova zemlja ima mediteransku klimu sa toplim i suvim ljetima i blagim i vlažnim zimama.
GHG profil	6685.19 (Gg CO ₂ eq) u 1990. godini 4936.81 (Gg CO ₂ eq) u 2017. godini
Nacionalno utvrđeni doprinos smanjenju emisija GHG - NDC	Smanjenje emisija GHG za 35% do 2030. godine, isključujući sektor korišćenja i prenamjene zemljišta, u odnosu na baznu 1990. godinu.
Ključni emisioni sektori	Najveći uticaj na emisije GHG u Crnoj Gori ima proizvodnja električne energije i industrijski procesi. Emisije iz saobraćaja su u porastu i očekuje se njihov dalji rast.
Ključni klimatski rizici	Rezultati klimatskih projekcija ukazuju da će godišnja temperatura u cijeloj zemlji porasti od 1,5 do 2° C do 2040. godine. Do 2070. godine, srednja godišnja temperatura će porasti do 3° C, dok projektovani porast do 2100. iznosi 5,5° C. Očekuje se smanjenje srednje godišnje količine kišnih padavina, naročito u toku ljetnjih mjeseci, kao i porast u zimskim mjesecima u nekim djelovima zemlje. Očekuje se da se do 2100. godine srednja godišnja količina kišnih padavina smanji do 20% na cjelokupnoj teritoriji. Značajne promjene se očekuju u količini snijega, koja će se do 2070. smanjiti od -50% na sjeveru do preko -90% u centralnim djelovima. Crna Gora je naročito izložena i ranjiva na klimatske rizike kakvi su suša, poplave, šumski požari i toplotni talasi. Klimatske projekcije pokazuju da će klimatski ekstremi u budućnosti postati češći i izraženiji. Ekstremni vremenski događaji u Crnoj Gori su karakterisani učestalijim ekstremno visokim maksimalnim i minimalnim temperaturama, češćim i dužim toplotnim talasima, većim brojem vrlo toplih dana i noći, manjim brojem mraznih dana i vrlo hladnih dana i noći, češćom pojavom suša praćenih brojnim šumskim požarima, jakim padavinama nakon suše, češćom pojavom oluja tokom hladnije polovine godine, smanjenjem broja uzastopnih dana sa kišom, smanjenjem broja dana sa jakim padavinama i povećanjem intenziteta padavina.
Ranjivi sektori	Najranjiviji sektori uslijed negativnih uticaja klimatskih promjena u Crnoj Gori su ljudsko zdravlje, turizam, poljoprivreda, vodni i ostali prirodni resursi
NDA/NFP	Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma

1.1 Socio-ekonomski i razvojni pokazatelji

Osnovni demografski podaci² za Crnu Goru pokazuju da je sredinom 2019. godine bilo 622 028 stanovnika, od čega učešće starosne strukture stanovnika do 14 godine čini 17,9% ili 111 617 stanovnika, od 15 do 64 godine čini 66,7% ili 414 768 stanovnika, dok stanovništvo starije od 65 godina čini 15,4% ili 95 643 stanovnika. Radno sposobno stanovništvo ili stanovništvo između 15 i 64 godine čini 66,7% od ukupnog broja stanovnika što je ukupno 414 768 stanovnika. U Crnoj Gori se godišnje na osnovu prirodnog priraštaja na 1 000 stanovnika, broj poveća za jednog stanovnika. Očekivano trajanje života na rođenju u 2019. godini je 76,7 godina, za žene ono iznosi 79,5 dok za muškarce 74 godine.

² Uprava za statistiku Crne Gore – MONSTAT, podaci za 2019. godinu

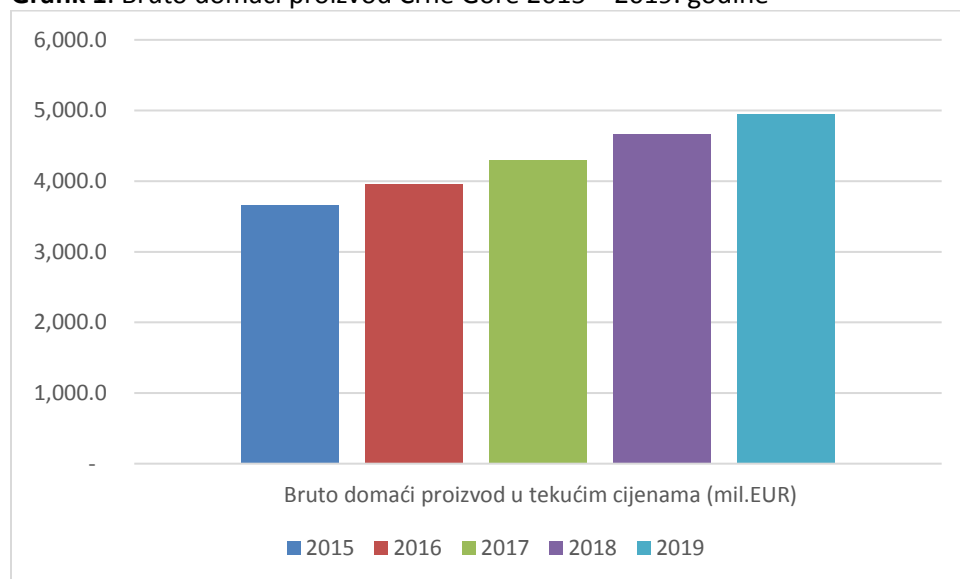
Crna Gora je u 2019. godini ostvarila Bruto domaći proizvod (BDP) u iznosu od 4,951 milion eura što je predstavljalo realan rast BDP-a od 4.1%. U Tabeli 2. je dat pregled osnovnih ekonomskih pokazatelja u periodu 2015 – 2019. godina:

Tabela 2. Ključni ekonomski pokazatelji (2015 – 2019)

	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.
Bruto domaći proizvod u tekućim cijenama (mil.EUR)	3,655.0	3,954.0	4,299.0	4,663.0	4,951.0
Stanovništvo (u 000)	622.2	622.3	622.4	622.2	622.0
Bruto domaći proizvod po stanovniku (EUR)	5,873.0	6,354.0	6,908.0	7,495.0	7,959.0
Realni rast BDP-a (%)	3.4	2.9	4.7	5.1	4.1

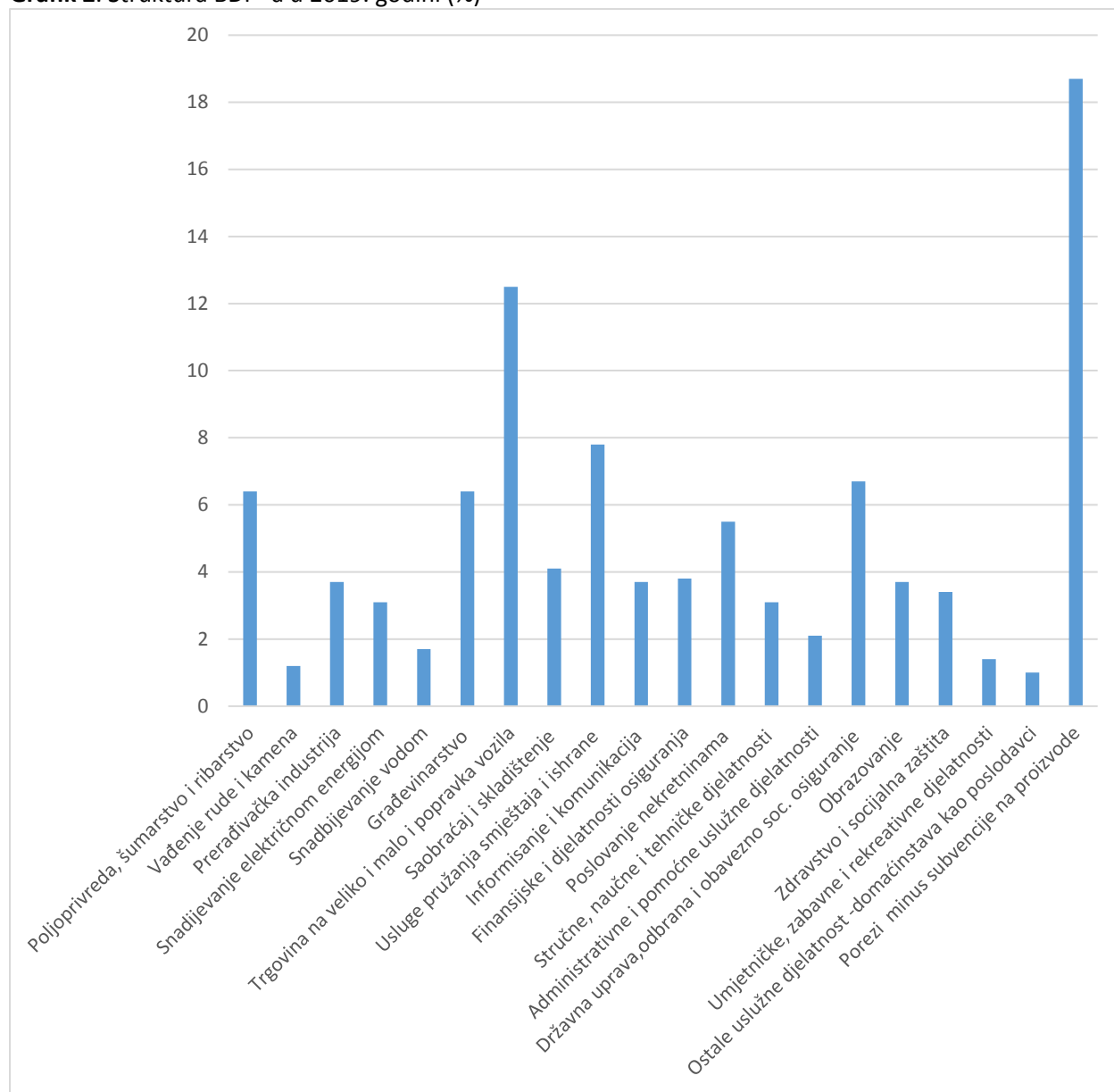
Realni rast BDP-a je ukazivao na snažan zamah ekonomije Crne Gore u periodu 2017 – 2019. godina, kao što se može primijetiti na Grafiku 1. Rast ekonomije je u velikoj mjeri povezan sa efektima izgradnje velikih infrastrukturnih projekta, prije svega u sektoru drumskog saobraćaja, izgradnjom prve dionice autoputa Bar – Boljari, saobraćajnice koja će povezati primorski dio Crne Gore sa sjeverom i dalje sa Republikom Srbijom. Međutim već u 2019. godini je zabilježeno blago usporavanje ekonomije uslovljeno kontrakcijom ekonomskih aktivnosti.

Grafik 1. Bruto domaći proizvod Crne Gore 2015 – 2019. godine

Grafik 2. prikazuje strukturu BDP-a i bruto dodatu vrijednost po privrednim djelatnostima u 2019. godini.

Grafik 2. Struktura BDP- a u 2019. godini (%)

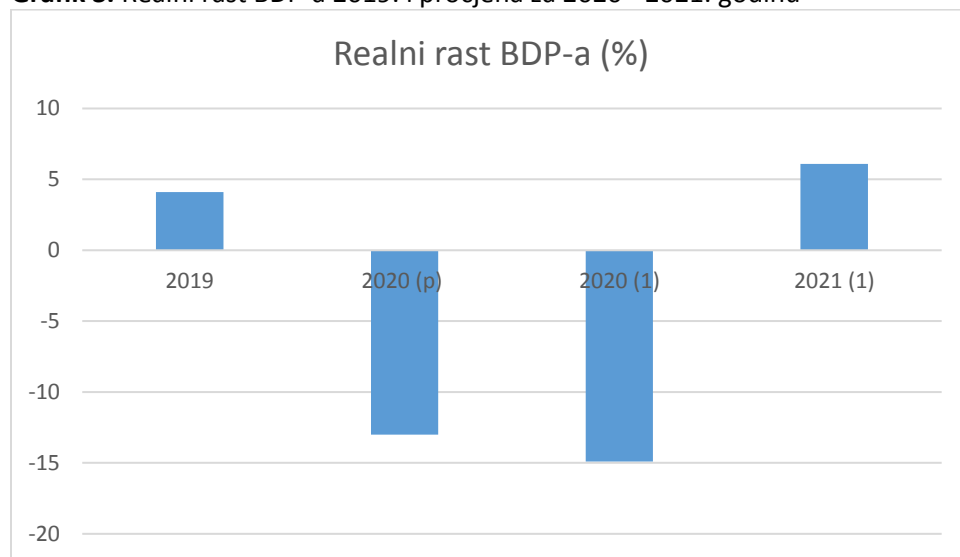

Prikazani podaci potvrđuju da je Crna Gora mala ekonomija, prevashodno usmjerena na uslužne djelatnosti i turizam. Naime, sektor turizma (Usluge pružanja smještaja i ishrane) čini 7,8% BDP-a, dok sektor trgovine na veliko i malo čini 12,5%, što zajedno čini petinu bruto dodate vrijednosti u 2019. godini. Sektor poljoprivrede, šumarstva i ribarstva čini 6,4%, prerađivačka industrija 3,7% a snabdijevanje električnom energijom 3,1% BDP-a. Značajan procenat bruto dodate vrijednosti u 2019. godini, čini sektor građevinarstva sa 6,4% BDP-a.

Crna Gora je visoko zadužena zemlja, njen javni i javno garantovani dug iznosi 81% BDP-a krajem 2019. godine i ima tendenciju rasta. To u značajnoj mjeri utiče na fiskalni prostor (koji uzima u obzir nivo javnog duga, fiskalni deficit, uslove zaduženja na tržištu i iznos državnih prihoda u odnosu na BDP) koji Crna Gora posjeduje u narednom periodu.

Pojava pandemije virusa COVID 19 osim očigledne zdravstvene krize dovela je i do kontrakcije i smanjenja gotovo svih ekonomskih kategorija i aktivnosti u svijetu pa tako i u Crnoj Gori. Ekonomija Crne Gore u velikoj mjeri zavisi od doprinosa turizma koji je usled ograničenja međunarodnih putovanja i uspostavljanja pravila socijalne i fizičke distance doživio oštar pad u odnosu na prethodne godine. Najveći pad je registrovan u broju noćenja inostranih gostiju, kao ključne kategorije u strukturi crnogorskog turizma, dok domaći turisti nisu mogli nadomjestiti tu razliku. Podaci Uprave za statistiku Crne Gore³ ukazuju da pad u sektoru turizma iznosi približno 80 procenata u 2020. godini. Osim ovog negativnog uticaja, na smanjenje BDP-a i pogoršanje ekonomske situacije u zemlji utiču i poremećaji na međunarodnom tržištu i mogućnosti snabdijevanja sirovinama, smanjenje izvoza, smanjenje direktnih stranih investicija koje su tradicionalno kompenzovale negativna kretanja u platnom bilansu, smanjenje domaće tražnje usled smanjene zaposlenosti i smanjenog dohotka domaćinstava, kao i smanjenje naplate poreza (pdv, akciza, carina). Dodatno, očekivani pad prihoda će uticati na povećanje fiskalnog deflansa i do potrebe za dodatnim zaduživanjem, tako se procjenjuje da je javni dug Crne Gore dostigao nivo koji je veći od 90% BDP-a do kraja 2020. godine⁴. Neizvjesnost je dodatno produbljena činjenicom da će se efekti pandemije, uprkos planiranoj masovnoj imunizaciji, zasigurno osjećati i tokom 2021. godine. Procjene uticaja pandemije COVID 19 i uticaj na ekonomsku aktivnost u Crnoj Gori prikazano je na Grafiku 3.

Grafik 3. Realni rast BDP-a 2019. i procjena za 2020 - 2021. godinu

(p) Kalkulacija autora, prosječna vrijednosti realnog rasta BDP na osnovu preliminarnih podataka (procjene) Monstata za 4 kvartala 2020. godine (IQ 2,6, IIQ -20,3, IIIQ -26,9, IVQ -7,5), mart 2021

(1) World Bank. 2021. Global Economic Prospects, January 2021. Washington, DC: World Bank. © World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/34710> License: CC BY 3.0 IGO.

³ Kvartalni bruto domaći proizvod Crne Gore za IV kvartal 2020. godine (preliminarni podaci), mart 2021. godine

⁴ Regional economic prospects, EBRD, septembar 2020. godine

U uslovima naglašene kontrakcije ekonomskih aktivnosti, značajnog pada BDP-a i povećanja zaduženosti, Crna Gora će se suočiti sa teškom ekonomskom recesijom⁵. Od izuzetnog značaja će biti način na koji će se Crna Gora izboriti sa izazovima koji su pred njom. Jedan od načina koji spaja ekonomski oporavak i odgovor na klimatsku krizu, ugroženost biodiverziteta i životne sredine, jeste pristup „zelenog oporavka“. **U očekivanju da nacionalni strateški dokumenti definišu pristup zelenog oporavka i učine ga centralnim za budući ekonomski i svaki drugi razvoj Crne Gore, saradnja sa Zelenim klimatskim fondom daje mogućnost da se isti odmah podrži, kroz projekte koji su dio Nacionalnog plana prioriternih aktivnosti, kako bi se na konkretnom primjeru ukazala superiornost takvog pristupa u odnosu na tradicionalne pristupe u periodu prije pandemije COVID 19.**

1.2 Osnovni klimatski podaci i pokazatelji u oblasti ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene

Emisije gasova staklene bašte u Crnoj Gori za period 1990. godina do 2017. godine, izražene u ekvivalentu emisija ugljen-dioksida (CO₂eq)⁶, po sektorima i bez uračunatih ponora emisija su date u Tabeli 3.

Tabela 3. Ukupne emisije GHG bez ponora po sektorima 1990 - 2017 (Gg CO₂eq)

Godina	Energetika	Industrijska proizvodnja i upotreba proizvoda	Emisioni ponori u poljoprivredi i korišćenju zemljišta	Otpad	Ukupne emisije bez ponora
1990.	2,339.68	1,701.52	2,472.79	171.19	6,685.19
1991.	2,444.46	2,201.73	1,453.88	175.82	6,275.89
1992.	1,794.19	1,419.86	2,303.05	180.52	5,697.62
1993.	1,584.79	533.21	1,203.55	185.31	3,506.87
1994.	1,419.06	132.40	1,330.46	190.15	3,072.07
1995.	814.48	446.86	1,834.27	195.70	3,291.31
1996.	1,832.32	996.14	1,338.93	201.84	4,369.22
1997.	1,843.21	1,530.39	-266.26	208.52	3,315.85
1998.	2,254.84	1,165.56	-583.71	215.36	3,052.04
1999.	2,327.80	1,220.72	-426.59	222.32	3,344.24
2000.	2,421.79	1,576.60	1,588.02	234.18	5,820.60
2001.	2,010.31	1,657.07	-533.44	240.40	3,374.33
2002.	2,537.18	1,609.65	-212.44	245.77	4,180.16
2003.	2,412.51	1,378.58	179.33	250.43	4,220.86
2004.	2,399.89	1,271.25	149.94	254.33	4,075.40
2005.	2,189.64	1,165.84	192.25	257.36	3,805.09
2006.	2,335.91	1,284.09	788.63	259.59	4,668.21
2007.	2,278.46	1,400.69	1,618.05	264.46	5,561.65

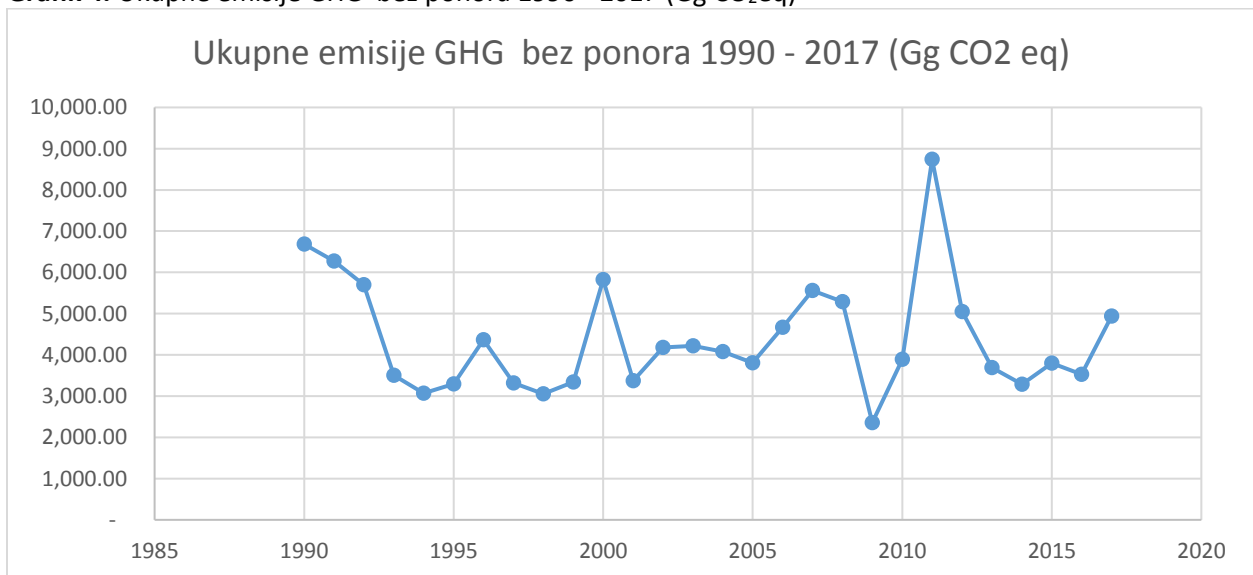
⁵ World Bank. 2021. Global Economic Prospects, januar 2021.

⁶ Treći nacionalni izvještaj o klimatskim promjenama ka Okvirnoj konvenciji Ujedinjenih nacija o promjeni klime - UNFCCC, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, 2020. godina

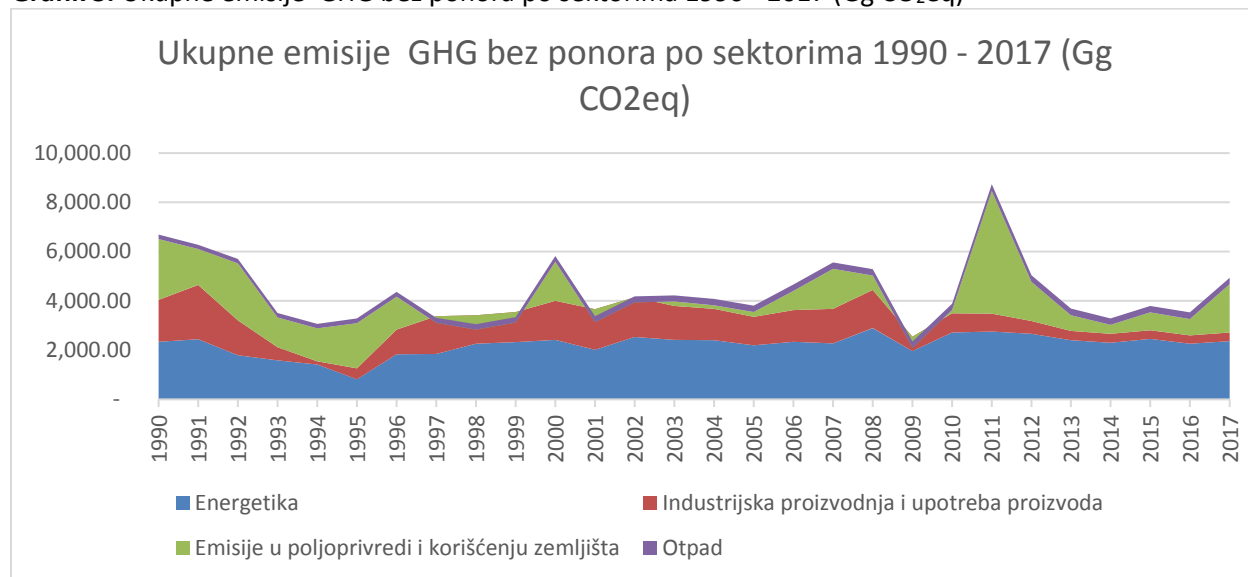
2008.	2,891.20	1,547.25	586.02	268.10	5,292.57
2009.	1,958.93	585.63	-456.42	269.16	2,357.30
2010.	2,711.73	776.97	129.80	271.83	3,890.33
2011.	2,752.40	734.21	4,975.69	275.94	8,738.24
2012.	2,667.07	522.11	1,584.27	271.67	5,045.13
2013.	2,400.73	385.11	635.48	269.46	3,690.79
2014.	2,304.51	364.24	353.71	268.24	3,290.70
2015.	2,455.69	355.35	720.21	266.40	3,797.65
2016.	2,265.80	335.13	664.42	264.86	3,530.22
2017.	2,370.32	351.42	1,961.18	253.89	4,936.81

Grafici 4. i 5. respektivno prikazuju ukupne emisije GHG bez ponora i ukupne emisije GHG bez ponora po sektorima za period 1990 – 2017. godine, izražene u giga gramima ekvivalenta emisije ugljen-dioksida (Gg CO₂eq)

Grafik 4. Ukupne emisije GHG bez ponora 1990 - 2017 (Gg CO₂eq)

Grafik 5. Ukupne emisije GHG bez ponora po sektorima 1990 - 2017 (Gg CO₂eq)

Najveći uticaj na emisije GHG u Crnoj Gori ima sektor energetike, gdje proizvodnja električne energije iz uglja ima dominantan doprinos emisijama ugljen–dioksida, dok su emisije iz saobraćaja u porastu i očekuje se njihov dalji rast. Udio obnovljivih izvora energije u ukupnom energetsom miks iznosi nešto preko 40% u 2018. godini sa tendencijom rasta. Električna energija proizvedena iz obnovljivih izvora činila je oko 61% u 2018. godini. Sektor industrijskih procesa i poljoprivrede imaju najveći udio ne-CO₂ emisija. Sektor industrije je dominantno baziran na rudarstvu i metalnoj industriji gdje najveći doprinos emisijama GHG ima proizvodnja aluminijuma i čelika. Poljoprivreda je važan ekonomski sektor u Crnoj Gori, iako još uvijek okarakterisan niskim nivoima produktivnosti i efikasnosti. Poljoprivredno zemljište u Crnoj Gori pokriva površinu od 309.241 hektara, što čini 22,4% teritorije (95,2% su porodična gazdinstva, a 4,8% registrovana poljoprivredna preduzeća). Površina iskorišćenog poljoprivrednog zemljišta je 2018. iznosila 256.808ha, od čega su najveći dio činile višegodišnje livade i pašnjaci – 94,3%, dok je obradivo zemljište zastupljeno sa 2,8% pod oranicama i 2,1% pod stalnim zasadima. Sektor saobraćaja je dominantno usmjeren na drumski saobraćaj sa velikim brojem starih vozila čija je prosječna starost u 2018. godini iznosila oko 16. godina. Najveći udio u drumskom saobraćaju imaju putnička i komercijalna vozila dok je organizacija sistema javnog/kolektivnog prevoza na niskom nivou. Aktivnosti na elektrifikaciji saobraćaja i uvođenja koncepta održive mobilnosti je u početnoj fazi.

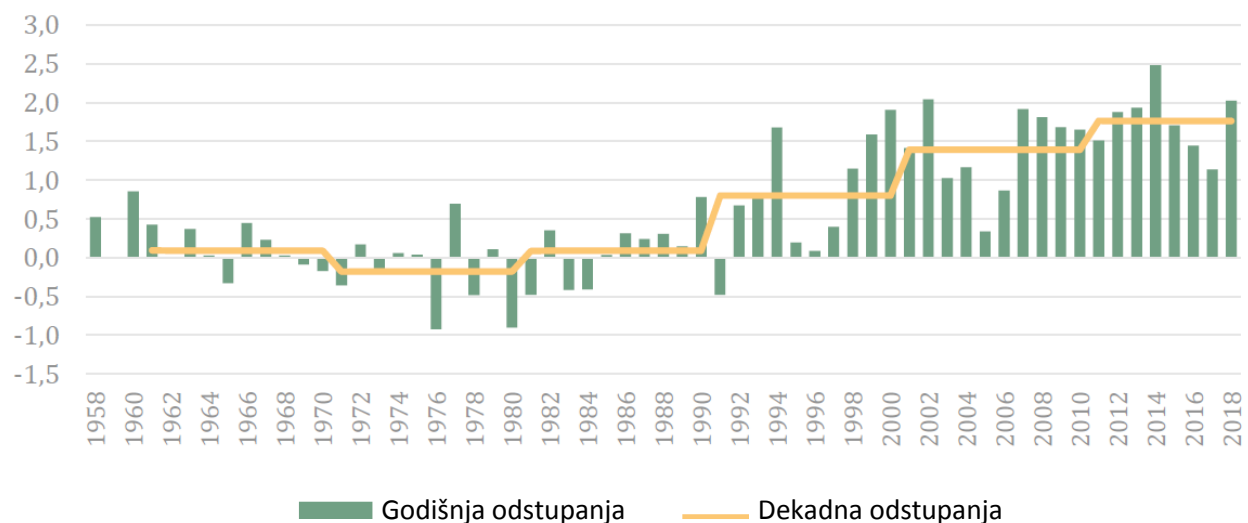
Kada je u pitanju **ranjivost na negativne uticaje promjene klime**, rezultati klimatskih osmatranja⁷ u periodu 1949-2018. godina ukazuju da su na nacionalnom nivou primijećene promjene prosječne godišnje temperature i padavina. Naime, mjerenja pokazuju trend povećanja temperature na većem dijelu teritorije Crne Gore od druge polovine 20. vijeka. Ljeta su postala značajno toplija, naročito u posljednjih 20 godina. U ljetnjem periodu od 1991. do 2018. godine prosječna temperaturna odstupanja od klimatološke normale⁸ kretala su se u rasponu od 90 do 98%. Na Slikama 1. i 2., prikazani su podaci

⁷ Treći nacionalni izvještaj o klimatskim promjenama ka Okvirnoj konvenciji Ujedinjenih nacija o promjeni klime - UNFCCC, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, 2020. godina

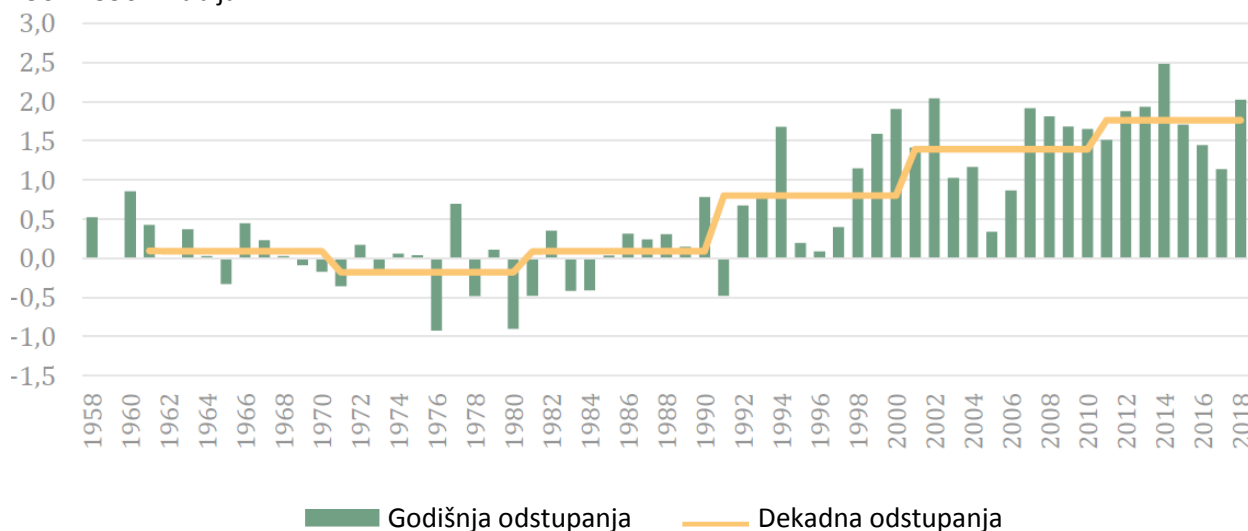
⁸ 1961-1990. predstavlja klimatološku normalu u odnosu na koju se posmatraju promjene klime. Prosječna temperatura u tom periodu iznosila je 4,6 stepeni Celzijusa

prikupljeni za dvije karakteristične lokacije u različitim klimatskim zonama i na različitim nadmorskim visinama. Podgorica se nalazi u pojasu uticaja mediteranske klimatske zone na jugu i Žabljak koji nalazi na sjeveru zemlje sa izraženim uticajem planinske klimatske zone.

Slika 1. Odstupanje srednje godišnje temperature vazduha u odnosu na referentnu klimatološku normalu 1961-1990 – Podgorica

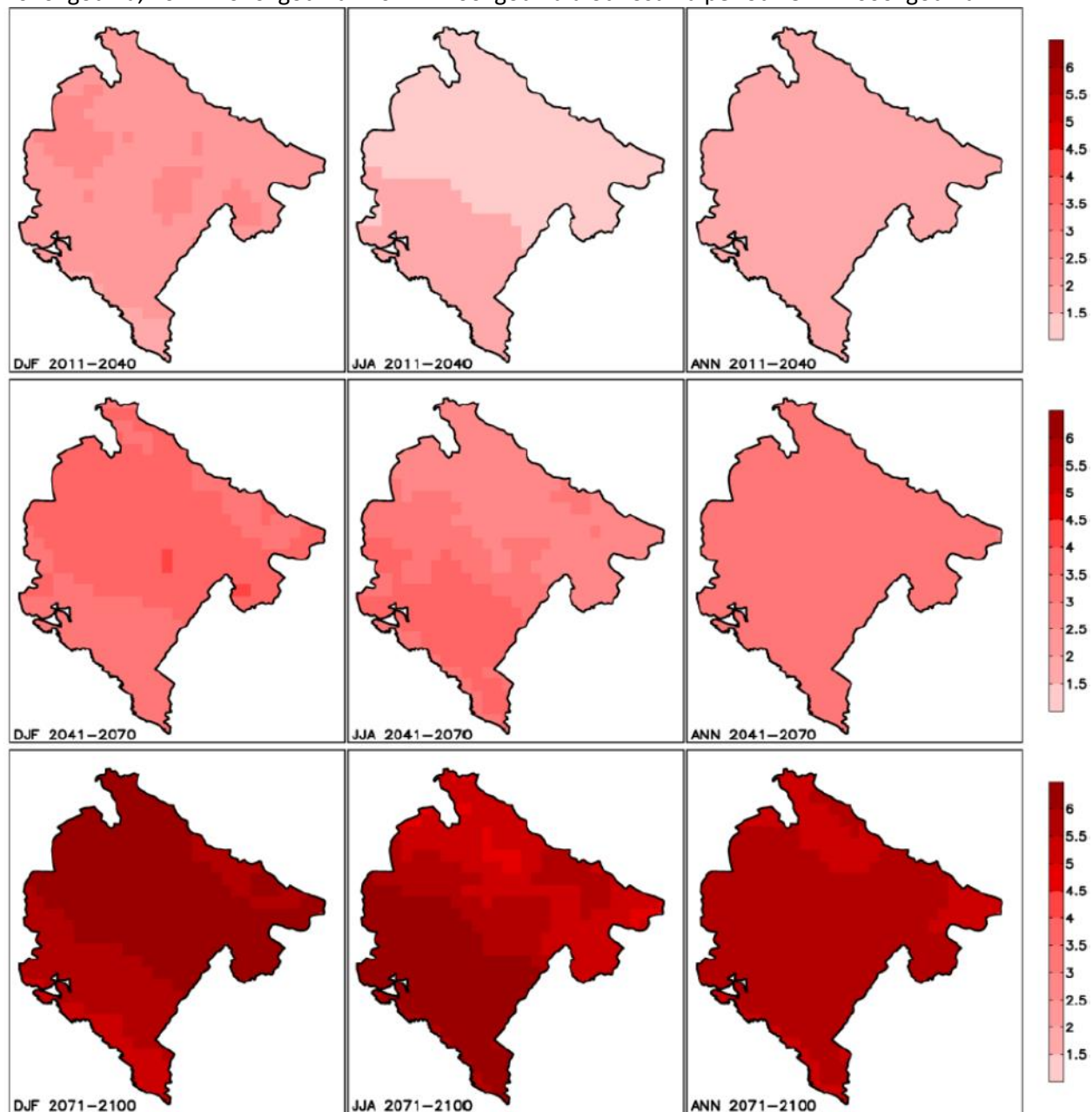
Slika 2. Odstupanje srednje godišnje temperature vazduha u odnosu na referentnu klimatološku normalu 1961-1990 – Žabljak

Može se primijetiti trend porasta temperature tokom svake dekade počev od 1980. godine. Dekadni porast srednje godišnje temperature u odnosu na klimatološku normalu (1961-1990. godine: 4,6 stepeni Celzijusa) za dekadu 2001-2010. godina za Podgoricu je iznosio +1,0 a za Žabljak +1,4 stepeni Celzijusa. Za posljednju dekadu, tačnije za period 2011-2018. godina porast srednje godišnje temperature iznosio je + 1,7 za Podgoricu i + 1,8 stepeni Celzijusa za Žabljak. Period 2011-2020. godine je bez sumnje najtopliji period od kada se vrše mjerenja.

Rezultati klimatskih projekcija⁹ ukazuju da će godišnja temperatura u cijeloj zemlji porasti od 1,5 do 2° C do 2040. godine. Do 2070. godine, srednja godišnja temperatura će porasti do 3° C, dok projektovani porast do 2100. iznosi 5,5° C. Projekcije promjena srednjih zimskih (DJF), ljetnjih (JJA) i godišnjih (ANN) temperatura za navedene periode je data na Slici 3.

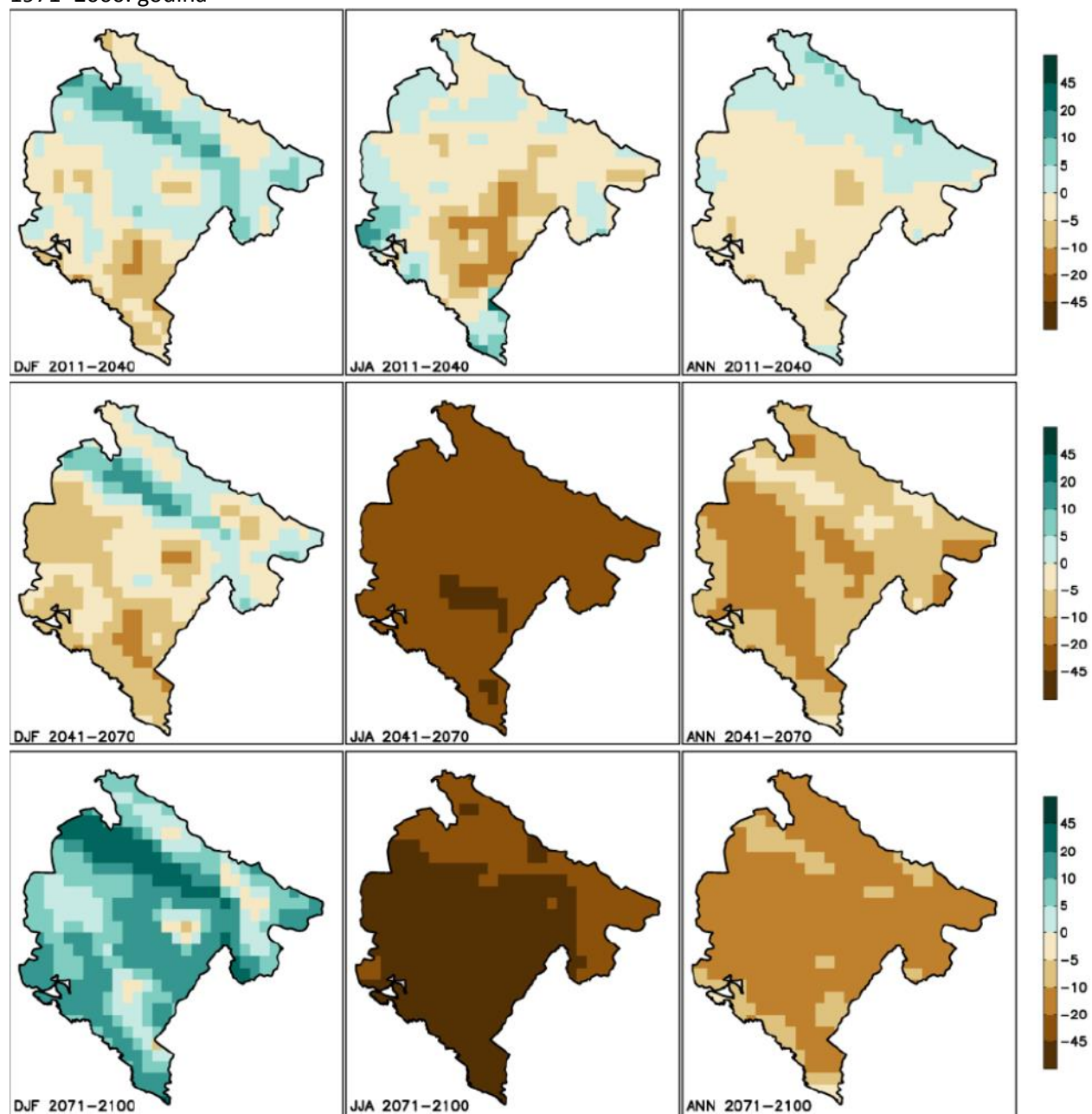
Slika 3. Promjena (°C) srednjih zimskih (DJF), ljetnjih (JJA) i godišnjih (ANN) temperatura za periode 2011–2040. godina, 2041–2070. godina i 2071–2100. godina u odnosu na period 1971–2000. godina

⁹ Treći nacionalni izvještaj o klimatskim promjenama ka Okvirnoj konvenciji Ujedinjenih nacija o promjeni klime - UNFCCC, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, 2020. godina

Također, očekuje se smanjenje srednje godišnje količine kišnih padavina, naročito u toku ljetnjih mjeseci, kao i porast u zimskim mjesecima u nekim djelovima zemlje. Očekuje se da se do 2100. godine srednja godišnja količina kišnih padavina smanji do 20% na cjelokupnoj teritoriji. Značajne promjene se očekuju u količini snijega, koja će se do 2070. godine smanjiti od -50% na sjeveru do preko -90% u centralnim djelovima. Projekcije procentualnih promjena srednjih zimskih (DJF), ljetnih (JJA) i godišnjih (ANN) akumuliranih padavina izražena za periode 2011–2040. godina, 2041–2070. godina i 2071–2100. godina u odnosu na period 1971–2000. godina date su na Slici 4.

Slika 4. Promjena (u %) srednjih zimskih (DJF), ljetnih (JJA) i godišnjih (ANN) akumuliranih padavina izražena za periode 2011–2040. godina, 2041–2070. godina i 2071–2100. godina u odnosu na period 1971–2000. godina

Crna Gora je naročito izložena i ranjiva na klimatske rizike kakvi su suša, poplave, šumski požari i toplotni talasi¹⁰. Najčešći klimatski rizik predstavljaju poplave. Crna Gora je pretrpjela tri velike poplave (2007, 2009. i 2010. godine). Šteta i gubici izazvani samo poplavom 2010. godine iznosili su oko 44 miliona eura (1,4% bruto domaćeg proizvoda) (EM-DAT, 2019). FAO je procijenio da je ova poplava zahvatila oko 30.000 hektara poljoprivrednog zemljišta. Najviše je stradalo područje oko doline rijeke Zete i područje oko Skadarskog jezera, tačnije područje Golubovca, gdje se nalazi najveći dio nacionalne proizvodnje povrća. Ukupna štete i gubici u poljoprivredi procijenjeni su na preko 13 milona eura. Najnovija značajna poplava se desila u novembru 2019. godine i imala je višestruki uticaj na ljude i infrastrukturu u opštinama Nikšić i Kolašin. Ukupna procijenjena šteta nastala za domaćinstva od ove poplave iznosila je oko 73.000 eura, a za infrastrukturu (npr. puteve, mostove) oko 211.500 eura.

Suše su takođe česta pojava u Crnoj Gori¹¹. U periodu nakon 2010. godine dogodilo se nekoliko sušnih perioda. Tako se suša 2011. godine razvila u socijalni i ekonomski izazov koji je pogodio cijelu zemlju i doveo do ekstremnog hidrološkog deficita u regionu Zeta i Bjelopavlići, koji obuhvata i najveće poljoprivredno područje u Crnoj Gori. Ovi ekstremno suvi uslovi su sljedeće godine doveli do šumskih požara. Česta i intenzivna suša uticala je na kvalitet i količinu poljoprivrednog prinosa, prihode, troškove sprečavanja i kontrole širenja bolesti, insekata i korova, kao i na stopu navodnjavanja. Hidrološke suše su se desile tokom 2017, 2018. i 2019. godine i značajno su uticale na vodostaj važnih rijeka i jezera, poput rijeka Morače i Zete, kao i Skadarskog jezera, što je rezultiralo uticajima na ribarstvo, poljoprivredu i sektor energetike. Poljoprivredna suša tokom jeseni 2017.godine razvila se u hidrološku, a to je uticalo na nivo vode u rijekama i hidroelektranama. Skoro ista situacija se ponovila u 2018. i 2019. godini. Intenzitet suše je tokom 2017. i 2018. godine varirao u granicama od umjerenog, vrlo sušnog do ekstremno sušnog.

Prema navodima iz Trećeg nacionalnog izvještaja o klimatskim promjenama ka Okvirnoj konvenciji Ujedinjenih nacija o promjeni klime (UNFCCC), u periodu od 2005. do 2015. godine u Crnoj Gori je bilo oko 800 velikih šumskih požara, a više od 18.000 ha šuma i preko 800.000 m³ drvne mase je oštećeno ili uništeno (REC, 2015). Sezona požara u Crnoj Gori je bila najgora 2017. godine. Zabilježena su 124 požara površine veće od 30 ha koji su zahvatili ukupno 51.661 ha, što je šest puta više od površine evidentirane 2016. godine. Požari su tokom godine zabilježeni od februara do novembra, iako je najgora šteta nastala u julu i avgustu. Najveći požar te godine uništio je 5.687 ha u Danilovgradu u julu, ali zabilježeno je i 28 drugih požara većih od 500 ha (Jesús San-Miguel-Ayanz, et al. 2018). Prema istom izvoru, manjak padavina uticao je na vodne resurse, a visoke temperature doprinijele su širenju požara, praćenog jakim vjetrovom. Temperatura od 43,9 stepena celzijusa zabilježena u Podgorici 7. avgusta 2017. bila je druga najveća izmjerena temperatura u posljednje 63 godine.

Klimatske projekcije pokazuju da će klimatski ekstremi u budućnosti postati još češći i izraženiji. Ekstremni vremenski događaji u Crnoj Gori će biti karakterisani učestalijim ekstremno visokim maksimalnim i minimalnim temperaturama, češćim i dužim toplotnim talasima, većim brojem vrlo toplih dana i noći, manjim brojem mraznih dana i vrlo hladnih dana i noći, češćom pojavom suša praćenih brojnim šumskim požarima, jakim padavinama nakon suše, češćom pojavom oluja tokom hladnije polovine godine, smanjenjem broja uzastopnih dana sa kišom, smanjenjem broja dana sa jakim padavinama i povećanjem intenziteta padavina.

¹⁰ Treći nacionalni izvještaj o klimatskim promjenama ka Okvirnoj konvenciji Ujedinjenih nacija o promjeni klime - UNFCCC, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, 2020. godina

¹¹ Ibid

U skladu sa navedenim može se zaključiti da su najranjiviji sektori uslijed osmotrenih i očekivanih negativnih uticaja klimatskih promjena u Crnoj Gori, ljudsko zdravlje, turizam, poljoprivreda, vodni i ostali prirodni resursi.

1.3 Strateški i institucionalni okvir u oblasti klimatskih promjenama i održivog razvoja

1.3.1 Institucionalni okvir u oblasti klimatskih promjena

Ključni institucionalni okvir u oblasti klimatskih promjena prikazan je u Tabeli 4.

Tabela 4. Institucionalni okvir u oblasti klimatskih promjena

Institucija	Nadležnosti
Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma Direkcija za klimatske promjene Direktorata za EU integracije međunarodnu saradnju i klimatske promjene	Nadležna institucija za donošenje, sprovođenje i praćenje strategija, politika i aktivnosti u oblasti klimatskih promjena. Direkcija za klimatske promjene je odgovorna organizaciona jedinica za saradnju sa Okvirnom konvencijom UN o promjeni klime (UNFCCC), Zelenim klimatskim fondom i drugim međunarodnim institucijama u ovoj oblasti.
Agencija za zaštitu životne sredine	Nadležna institucija za izradu inventara emisija gasova staklene bašte (GHG).
Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju Crne Gore	Nadležna institucija za procjene ranjivosti, rizika i uticaja klimatskih promjena.
Uprava za statistiku Crne Gore - MONSTAT	Nadležna institucija za proizvodnju nacionalne statistike
Ministarstvo kapitalnih investicija	Nadležna institucija za energetska i industrijska politika i drumskog i vazdušnog saobraćaja.
Ministarstvo poljoprivrede šumarstva i vodoprivrede	Nadležna institucija za poljoprivredu, šume i vodne resurse.
Ministarstvo unutrašnjih poslova Direktorat za zaštitu i spašavanje	Nadležna institucija u oblasti upravljanja rizicima od katastrofa.
Ministarstvo zdravlja	Nadležna institucija za politiku javnog zdravlja.
Nacionalna platforma za smanjenje rizika od katastrofa Crne Gore	Nacionalni stručni savjet zastupa i promoviše smanjenje rizika od katastrofa na svim nivoima (lokalnom, nacionalnom i međunarodnom)
Nacionalni savjet za održivi razvoj, klimatske promjene i integralno upravljanje obalnim područjem	Stalno savjetodavno tijelo Vlade Crne Gore, koje daje mišljenje i preporuke za usklađivanje sektorskih politika sa principima, ciljevima i mjerama politike održivog razvoja, klimatskih promjena i integralnog upravljanja obalnim područjem za praćenje razvoja i sprovođenja nacionalnih politika u oblasti održivog razvoja i klimatskih promjena.
Radna grupa za mitigaciju i adaptaciju na klimatske promjene u okviru Nacionalnog savjeta za održivi razvoj, klimatske promjene i integralno upravljanje obalnim područjem	Tehnička i savjetodavna podrška u oblasti klimatskih promjena.

1.3.2 Strateški i regulatorni okvir u oblasti klimatskih promjena

Ključni strateški i regulatorni okvir u oblasti klimatskih promjena u zemlji dat je u Tabeli 5.

Tabela 5. Strateški i regulatorni okvir u oblasti klimatskih promjena u Crnoj Gori

Dokument	Datum donošenja	Opseg
Nacionalna strategija u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine	2015. godina	Strateške smjernice u oblasti prilagođavanja i ublažavanja klimatskih promjena
Nacionalno utvrđeni doprinos smanjenju emisija GHG - NDC	2021. godina	Nacionalni cilj smanjenja emisija GHG do 2030. godine
Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2030	2014. godina	Strateške smjernice u oblasti energetike
Nacionalna strategija održivog razvoja (NSOR) do 2030. godine	2016. godina	Strateške smjernice za održivi razvoj
Nacionalna strategija za transpoziciju, implementaciju i primjenu pravne tekovine EU u oblasti životne sredine i klimatskih promjena sa akcionim planom za period 2016–2020 (NEAS)	2016. godina	Strateški okvir za pridruživanje EU u oblasti životne sredine i klimatskih promjena
Strategija za smanjenje rizika od katastrofa sa Dinamičkim planom aktivnosti za sprovođenje strategije za period 2018 – 2023. godina	2017. godina	Strateški okvir za smanjenje i sprječavanje događanja novih rizika, te jačanja kapaciteta društva u odgovoru na različite vrste prirodnih i od strane čovjeka izazvanih katastrofa.
Strategija upravljanja vodama Crne Gore	2017. godina	Strateški okvir za upravljanje podzemnim i nadzemnim vodama u Crnoj Gori
Strategija razvoja saobraćaja Crne Gore za period 2019-2023	2019. godina	Strateški okvire za upravljanje saobraćajem i saobraćajnom infrastrukturom
Nacionalna šumarska strategija 2014-2023	2014. godina	Strateški okvir za upravljanje u sektoru šumarstava
Strategija pametne specijalizacije za period 2019-2023	2019. godina	Strateški okvir za digitalni i pametni razvoj Crne Gore
Zakon o potvrđivanju Doha amandmana na Kjoto protokol	2018. godina	Potvrđivanje Doha Amandmana na Kjoto protokol
Zakon o potvrđivanju Kigali amandmana na Montrealski protokol	2019. godina	Potvrđivanje Kigali amandmana na Montrealski protokol
Zakon o potvrđivanju Pariskog sporazuma	2017. godina	Pristupanje Pariskom sporazumu o klimatskim promjenama i potvrđivanje Namjeravanog nacionalno utvrđenog doprinosa smanjenju emisija GHG
Zakon o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena	2019. godina	Regulisanje pitanja zaštite od negativnih uticaja klimatskih promjena, monitoring i

		smanjivanje emisija gasova staklene bašte i zaštita ozonskog omotača.
--	--	---

2. SARADNJA SA ZELENIM KLIMATSKIM FONDOM

2.1 Ukratko o Zelenom klimatskom fondu

Zeleni klimatski fond (ZKF) je novi globalni fond uspostavljen kao podrška zemljama u razvoju u njihovim naporima da odgovore na izazove klimatskih promjena. ZKF pruža podršku zemljama u razvoju u nastojanju da ograniče ili smanje emisije gasova staklene bašte, kao i da se prilagode negativnim uticajima klimatskih promjena. Fond teži promovisanju promjene paradigme privrednog razvoja u pravcu razvoja sa niskim emisijama gasova staklene bašte, koji je istovremeno otporan na negativne uticaje klimatskih promjena, posebno uzimajući u obzir potrebe zemalja koje su najugroženije.

ZKF je uspostavljen od strane zemalja potpisnica Okvirne konvencije UN o promjeni klime 2010. godine i predstavlja dio finansijskog mehanizma Konvencije. U okvirima principa, ciljeva i odredbi Konvencije, Fond teži jednakom finansiranju aktivnosti usmjerenih na ublažavanje i prilagođavanja na klimatske promjene. Nakon usvajanja Pariskog sporazuma u oblasti klimatskih promjena, u decembru 2015. godine, Zelenom klimatskom fondu je dodijeljena značajna uloga podrške sprovođenju ovog sporazuma i naporima u postizanju cilja ograničenja rasta prosječne globalne temperature na manje od 2 stepena celzijusa. Izazov klimatskih promjena zahtijeva globalni odgovor svih zemalja, podjednako uključujući javni i privatni sektor. Važan dio globalnog odgovora na klimatske promjene je odluka da najrazvijenije ekonomije svijeta zajednički mobilizuju, iz različitih izvora, sredstva potrebna za finansiranje potreba u oblastima ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene u zemljama u razvoju. ZKF je inicirao mobilizaciju sredstava 2014. godine i u vrlo kratkom roku prikupljeno je 10,3 milijardi američkih dolara. Sredstva su većim dijelom obezbijedena od strane razvijenih zemalja, dok je jedan manji dio obezbijedjen od strane zemalja u razvoju i čak jednog grada (Pariz). ZKF će u periodu koji dolazi biti ključna globalna institucija kroz čije djelovanje će se obezbijediti dovoljan nivo finansiranja za neophodnu transformaciju ka razvoju sa niskim emisijama gasova staklene bašte, koji je istovremeno otporan na negativne uticaje klimatskih promjena. Aktivnosti ZKF su usaglašene sa prioritetima zemalja u razvoju kroz princip nacionalnog vlasništva nad procesom saradnje sa ZKF-om, dok je Fond dodatno uspostavio modalitet direktnog pristupa finansiranju, kako bi se podržao plasman sredstava kroz saradnju sa nacionalnim organizacijama bez posrednika.

Fond u svojoj investicionoj strategiji i svojim ciljevima portfolija ukazuje posebnu pažnju potrebama zemalja kritično ugroženih od strane negativnih uticaja klimatskih promjena, prije svega potrebama najmanje razvijenih zemalja, malih ostrvskih zemalja u razvoju i Afrike. Fond funkcioniše u skladu sa principom ravnomyernej geografske rasprostranjenosti (geografskog balansa), čime se postiže da Crna Gora kao i zemlje regiona imaju ravnopravan pristup sredstvima ZKF. Podrška Fonda može biti realizovana u formi grantova, zajmova, udjela u vlasništvu ili garancija.

Mandat i način funkcionisanja ZKF-a je definisan Upravljačkim instrumentom, koji predstavlja svojevrsan osnivački dokument u kom su usaglašeni principi i pravila za dalje djelovanje Fonda. Upravljanje Zelenim klimatskim fondom vrši Upravni odbor koji broji 24 člana i sastavljen je od predstavnika razvijenih i zemalja u razvoju na ravnopravnoj osnovi. Donošenje odluka bazira se isključivo na konsenzusu svih članova borda.

Djelovanje Upravnog odbora je javno i sve odluke su javno dostupne. Fond ima izvršnog direktora, dok redovno poslovanje podržava Sekretarijat, kao i tematska radna tijela. Zeleni klimatski fond je smješten u Songdou, Republika Koreja.

2.2 Strateški okvir za saradnju sa ZKF

Crna Gora je članica Okvirne konvencije UN o promjeni klime (UNFCCC) i jedna od zemalja u razvoju koja je u kontinuitetu podržavala osnivanje Zelenog klimatskog fonda, kao i misiju, ciljeve i principe ove institucije. Dodatno, Crna Gora je 2017. godine potvrdila Pariski sporazum u oblasti klimatskih promjena i obavezala se na poštovanje ciljeva koji su njime uspostavljeni.

Crna Gora je otpočela bližu saradnju sa ZKF-om 2015. godine kroz aktivnosti Ministarstva ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, kao institucije nadležne za pitanja klimatskih promjena, imenovanjem kontakt osobe za saradnju sa ovom institucijom. Crna Gora je time obezbijedila pristup brojnim mogućnostima za podršku programima i projektima koji imaju za cilj smanjenje emisija gasova staklene bašte, jačanja otpornosti i prilagođavanje na klimatske promjene. Takođe, u toku 2018. godine potpisan je Sporazum između Vlade Crne Gore i Zelenog klimatskog fonda o privilegijama i imunitetima, kojim se uređuju međusobna prava i obaveze iz domena međunarodne saradnje.

Kao prvu aktivnost u okviru saradnje sa Zelenim klimatskim fondom, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma je u saradnji s Programom Ujedinjenih nacija za životnu sredinu (UN Environment), iniciralo realizaciju „Plana pripravnosti za saradnju sa Zelenim klimatskim fondom i izradu Nacionalnog programa prioritetnih aktivnosti” kojim će se omogućiti podrška jačanju kapaciteta institucija Crne Gore za saradnju sa ZKF-om, kao i definisati prioriteti za finansiranje od strane Fonda u periodu 2021-2023. godine. Vrijednost projekta je 300 000 USD, dok je rok za realizaciju bio novembar 2020. godine.

2.3 Institucionalni okvir za saradnju sa ZKF i koordinaciju zainteresovanih strana

Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma je institucija čije nadležnosti, između ostalog, obuhvataju kreiranje i koordinaciju politike održivog razvoja i klimatskih promjena kao i koordinaciju saradnje sa drugim organima državne uprave sa relevantnim nadležnostima u ovom domenu. Shodno navedenim nadležnostima ali i postojećim administrativnim kapacitetima, stručnošću i opremljenošću kadrova, ova institucija vrši sve poslove koordinacije saradnje sa Zelenim klimatskim fondom. S tim u vezi Crna Gora je otpočela bližu saradnju sa Zelenim klimatskim fondom imenovanjem nacionalne kontakt osobe koja se nalazi u Ministarstvu ekologije prostornog planiranja i urbanizma u Odjeljenju za održivi razvoj. U institucionalnom i koordinacionom mehanizmu za podršku saradnji Crne Gore i Zelenog klimatskog fonda, uspostavljenim u okviru projekta „*Plan pripravnosti za saradnju sa Zelenim klimatskim fondom i izradu Nacionalnog programa prioritetnih aktivnosti*”, osim Ministarstva ekologije prostornog planiranja i urbanizma, institucije od značaja za saradnju sa ZKF su i:

- Druga ministarstva i organi državne uprave;
- Krovno Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, Direktorat za EU integracije, međunarodnu saradnju i klimatske promjene, (DEUIMSKP),
- Radna grupa za mitigaciju i adaptaciju na klimatske promjene, u okviru Nacionalnog savjeta za održivi razvoj, klimatske promjene i integralno upravljanje obalnim područjem.

Institucionalni i koordinacioni mehanizam za podršku saradnji Crne Gore i Zelenog klimatskog fonda (ZKF) je prikazan u Tabeli 6.

Tabela 6. Institucionalni i koordinacioni mehanizam za podršku saradnji Crne Gore i Zelenog klimatskog fonda (ZKF)

Institucija	Nadležnosti/zadaci
Ministarstva i organi državne uprave, ostali	Predlaganje politika i projekata/programa
Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma (Ministarstvo nadležno za kreiranje i sprovođenje politike u oblasti klimatskih promjena) – Direktorat za EU integracije, međunarodnu saradnju i klimatske promjene (DEUIMSKP)	Analiza predloga i davanje mišljenja; Priprema materijala/dokumentacije i dostavljanje Radnoj grupi NSzORKPIUOP za mitigaciju i adaptaciju na klimatske promjene.
Radna grupa NSzORKPIUOP za mitigaciju i adaptaciju na klimatske promjene	Razmatranje predloga i donošenje odluke u odnosu na njihovu usaglašenost sa propisanim kriterijumima za ocjenu i prioritizaciju projekata/programa.
Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma (Ministarstvo nadležno za kreiranje i sprovođenje politike u oblasti održivog razvoja) – Odjeljenje za održivi razvoj	Priprema materijala/dokumentacije i dostavljanje Nacionalnom savjetu za održivi razvoj, klimatske promjene i integralno upravljanje obalnim područjem.
Nacionalni savjet za održivi razvoj, klimatske promjene i integralno upravljanje obalnim područjem (NSzORKPIUOP)	Donošenje odluke o prihvatanu/odbijanju predloga; Preporuka za donošenje odluke Vlade Crne Gore.
Vlada Crne Gore	Donošenje odluke o odobravanju i zaduženje institucija za sprovođenje.
Nacionalna kontakt osoba za saradnju sa ZKF	Izdavanje pisma podrške „bez prigovora“

2.4 Postupak izdavanja saglasnosti projektima/programima (procedura „bez prigovora“)

Postupak kojim se potvrđuje da je određena projektna ideja koja je kandidovana za dobijanje podrške od strane ZKF-a u skladu sa nacionalnim klimatskim i drugim relevantnim sektorskim politikama se naziva procedura „bez prigovora“. Neophodan uslov u proceduri dostavljanja predloga programa ili projekta ZKF-u jeste i to da zainteresovani subjekt uz ostalu dokumentaciju priloži i pismo bez prigovora koji potpisuje nacionalna kontakt osoba za saradnju sa ZKF-om a koja je registrovana i navedena na web stranici Fonda. Istim se potvrđuje da je predloženi program ili projekat u skladu sa nacionalnim prioritetima u oblasti klimatskih promjena i drugim relevantnim razvojnim prioritetima Crne Gore. Direktorat za EU integracije, međunarodnu saradnju i klimatske promjene u Ministarstvu ekologije, prostornog planiranja i urbanizma i Nacionalna kontakt osoba za ZKF imaju ulogu u vođenju postupka koji u krajnjem rezultira izdavanjem ili ne izdavanjem pisma bez prigovora. Pismo bez prigovora se potom dostavlja Sekretarijatu ZKF-a kako bi se potvrdilo da je aplikacija prošla kroz nacionalne konsultativne procese i da ima podršku nadležnih institucija i Vlade Crne Gore.

Procedura izdavanja pisma bez prigovora se odvija u nekoliko koraka koji su detaljnije predstavljeni u nastavku:

1. Nacionalna kontakt osoba za saradnju sa ZKF provjerava ciljeve predloga projekta i njegovu kompatibilnost s nacionalnim strategijama i planovima, kao i ciljevima ZKF-a;
2. Nacionalna kontakt osoba za saradnju sa ZKF provjerava da li je predata potrebna dokumentacija;
3. Nacionalna kontakt osoba za saradnju sa ZKF provjerava da li su ispunjeni propisani kriterijumi za ocjenu i prioritizaciju aktivnosti u kontekstu saradnje sa ZKF;
4. Nacionalna kontakt osoba za saradnju sa ZKF će nakon navedenih koraka:
 - Odbiti zahtjev za izdavanje pisma bez prigovora i vratiti na dopunu u slučaju neusaglašenosti za uslovima u bilo kom od prva 3 navedena koraka;
 - Prihvati zahtjev ako su ispunjeni svi navedeni uslovi iz prva 3 koraka i prosljedi Radnoj grupi za mitigaciju i adaptaciju na klimatske promjene;
5. Radna grupa za mitigaciju i adaptaciju na klimatske promjene potom iz ugla međusektorske i međuinstitucionalne saradnje utvrđuje ispunjenost uslova, razmatranje svrsishodnosti ciljeva projekta i njegovog uticaja na cjelokupno okruženje, kao i mogućnosti da ZKF pozitivno ocijeni predloženi program ili projekat. Projekti koji budu pozitivno ocijenjeni i prihvaćeni predlažu se Nacionalnom savjetu za održivi razvoj, klimatske promjene i integralno upravljanje obalnim područjem (NSzORKPIUOP) na usvajanje i preporuku Vladi Crne Gore;
6. Na prijedlog NSzORKPIUOP Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma priprema i dostavlja Odluku na razmatranje i odobrenje Vladi Crne Gore. Kako se u skladu sa Odlukom o obrazovanju NSzORKPIUOP, isti sastaje najmanje dva puta godišnje, te kako organizacija sjednica NSzORKPIUOP ne bi usporila mehanizam odobravanja predstojećih projekata i proceduru izdavanja pisma bez prigovora u periodu između dvije sjednice, moguće je, ukoliko to hitnost nalaže, sprovesti proceduru usaglašavanja stava ovog tijela pisanim putem;
7. Pismo bez prigovora potpisuje/ovjerava Nacionalna kontakt osoba za saradnju sa ZKF i dostavlja je zainteresovanom subjektu i/ili Sekretarijatu ZKF.

Obrazac pisma bez prigovora je prikazan u Aneksu 1.

3. NACIONALNI PROGRAM PRIORITETNIH AKTIVNOSTI U OBLASTI UBLAŽAVANJA I PRILAGOĐAVANJA NA KLIMATSKE PROMJENE U KONTEKSTU SARADNJE SA ZELENIM KLIMATSKIM FONDOM

3.1 Nacionalni prioritetni sektori u oblasti ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene

U skladu sa prikazanim razvojnim profilom Crne Gore, nacionalnog nivoa emisija GHG, kao i procjene ugroženosti od negativnih uticaja klimatskih promjena. Crna Gora je kroz svoja planska i strateška dokumenta prepoznala i utvrdila ključne nacionalne prioritetne sektore u oblasti ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene. Pregled navedenih prioriteta dat je u Tabeli 7.

Tabela 7. Nacionalni prioritetni sektori u oblasti ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene

Opseg	Prioritetni sektori
Ublažavanje klimatskih promjena	Smanjenje emisija iz energetike (energetska efikasnost, smanjenje emisija iz proizvodnje električne energije i saobraćaja); Smanjenje emisija iz poljoprivrede, korišćenja i prenamjene zemljišta i šumarstva; Smanjenje emisija iz industrijske proizvodnje; Smanjenje emisija iz otpada.
Prilagođavanje na klimatske promjene	Ljudsko zdravlje; Turizam; Poljoprivreda; Vodni resursi; Biodiverzitet i ostali prirodni resursi.

3.2 Lista prioritetnih aktivnosti u oblasti ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene

Jedan od ključnih rezultata pripreme Nacionalnog programa prioritetnih aktivnosti u oblasti ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene u okviru saradnje sa Zelenim klimatskim fondom za period 2021-2023. godina bio je da se kroz participativni i inkluzivni proces konsultacija sa svim relevantnim zainteresovanim stranama identifikuju projekti koji u najvećoj mogućoj mjeri mogu doprinijeti promjeni paradigme razvoja u pravcu razvoja koji je klimatski neutralan i otporan na rizike koje nose klimatske promjene. U tom smislu, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma i nadležni Direktor za EU integracije, međunarodnu saradnju i klimatske promjene, sprovelo je niz aktivnosti koje su doprinijele većem stepenu razumijevanja konteksta u kome se razvijao Program i ciljevi koji su se istim htjeli postići. Aktivnosti su rezultirale i javnim pozivom a potom i analizom kandidovanih projektnih predloga za uključivanje u Program prioritetnih aktivnosti za saradnju Crne Gore sa Zelenim klimatskim fondom. Predloženi projektni predlozi su analizirani u odnosu na njihovu usaglašenost sa propisanim kriterijumima, a koji su detaljno predstavljani u Aneksu 2. ovog dokumenta, a bili su u vezi sa ključnim kriterijumima ZKF-a, kao i sa nacionalnim kriterijumima.

Od ukupno 10 projektnih ideja, kroz za to propisanu i po prvi put sprovedenu proceduru, 7 projekata je odobreno za uključivanje u Program prioritetnih aktivnosti. Navedeni projekti su rezultat širokih konsultacija sa relevantnim zainteresovanim stranama i odraz su prioriteta koje su prije svega nacionalne institucije prepoznale kroz svoje sektorske politike ali i kroz krovna strateška dokumenta, prije svega Nacionalnu strategiju u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine i Nacionalne strategiju održivog razvoja do 2030. godine. Isti su usklađeni i sa Nacionalno utvrđenim doprinosom smanjenju emisija gasova staklene bašte (NDC) koji je predstavljao ključnu odrednicu kada je u pitanju uspostavljanje prioriteta u oblasti ublažavanja klimatskih promjena.

Odnos prioriteta u oblastima prilagođavanja na klimatske promjene i ublažavanja klimatskih promjena je izbalansiran. Tako imamo da je fokus po 2 projektna predloga isključivo na mitigaciji ili adaptaciji na klimatske promjene dok 3 projektna predloga kombinuju ove dvije oblasti. Ukupan iznos projekata koji su predloženi kao prioritetne aktivnosti za saradnju Crne Gore sa ZKF-a za period 2021-2023. godine je blizu 176 miliona USD, gdje se od ZKF očekuje podrška u iznosu od 75.4 miliona USD, dok je ostatak projektovano sufinansiranje.

Odobreni projekti su detaljno opisani u Aneksu 4., dok je ovdje predstavljena lista projekata u skraćenom tabelarnom formatu:

LISTA ODOBRENIH PROJEKTIH PREDLOGA ZA UKLJUČIVANJE U PROGRAM PRIORITETNIH AKTIVNOSTI ZA SARADNJU SA ZKF

#	NAZIV PROJEKTA	OPSEG (Mitigacija/Adaptacija)	NADLEŽNA INSTITUCIJA /INSTITUCIJE	Kontakt odgovorn e osobe	IMPLE MENTA CIONA AGENC IJA	USKLAĐEN OST SA NACIONAL NIM PRIORITETI MA	USKLAĐEN OST SA KRITERIJU MIMA ZKF	UKUPNA VRIJEDNOST PROJEKTA	ZAHTJEVANI IZNOS SREDSTAVAZKF	IZNOS SUFINANSIRA NJA	TRAJANJE PROJEKTA	STATUS
1	Rješenja koja se temelje na prirodi s posebnim naglaskom na pripremljenost i prevenciju DRR-a u Crnoj Gori	Prilagođavanje na klimatske promjene-adaptacija	Ministarstvo unutrašnjih poslova – Direktorat za zaštitu i spašavanje	mr Ljuban Tmušić e-mail: ljuban.tmušic@mup.gov.me tel: 067/112-005	UNDP	Usklađen	Usklađen	5,678,000 € 6,960,099 \$ ¹²	5,000,000 € 5,368,175 \$	678,000 € 727,924 \$	5 godina	Uvršten u Program prioriternih aktivnosti
2	Izrada Nacionalnog Akcionog Plana za povećanje klimatske otpornosti zdravstvenih ustanova, uključujući ekonomsku analizu za zdravstvene kobenefite	Prilagođavanje na klimatske promjene-adaptacija	Ministarstvo zdravlja, Institut za javno zdravlje CG, Zavod za hitnu medicinsku pomoć, Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju	Dr Miro Knežević e-mail: miro.knezevic@mzd.gov.me	UNEP UNDP SZO GIZ	Usklađen	Usklađen	12,000,000 € 12,840,000 \$	10,000,000 € 10,700,000 \$	2,000,000 € 2,140,000 \$	2 godine	Uvršten u Program prioriternih aktivnosti
3	Sprovođenje mjera energetske efikasnosti i uvođenje obnovljivih izvora energije u stambenom sektoru u cilju smanjenja energetskog siromaštva u Crnoj Gori	Ublažavanje klimatskih promjena- mitigacija	Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma/Ministarstvo kapitalnih investicija/O pštine	Olivera Kujundžić, olivera.kujundzic@mepg.gov.me	UNEP	Usklađen	Usklađen	45,000,000 € 48,313,575 \$	15,000,000 € 16,104,525 \$	30,000,000 € 32,209,050 \$	4 godine	Uvršten u Program prioriternih aktivnosti
4	Primjena agroekoloških mjera u svrhu održivog korišćenja zemljišta, upravljanja šumama, mitigaciji i postizanja ciljeva neutralnosti degradacije zemljišta (LDN)	Prilagođavanje na klimatske promjene-adaptacija Ublažavanje klimatskih promjena- mitigacija	Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma i Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	Mirko Knežević mirkok@ac.me	UNDP, World Bank	Usklađen	Usklađen	30,000,000 € 32,209,050 \$	10,000,000 € 10,736,350 \$	20,000,000 € 21,472,700 \$	5 godina	Uvršten u Program prioriternih aktivnosti
5	Podrška promjeni paradigme ka niskokarbonskom saobraćaju u Crnoj Gori	Ublažavanje klimatskih promjena- mitigacija	Ministarstvo kapitalnih investicija Ministarstvo ekologije,	Aleksandra Kiković Aleksandra.kikovic	UNDP	Usklađen	Usklađen	50.500,000 \$	12,400,000 \$	38,100,000\$	6 godina	Uvršten u Program prioriternih aktivnosti

			prostornog planiranja i urbanizma	@undp.org								
6	Preventivna zaštita i sanacija šumskih ekosistema u nacionalnim parkovima Crne Gore (NPCG)	Prilagođavanje na klimatske promjene- adaptacija Ublažavanje klimatskih promjena- mitigacija	Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore (JPNPCG)	Jelena Kljajević, direktor; Slobodan Stijepović, stručni saradnik za šumarstvo	UNDP, GIZ, WWF	Usklađen	Usklađen	8,350,000 € 8,964,852 \$	5,800,000 € 6,227,083 \$	2,550,000 € 2,737,769 \$	3 godine	Uvršten u Program prioriternih aktivnosti
7	Implementacija prioriternih (zasnovanih na potrebama zajednice) mjera za prilagođavanje i ublažavanje uticaja klimatskih promjena na sektor voda u Crnoj Gori	Prilagođavanje na klimatske promjene- adaptacija Ublažavanje klimatskih promjena- mitigacija	Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	Momčilo Blagojević Generalni direktor Direktorata za vodoprivredu	UNDP	Usklađen	Usklađen	15,600,000 € 16,692,000 \$	13.000.000 € 13,910,000 \$	2.600.000 € 2,782,000 \$	5 godina	Uvršten u Program prioriternih aktivnosti

3.3 Procjena potreba, nedostajućih znanja i kapaciteta za unaprjeđenje saradnje sa Zelenim klimatskim fondom u Crnoj Gori

Jednako važan cilj izrade Nacionalnog programa prioriternih aktivnosti u oblasti ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene u okviru saradnje sa Zelenim klimatskim fondom za period 2021-2023 bio je da se kroz proces konsultacija sa relevantnim zainteresovanim stranama identifikuju projekti koji bi unaprijedili kapacitete institucija i omogućili da iste daju puni doprinos promjeni paradigme razvoja u pravcu razvoja koji je klimatski neutralan i otporan na rizike koje nose klimatske promjene. Tako su na osnovu analize i sprovedenih širokih konsultacija sa relevantnim zainteresovanim stranama utvrđene prioritetne potrebe, nedostajuća znanja i kapaciteti za unaprjeđenje kapaciteta institucija i saradnje sa Zelenim klimatskim fondom u Crnoj Gori. Iste su radi lakšeg pregleda sumirane u Tabeli 8.

¹² 1 EUR= 1.07 USD po kursnoj listi na 24.04.2020

Tabela 8. Prioritetne potrebe, nedostajuća znanja i kapaciteti za unaprjeđenje saradnje sa Zelenim klimatskim fondom u Crnoj Gori – Nacionalne potrebe u okviru programa podrške za pripravnost Zelenog klimatskog fonda

#	Prioritetna potreba	Oblast	Implementaciona agencija	Objašnjenje
1	Unaprjeđenje kapaciteta za planiranje i integrisanje rizika izazvanih klimatskim promjenama u sektorska i nacionalna razvojna dokumenta – Nacionalni plan za prilagođavanje na negativne uticaje klimatskih promjena	Planiranje i unapređenje procesa prilagođavanja na negativne uticaje klimatskih promjena (Cilj 3 Programa pripravnosti ZKF)	UNDP	Crna Gora je ugrožena negativnim uticajem klimatskih promjena, uključujući uticaje ekstremnih vremenskih uslova, usled kojih dolazi do ranjivosti i negativnih posljedica po prirodne ekosisteme, ljudske aktivnosti i nacionalne resurse, uključujući vodne resurse, poljoprivrednu proizvodnju, ljudsko zdravlje, turizam i ostale grane ekonomije. Crna Gora će uz podršku Programa pripravnosti Zelenog klimatskog fonda, raditi na uspostavljanju efikasnog institucionalnog i koordinacionog mehanizma kao i potrebnih tehničkih znanja i vještina u cilju dostizanja većeg stepena otpornosti na negativne uticaje klimatskih promjena kao i unaprjeđenja planiranja i integrisanja klimatskih rizika u sektorska i nacionalna razvojna dokumenta.
2	Izgradnja kapaciteta za efikasnu saradnju i mobilizaciju privatnog sektora za nisko-ugljenični razvoj u Crnoj Gori	Izgradnja kapaciteta za koordinaciju i pristup izvorima finansiranja za klimatsku akciju (Cilj 1 Programa pripravnosti ZKF)	FAO	U nastojanjima da se uspostavi efikasan nacionalni institucionalni i koordinacioni mehanizam za kreiranje nisko-emisionog razvoja koji je istovremeno otporan na negativne uticaje klimatskih promjena, prepoznata je potreba da se u tom procesu inicira i ostvari dobra saradnja sa predstavnicima privatnog sektora. Crna Gora će uz podršku Programa pripravnosti Zelenog klimatskog fonda, raditi na razmatranju mogućnosti za angažovanje privatnog sektora i bolje privlačenje privatnih investicija u klimatskim akcijama u narednom periodu.
3	Unapređenje kapaciteta zainteresovanih subjekata u Crnoj Gori za direktno pristupanje sredstvima Zelenog klimatskog fonda i sprovođenje odobrenih aktivnosti, uključujući	Izgradnja kapaciteta za koordinaciju i pristup izvorima finansiranja za klimatsku akciju (Cilj 1 Programa pripravnosti ZKF)	Biće naknadno utvrđena	U cilju postizanja jednog od osnovnih principa Zelenog klimatskog fonda – princip nacionalnog vlasništva – Crna Gora je prepoznala potrebu da uz pomoć Programa pripravnosti Zelenog klimatskog fonda obezbijedi podršku zainteresovanim nacionalnim institucijama u procesu akreditacije i da na taj način dobije subjekte direktnog pristupa sredstvima ZKF-a. Dodatno, prepoznata je potreba da se osnaže kapaciteti zainteresovanih nacionalnih institucija za sprovođenje odobrenih aktivnosti u okviru Programa pripravnosti ZKF-a, kao i unapređenje pristupa ZKF sredstvima kroz razvoj kvalitetnih konceptnih predloga

	pripremu konceptnih predloga projekata	pripravnosti ZKF)		projekata. Naime četiri institucije su iskazale potrebu za razvojem konceptnih predloga projekata: Ministarstva ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, Ministarstva ekonomije, Ministarstva unutrašnjih poslova i Ministarstva zdravlja.
4	Priprema višegodišnjeg i strateški orjentisanog Plana pripravnosti za Crnu Goru	Strateški okvir za nisko-emisioni razvoj (Cilj 2 Programa pripravnosti ZKF)	Biće naknadno utvrđena	Negativni uticaj klimatskih promjena zahtijeva sveobuhvatan i dugoročan odgovor društva kao i jasan plan aktivnosti i mjera koje će dovesti do ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene. U tom smislu Crna Gora je u obavezi da redovno priprema i ažurira Nacionalno utvrđene doprinose smanjenju emisija gasova staklene bašte (NDC), Dugoročnu strategiju nisko-ugljičnog razvoja do 2050. godine, kao i Nacionalni plan za prilagođavanje na negativne uticaje klimatskih promjena. Navedeni procesi zahtijevaju posjedovanje značajnih ljudskih, tehničkih i institucionalnih kapaciteta za planiranje i sprovođenje klimatskih akcija. U tom smislu prepoznata je potreba za podrškom Programa pripravnosti Zelenog klimatskog fonda u izradi višegodišnjeg i strateški orjentisanog Plana pripravnosti Crne Gore koji bi svojom strukturom i pristupom podržao napore nacionalnih institucija i zainteresovanih strana u postizanju klimatskih ciljeva iskazanih kroz dugoročne strategije i akcione planove.
5	Edukacija zdravstvenih radnika o uticaju klimatskih promjena na zdravlje ljudi	Edukacija i unapređenje znanja (Cilj 5 Programa pripravnosti ZKF)	Biće naknadno utvrđena	Zdravlje ljudi predstavlja jedan od najvažnijih resursa društva. Veoma je važno da zdravstveni sistem i zdravstveni radnici budu u stanju da odgovore na izmjenjene uslove uslovljene negativnim uticajem klimatskih promjena. U tom smislu prepoznata je potreba edukacije zdravstvenih radnika o uticaju klimatskih promjena na javno zdravlje.
6	Izrada Dugoročne strategije nisko-ugljičnog razvoja do 2050. godine	Strateški okvir za nisko-emisioni razvoj (Cilj 2 Programa pripravnosti ZKF)	Biće naknadno utvrđena	U skladu sa međunarodnim obavezama Crne Gore iz domena Okvirne konvencije UN o klimatskim promjenama, Pariskog klimatskog sporazuma, kao i predpristupnih pregovora sa EU, prepoznata je potreba izrade Dugoročne strategije nisko-ugljičnog razvoja do 2050. godine.
7	Izgradnja tehničkih i institucionalnih kapaciteta u sektoru upravljanja vodama u Crnoj Gori u cilju unapređenja otpornosti na	Izgradnja kapaciteta za koordinaciju i pristup izvorima finansiranja za klimatsku akciju	Global Water Partnership-GWP	Postojeća saznanja o uticaju klimatskih promjena na vodni sektor u Crnoj Gori su veoma ograničena i generalna. Projekat će doprinijeti boljem razumijevanju uticaja klimatskih promjena na specifičnim područjima vodnih resursa, kao i o efikasnim i primjenjivim mjerama adaptacije.

	negativne uticaje klimatskih promjena	(Cilj 1 Programa pripravnosti ZKF); Strateški okvir za nisko-emisioni razvoj (Cilj 2 Programa pripravnosti ZKF); Razvoj projektnih ideja (Cilj 4 Programa pripravnosti ZKF); Edukacija i unapređenje znanja (Cilj 5 Programa pripravnosti ZKF)		
--	---------------------------------------	---	--	--

Navedene identifikovane potrebe, nedostajuća znanja i kapaciteti ujedno predstavljaju potencijalnu listu budućih projekata za koje će Crna Gora zatražiti ili je već zatražila podršku kroz program podrške za pripravnost ZKF. U slučaju prioritete potrebe 1 - Unaprjeđenje kapaciteta za planiranje i integrisanje rizika izazvanih klimatskim promjenama u sektorska i nacionalna razvojna dokumenta (Nacionalni plan za prilagođavanje na negativne uticaje klimatskih promjena), Crnoj Gori je odobrena podrška krajem 2020. godine. Dok je za prioritete potrebe 2 i 7 Crna Gora u proteklom periodu formalno zatražila podršku u okviru Programa pripravnosti za saradnju sa Zelenim klimatskim fondom i iste su u fazi razmatranja od strane ZKF.

4. PROCES AKREDITOVANJA NACIONALNIH INSTITUCIJA ZA SARADNJU SA ZKF

Proces identifikacije potencijalnih akreditovanih nacionalnih institucija za saradnju sa ZKF je rezultirao značajnim interesovanjem za ovu mogućnost. Na osnovu analize i sprovedenih širokih konsultacija sa relevantnim zainteresovanim stranama utvrđena je lista zainteresovanih institucija za akreditaciju i direktan pristup Zelenom klimatskom fondu. Iste su prikazane u Tabeli 9.

Tabela 9. Lista zainteresovanih nacionalnih institucija za akreditaciju i direktan pristup Zelenom klimatskom fondu

#	INSTITUCIJA	CILJEVI I DJELATNOSTI
1	Investiciono-Razvojni Fond Crne Gore A.D.	Investiciono-Razvojni Fond Crne Gore (IRF) je osnovan Zakonom o Investiciono-Razvojnem Fondu 2009. godine. IRF je osnovan sa ciljem da pruži podršku ukupnom razvoju Crne Gore. Ključne djelatnosti IRF podrazumijevaju dodjelu zajmova, pružanja garancija i upravljanjem kapitalom Fonda, kao i ostale aktivnosti koje pružaju podršku nacionalnom ekonomskom razvoju.
2	Fond za zaštitu životne sredine Crne Gore	Fond za zaštitu životne sredine osnovan je kao jednočlano društvo sa ograničenom odgovornošću 2018. godine. Osnivač Eko-fonda je Vlada Crne Gore. Djelatnost Eko-fonda se odnosi na finansiranje pripreme, sprovođenja i razvoja programa, projekata i sličnih aktivnosti u oblasti očuvanja, održivog korišćenja, zaštite i unaprjeđivanja životne sredine, energetske efikasnosti i korišćenja obnovljivih izvora i energije na državnom i lokalnom nivou
3	Privredna komora Crne Gore	Privredna komora Crne Gore je asocijacija koja zastupa interese privrednih subjekata sa ciljem sveukupnog razvoja Crne Gore. Komora obezbjeđuje ostvarivanje i unaprjeđivanje zajedničkih interesa svojih članova, učestvuje u donošenju privredno-sistemskih i mjera ekonomske politike iz nadležnosti države davanjem prijedloga i stavova po određenim pitanjima od interesa za poslovanje i razvoj tržišne privrede. Zakon o Privrednoj komori Crne Gore donijet je 2017. godine istim se Komora definiše kao samostalna, poslovna, stručna i interesna organizacija nezavisna u svom radu.
4	NVO Fondacija Petrović Njegoš	Fondacija Petrović Njegoš je osnovana 2011. godine nakon usvajanja Zakona o statusu nasljednika dinastije Petrović Njegoš. Glavni cilj Fondacije je aktivno učestvovanje u razvoju i promociji Crne Gore kroz podršku i partnerstva u oblastima solidarnosti, ekologije, inovacija i kulture. U periodu od 2012. godine Fondacija je sprovedla veliki broj projekata u saradnji sa institucijama Crne Gore, nevladinim sektorom, kao i sa brojnim evropskim partnerima.

5. KONSULTATIVNI PROCES I UKLJUČIVANJE ZAINTERESOVANIH STRANA U IDENTIFIKOVANJU POTREBA, NEDOSTAJUĆIH ZNANJA I KAPACITETA ZA UNAPREĐENJE SARADNJE SA ZELENIM KLIMATSKIM FONDOM U CRNOJ GORI

Konsultativni proces i uključivanje zainteresovanih strana u Crnoj Gori je imao za cilj da obezbijedi neophodno razumijevanje konteksta u kom se pristupilo izradi Nacionalnog programa prioriternih aktivnosti u oblasti ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene u okviru saradnje sa Zelenim klimatskim fondom za period 2021-2023. godine. Aktivnosti sprovedene u tom smislu bile su fokusirane na sledeće očekivane rezultate:

- Podizanje generalne svijesti o klimatskim promjenama i nacionalnim prioritetima i ciljevima i u oblasti klimatskih promjena;
- Podizanje svijesti o ciljevima ZKF i oblicima strateške i institucionalne saradnje sa ZKF;
- Proces podrške identifikovanju potreba nedostajućih znanja i kapaciteta za unapređenje saradnje sa Zelenim klimatskim fondom;
- Razmatranje i kreiranje konsenzusa u pogledu pristupa, mjera i aktivnosti koje podržavaju klimatski neutralan razvoj koji je istovremeno otporan na negativne uticaje klimatskih promjena.

Pristup u sprovođenju konsultativnog procesa sastojao se od kombinacije sastanaka sa širom grupom zainteresovanih strana, fokusiranih sastanaka sa manjim brojem učesnika kao i niza direktnih konsultacija sa predstavnicima pojedinih institucija. Detaljniji pregled konsultacija sa zainteresovanim stranama su dati u nastavku:

- Prva radionica zainteresovanih strana projekta „Plan pripravnosti za saradnju sa Zelenim klimatskim fondom i izradu Nacionalnog programa prioriternih aktivnosti”, održana 4. aprila 2017. godine;
- Konsultativni sastanak zainteresovanih strana u cilju razmatranja predloga institucionalnog i koordinacionog mehanizma za podršku saradnji Crne Gore i Zelenog klimatskog fonda, održan 18. decembra 2018. godine;
- Druga radionica zainteresovanih strana projekta „Plan pripravnosti za saradnju sa Zelenim klimatskim fondom i izradu Nacionalnog programa prioriternih aktivnosti”, održana 23. aprila 2019. godine; i
- Radionica za unapređenje kapaciteta zainteresovanih subjekata u Crnoj Gori za pristupanje sredstvima Zelenog klimatskog fonda, održana 7. maja 2020. godine.
- Konsultacije sa Ministarstvom ekologije prostornog planiranja i urbanizma, Ministarstvom za kapitalne investicije i Ministarstvom unutrašnjih poslova u vezi sa unaprjeđenjem dostavljenih projektnih ideja za uključivanje u Program prioriternih aktivnosti za saradnju sa ZKF, održane 29. maja 2020. godine.
- Konsultativni sastanci sa predstavnicima nacionalnih institucija zainteresovanih za akreditaciju i direktan pristup ZKF u periodu 16-19. jun 2020. godine.

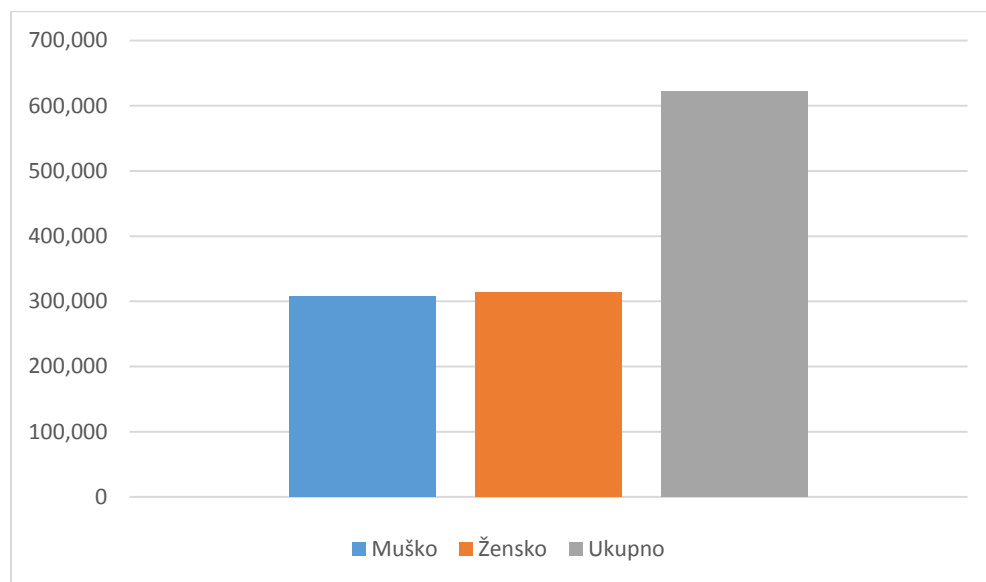
Ovakav pristup je doveo do toga da veliki broj učesnika i predstavnika nacionalnih institucija, akademske zajednice, privatnog i nevladinog sektora, njih preko 200, budu informisani o ključnim pitanjima u saradnji sa Zelenim klimatskim fondom.

Osim navedenih konsultativnih sastanaka proces identifikovanja potreba, nedostajućih znanja i kapaciteta za unapređenje saradnje sa Zelenim klimatskim fondom, je dopunjen i informacijama dobijenim od stane nacionalne kontakt osobe za saradnju sa ZKF. Ovo je posebno važno obzirom da su se tim pristupom uspjele formulisati potrebe proizašle iz direktne i svakodnevne interakcije sa temama iz ovog domena. Na ovaj način, postignut je sveobuhvatni pregled nedostajućih nacionalnih kapaciteta i potreba, čijim unaprjeđenjem će se obezbijediti ne samo bolja saradnja sa Zelenim klimatskim fondom već će i sveukupni kapaciteti za borbu protiv klimatskih promjene u Crnoj Gori biti izdignuti na mnogo veći nivo.

6. RODNA RAVNOPRAVNOST U OBLASTI KLIMATSKIH PROMJENA

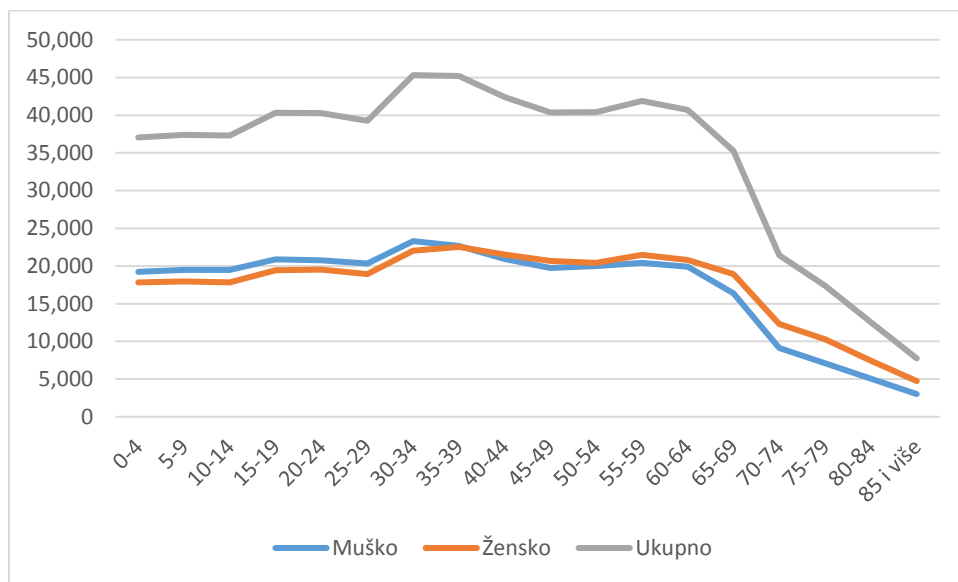
Učešće ženske populacije u ukupnom stanovništvu u Crnoj Gori, početkom 2019. godine, činilo je 50,54%.

Grafik 6. Stanovništvo prema polu (januar 2019. godine)

Učešće ženske populacije prema starosnoj strukturi stanovništva prikazano je na Grafiku 7.

Grafik 7. Stanovništvo prema starosti i polu (januar 2019. godine)

Iako stanovništvo ženskog pola čini iznad polovičnu većinu u Crnoj Gori, stanje u pogledu rodne ravnopravnosti ne reflektuje tu činjenicu u gotovo nijednoj društveno-ekonomskoj kategoriji. Ohrabruje napredak u pogledu institucionalnog i strateškog pozicioniranja ovog pitanja poslednjih godina. Tako je Crna Gora potvrdila Konvenciju UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW). Takođe, ovo pitanje je uređeno odredbama Ustava Crne Gore koji utvrđuje kao jedan od osnovnih principa jednakost svih građana, uključujući ravnopravnost između žena i muškaraca. Dodatno, Crna Gora ima Zakon o zabrani diskriminacije i Zakon o rodnoj ravnopravnosti, koji dodatno zakonski regulišu ovo pitanje. Rodna ravnopravnost, nažalost, nije prepoznata u većini sektorskih politika u Crnoj Gori, pa se tako i Nacionalna strategija u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine bavi ovim pitanjem samo na nivou principa i bez konkretnih mjera za unapređenje iste. Dakle, napredak u konkretnim kategorijama jednakih prava za muškarce i žene u svim sferama života je i dalje ograničen. Ovo se može najbolje primijetiti ako se pogleda učešća žena u političkom životu i donošenju odluka. Tako autori Trećeg nacionalnog izvještaja o klimatskim promjenama ka Okvirnoj konvenciji Ujedinjenih nacija o promjeni klime, ukazuju da je u skupštinskom sazivu u periodu 2016-2020. godine u Skupštini Crne Gore 19 od 81 poslanika/ice bile žene (23,5%), dok su u lokalnim parlamentima, u tom period, žene činile 25,5%. Muškarci najčešće pokrivaju ključne pozicije i na nacionalnom i na lokalnom nivou (predsjednik Skupštine, potpredsjednici Skupštine, predsjednici lokalnih skupština i njihovi zamjenici). U izvršnoj grani vlasti, u prošlom sazivu Vlade Crne Gore 2016-2020. godine, muškarci su zauzimali poziciju premijera i 3 potpredsjednika, a od 21 ministarske pozicije, četiri su zauzimale žene (21%). U novom sazivu Vlade Crne Gore 2020. godine došlo je do blagog povećanja odnosa kada su ministarske pozicije u pitanju, pa tako od 12 ministarskih pozicija 4 zauzimaju žene (33%). Međutim i premijer i potpredsjednik u novoj Vladi Crne Gore su i dalje muškarci.

Upravo iz navedenih razloga je vrlo važno da se rodna ravnopravnost sistemski ugradi u strateškim odrednicama klimatske politike, kao sastavnog dijela sveobuhvatne razvojne politike Crne Gore. Doprinos tome daje i saradnja sa Zelenim klimatskim fondom i poštovanje ciljeva rodne ravnopravnosti ove institucije. Politika rodne ravnopravnosti predstavlja jednu od najvažnijih strateških odrednica Zelenog klimatskog fonda. Glavni ciljevi politike rodne ravnopravnosti ZKF-a su:

- Postizanje značajnijih, pravednijih i efikasnijih rezultata u borbi protiv klimatskih promjena kroz primjenu rodno senzitivnog pristupa;
- Postizanje otpornosti na klimatske promjene u istoj mjeri za žene i muškarce, kao i stvaranje preduoslova za jednak doprinos žena i muškarca u borbi protiv klimatskih promjena uz jednake koristi od ostvarenih rezultata;
- Zaštita žena i muškaraca od potencijalnih rizika izazvanih sprovođenjem aktivnosti koje finansira Fond;
- Smanjenje rodni razlika uzrokovanih društvenom, ekonomskim i ekološkom ugroženosti od negativnih uticaja klimatskih promjena.

Kroz saradnju sa ZKF na institucionalnom nivou, kao i kroz striktno poštovanje ciljeva rodne ravnopravnosti ove institucije na nivou planiranja i sprovođenja programskih i projektnih aktivnosti na nacionalnom nivou, Crna Gora će obezbijediti kontinuirano unapređenje i integraciju ovog pitanja u klimatskim politikama kao i u sveobuhvatnim nacionalnim razvojnim politikama.

7. MONITORING I EVALUACIJA

Nacionalni program prioriternih aktivnosti u oblasti ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene u okviru saradnje sa Zelenim klimatskim fondom donosi se **na period 2021-2023. godina**. Ovaj rok odgovara roku ciklične obnove sredstava ZKF koji se dešava svake 4 godine, sa prvim takvim ciklusom koji je otpočeo za period 2020-2023. godine.

Važnu ulogu u ocjeni uspješnosti predloženog pristupa i sadržaja dokumenta u narednom trogodišnjem periodu imaće monitoring i evaluacija. Monitoring i evaluacija sprovođenja Nacionalnog programa će se sprovoditi u toku i nakon sprovođenja konkretnih mjera ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene, kako bi se utvrdila njihova efikasnost u postizanju zacrtanog cilja. Takođe ovaj proces je neophodan kako bi se obezbijedile informacije i nova saznanja u kontinuiranom procesu identifikovanja adekvatnih mjera ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene, replikacije i nadogradnje onih koje se pokažu kao uspješne. Dodatno, dokument će na kraju perioda implementacije biti ažuriran kako bi reflektovao:

- Promjene u NDC Crne Gore i ostalim relevantnim planskim i strateškim dokumentima;
- Promjene u institucionalnim aranžmanima za saradnju sa ZKF;
- Ažuriranje aktivnosti sledećeg Nacionalnog programa prioriternih aktivnosti;

Relevantne institucije, njihove nadležnosti i zadaci u procesu monitoringa i evaluacije sprovođenja Nacionalnog programa prioriternih aktivnosti u okviru saradnje sa Zelenim klimatskim fondom je prikazan u Tabeli 10.

Tabela 10. Institucije, nadležnosti i zadaci monitoringa i evaluacije sprovođenja Nacionalnog programa prioriternih aktivnosti u okviru saradnje sa ZKF

Institucija	Nadležnosti/zadaci
Ministarstva, organi državne uprave i ostali u saradnji sa akreditovanim entitetima	Sprovođenje programa i projekata odobrenih od strane ZKF
Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma –	Pregled i sistematizovanje informacija u vezi sa sprovođenjem programa i projekata odobrenih od

<p>nOdjeljenje za održivi razvoj. Nacionalna kontakt osoba za saradnju sa ZKF</p>	<p>strane ZKF, njihovih rezultata i doprinosa klimatskoj akciji; Pripremanje i diseminacija informacija u različitim formatima kao što su redovni izvještaji o radu, izvještaji Nacionalnom savjetu za održivi razvoj, klimatske promjene i integralno upravljanje obalnim područjem, prilozi u okviru budućeg MRV sistema isl.; Evaluacija rezultata u odnosu na planirano; Priprema i diseminacija preporuka, najboljih praksi i naučenih lekcija.</p>
<p>Radna grupa NSzORKPIUOP za mitigaciju i adaptaciju na klimatske promjene</p>	<p>Razmatranje informacija u vezi sa sprovođenjem programa i projekata odobrenih od strane ZKF, njihovih rezultata i doprinosa klimatskoj akciji; Davanje preporuka i zaključaka.</p>
<p>Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma – Odjeljenje za održivi razvoj(organizaciona jedinice za poslove održivog razvoja, sekretarijat Nacionalnog savijeta)</p>	<p>Priprema materijala/dokumentacije i dostavljanje Nacionalnom savjetu za održivi razvoj, klimatske promjene i integralno upravljanje obalnim područjem.</p>
<p>Nacionalni savjet za održivi razvoj, klimatske promjene i integralno upravljanje obalnim područjem (NSzORKPIUOP)</p>	<p>Donošenje preporuka i zaključaka.</p>

8. ANEKSI

ANEKS 1. Obrazac pisma bez prigovora

To: The Green Climate Fund (“GCF”)
[place], [date]

Re: Funding proposal for the GCF by [name Accredited Entity] regarding [name project/programme]

Dear Madam, Sir,

We refer to the project [or programme] [name project [or programme]] in Montenegro as included in the funding proposal submitted by [name Accredited Entity] to us on [date].

The undersigned is the duly authorized representative of [name NDA/focal point], the National Designated Authority/focal point of Montenegro.

Pursuant to GCF decision B.08/10, the content of which we acknowledge to have reviewed, we hereby communicate our no-objection to the project [or programme] as included in the funding proposal.

By communicating our no-objection, it is implied that:

- (a) The government of Montenegro has no-objection to the project [or programme] as included in the funding proposal;
- (b) The project [or programme] as included in the funding proposal is in conformity with Montenegro’s national priorities, strategies and plans;
- (c) In accordance with the GCF’s environmental and social safeguards, the project [or programme] as included in the funding proposal is in conformity with relevant national laws and regulations.

We also confirm that our national process for ascertaining no-objection to the project [or programme] as included in the funding proposal has been duly followed.

[We also confirm that our no-objection applies to all projects or activities to be implemented within the scope of the programme.]

We acknowledge that this letter will be made publicly available on the GCF website.

Kind regards,

Name:

Title:

ANEKS 2. Metodologija za ocjenu i prioritizaciju projekata/programa u okviru Nacionalnog programa prioritetnih aktivnosti

Kako bi se obezbijedilo da proces izrade Nacionalnog programa prioritetnih aktivnosti počiva na principima transparentnosti i objektivnosti, pripremljena je Metodologija i kriterijumi za ocjenu i prioritizaciju projekata, čijom primjenom će se postići puna usaglašenost predloženih projekata sa principima, ciljevima i rezultatima Zelenog klimatskog fonda, kao i usaglašenost sa nacionalnim prioritetima, politikama i strateškim dokumentima.

Metodologija podrazumijeva definisanje tri ključna elementa, i to:

- (i) Pristup u ocjeni i prioritizaciji projekata/programa Nacionalnog programa prioritetnih aktivnosti;
- (ii) Uspostavljanje kriterijuma za ocjenu i prioritizaciju projekata/programa;
- (iii) Strukturu i sadržaj Projektnog identifikacionog formulara;

Pristup u ocjeni i prioritizaciji projekata/programa Nacionalnog programa prioritetnih aktivnosti

Ključni cilj Nacionalnog programa prioritetnih aktivnosti jeste identifikacija liste projekata u oblasti klimatskih promjena koji će u najvećoj mjeri obezbijediti postizanje nacionalnih i ciljeva sektoriskih politika u ovoj oblasti, uzimajući u obzir smjernice uspostavljene od strane ZKF. **Pristup u ocjeni i prioritizaciji projekata se bazira na sistemu kvalifikacionog minimuma**, dakle, na sistemu minimuma kvaliteta koji projekti moraju zadovoljiti kako bi se našli na listi Nacionalnog programa. Kriterijumi za ocjenu i prioritizaciju, o kojima se detaljnije govori u nastavku, će obezbijediti transparentan i objektivni okvir koji će informisati relevantne institucije o neophodnim elementima kvalifikacionog minimuma, koji svaki od projekata treba da posjeduje i usmjeriti ih da nominuju projekte koji su usaglašeni sa istim i samim tim obezbijede dobru poziciju za dobijanje podrške od strane Zelenog klimatskog fonda.

Pristup karakteriše i to da se **dominantno bazira na kvalitativnoj analizi koja je potpomognuta kvantitativnim podacima i analizom u slučajevima gdje je to moguće**. Obzirom da se detaljna tehnička analiza projektnih predloga sprovodi prilikom njihovog podnošenja Zelenom klimatskom fondu, **u inicijalnoj identifikaciji prioritetnih aktivnosti Nacionalnog programa se ne očekuje detaljan nivo tehničke analize, osim u slučajevima kada za to postoje uslovi**. Time se uzima u obzir prepoznati manjak kapaciteta za detaljnijom tehničkom analizom u relevantnim institucijama koje nominuju projekte, kao i u nacionalnom koordinacionom mehanizmu koji u krajnjem zadužen za odobravanje predložene liste projekata Nacionalnog programa i dostavljanje na razmatranje i usvajanje od strane Vlade Crne Gore. Unaprjeđenje kapaciteta u ovoj oblasti se očekuje u kontinuitetu usled niza aktivnosti koje se sprovode na nacionalnom nivou.

Bitno je napomenuti i to da **projekti koji zadovolje postavljene kriterijume i budu dio liste Nacionalnog programa prioritetnih aktivnosti istovremeno zadovoljavaju i uslov za izdavanje odobrenja u okviru "procedure bez prigovora"**, kao jednog od uslova bez koga projekti ne mogu biti predati Zelenom klimatskom fondu.

Kriterijumi za ocjenu i prioritizaciju aktivnosti u kontekstu saradnje sa ZKF

Metodologija za ocjenu i prioritizaciju projekata Nacionalnog programa, u dijelu uspostavljanja kriterijuma, predlaže konsolidaciju ključnih kriterijuma i smjernica utvrđenih od strane Zelenog klimatskog fonda i onih utvrđenih na nacionalnom nivou. Cilj je dobijanje jedinstvene matrice kriterijuma na osnovu

koje se cijeni da li određeni projekat, program ili mjera, posjeduju neophodni minimum koji ih kvalifikuje za uključivanje u Nacionalni program prioriternih aktivnosti.

Ključni principi i smjernice na nacionalnom nivou date su u dokumentu **“Metodologija za izbor i prioritizaciju infrastrukturnih projekata”**¹³ koji je pripremljen od strane Sekretarijata za razvojne projekte Vlade Crne Gore za potrebe odabira i prioritizacije velikih infrastrukturnih projekata nominovanih za razvojnu pomoć koju EU pruža Crnoj Gori. Ovim materijalom obrađuje se tema koja se u velikoj mjeri poklapa sa namjerom i krajnjim ciljem izrade Nacionalnog programa prioriternih aktivnosti i u tom smislu isti se može smatrati referentnim nacionalnim dokumentom.

Sa druge strane, **Zeleni klimatski fond** u kontinuitetu teži da, u skladu sa smjericama sadržanim u osnivačkim aktima Fonda, što dosljednije ostvari ciljeve i rezultate zbog kojih je osnovan. Odluke Upravnog odbora Fonda služe da kao sistem obavezujućih pravila definišu funkcionisanje i djelovanje Fonda. Niz odluka Upravnog odbora usvojenih u prethodnom periodu, bliže određuje okvir kroz koji će se ciljevi i rezultati Fonda ostvariti i stoga je veoma važno da one budu nedvosmisleno uzete u obzir na nacionalnom nivou. U tom smislu, neophodno je da svaki proces planiranja saradnje sa Fondom na nacionalnom nivou, uključujući izradu Nacionalnog programa prioriternih aktivnosti, kao početnu odrednicu ima smjernice usvojene od strane Fonda.

Konkretno, odluke koje se izdvajaju kao izuzetno važne za proces izrade Nacionalnog programa prioriternih aktivnosti i ujedno one koje zainteresovane strane moraju poznavati u cilju što kvalitetnije artikulacije sopstvenih interesa u okviru istog, su odluke o: ***Inicijalnoj alokaciji sredstava Fonda, Inicijalnim rezultatima Fonda, Inicijalnom okviru za upravljanje rezultatima sa Okvirom za mjerenje performansi Fonda i Inicijalni okvir za investiranje Fonda.***

Kriterijumi za ocjenu i prioritizaciju su, kao što je već navedeno, prevashodno kvalitativnog karaktera i u skladu sa pristupom koji je odabran, baziraju se na narativnim obrazloženjima, odgovorima na postavljena pitanja i kvalitativnoj karakterizaciji rezultata i uticaja. Uključivanje kvantitativnih pokazatelja je poželjno u svim situacijama kada su isti dostupni.

Detaljna tehnička analiza projektnih predloga sprovodi se prilikom njihovog podnošenja Zelenom klimatskom fondu i taj nivo analize daje preciznu sliku planiranih aktivnosti i u konačnom doprinosi odluci da li će predloženi projekat biti podržan od strane Fonda. Kriterijumi i ocjene koje se baziraju na njima, a koji su predmet ovog dokumenta, ne podrazumijevaju nivo detalja i analize koji se inače primjenjuje u procesu ocjene projektnog predloga podnesenog Zelenom klimatskom fondu.

Neke od odluka, kao što su odluka o Inicijalnom okviru za upravljanje rezultatima Fonda, Inicijalnoj alokaciji sredstava Fonda i Inicijalnom okviru za investiranje Fonda su pretežno opšteg karaktera i definišu okvir djelovanja, tip aktivnosti koji Fond podržava, limite sredstava opredijeljenih za pojedine vrste aktivnosti, kao i geografsku rasprostranjenost projekata koju Fond teži da postigne. Kao takve, pomenute odluke su relevantne kao smjernice u pogledu vrste projekata koji Fond teži podržati i glavni elementi istih će prvo biti predstavljeni nezavisno od samih kriterijuma. Elementi odluka koje su relevantne za aspekta definisanja kriterijuma za ocjenu i prioritizaciju projekata i programa su uključene u jedinstvenu matricu kriterijuma.

13

https://www.gov.me/ResourceManager/FileDownload.aspx?rid=203758&rType=2&file=3_113_28_05_2015.pdf&alphabet=cyr

Inicijalni okvir za upravljanje rezultatima Fonda

Zeleni klimatski fond u kontinuitetu teži da, u skladu sa smjernicama sadržanim u osnivačkim aktima Fonda, što dosljednije ostvari ciljeve i rezultate zbog kojih je osnovan. Upravni odbor je, u skladu sa svojim mandatom, donio odluke u vezi Inicijalnog okvira za upravljanje rezultatima Fonda koji će najefikasnije dovesti do ostvarenja ciljeva Zelenog klimatskog fonda. Odluke definišu strateške rezultate Fonda podijeljene u dvije oblasti, ublažavanje klimatskih promjena (mitigacija) i prilagođavanje na klimatske promjene (adaptacija). Strateški rezultati Fonda su sledeći:

Promjena u pravcu održivog razvoja sa niskim emisijama gasova staklene bašte (Ublažavanje klimatskih promjena- mitigacija):

1. Pristup energiji i proizvodnji energije sa niskim emisijama gasova staklene bašte;
2. Saobraćaj sa niskim emisijama gasova staklene bašte;
3. Energetski efikasne zgrade, gradovi i industrija;
4. Održivo korišćenje zemljišta i upravljanje šumama, uključujući REDD + (Smanjivanje emisija izazvanih deforestacijom i degradacijom šuma kroz očuvanje i održivo upravljanje šumama, kao i unapređenje šuma kao ponora gasova staklene bašte);

Unaprijeđen nivo održivog razvoja otpornog na negativne uticaje klimatskih promjena (Prilagođavanje na klimatske promjene- adaptacija):

1. Unaprijeđeni uslovi života najugroženije kategorije stanovništva, zajednica i regiona;
2. Povećan nivo zdravlja i blagostanja, kao i dostupnosti i bezbednosti hrane i vode;
3. Infrastruktura i urbani prostori otporni na negativne uticaje klimatskih promjena;
4. Ekosistemi otporni na negativne uticaje klimatskih promjena;

Inicijalni okvir za investiranje Fonda

Inicijalni okviri za investiranje Fonda se sastoji od tri komponente: Investicione politike Fonda, Investicione strategije i ciljeva portfolia Fonda i Investicionih smjernica. Sve tri komponente zajedno daju strateški pravac u kom će se kretati investiciona aktivnost Fonda. Prve dvije komponente su veoma značajne u pogledu definisanja smjernica u pogledu vrste projekata koji Fond teži podržati.

Investicione politike se sastoje od sledećeg seta inicijalnih smjernica:

- a) Fond će finansirati one projekte i programe koji budu u stanju da demonstriraju maksimalan potencijal za promjenu paradigme razvoja ka održivom razvoju sa niskim emisijama gasova staklene bašte koji je istovremeno otporan na negativne uticaje klimatskih promjena, usklađenost sa rezultatima Fonda, kao i usklađenost sa pristupom nacionalnog vlasništva nad projektima ili programima;
- b) Sredstva dodijeljena od strane Fonda će se obračunavati u vrijednostima koji su ekvivalentni grantu po standardnoj metodologiji koja će biti razvijena od strane Fonda a biće bazirna na najboljim međunarodnim praksama u cilju preciznog poređenja iznosa dodijeljenih sredstava između pojedinih finansijskih instrumenata;
- c) Fond će dodjeljivati minimalni iznos preferencijalnih sredstava neophodnih da neki projekat ili program učini izvodljivim. Preferencijalna sredstava su ona sredstva koja se stiču po uslovima koji su povoljniji od onih koji važe na tržištu. U skladu sa osnivačkim dokumentom Fonda, minimalni iznos preferencijalnih sredstava može ići do punog iznosa potrebnog za finansiranje određenog projekta ili programa;

- d) Finansiranje od strane Fonda, institucije koje djeluju kao posrednici, mogu iskoristiti na način da ih objedine sa sopstvenim sredstvima u cilju povećanja stepena preferencijala (povoljnosti) zajmova koje ove institucije dodjeljuju projektima ili programima;
- e) Fond neće djelovati na način da "istisne" potencijalno finansiranje od strane drugih privatnih ili javnih izvora;
- f) Aktivnosti koje po svom karakteru same kreiraju prihode mogu dobiti zajam od strane Fonda samo u slučaju da dokažu da su finansijski solidne.

Investicione strategije i ciljevi portfolija Fonda

INVESTICIONE STRATEGIJE	CILJEVI PORTFOLIA FONDA
Balansiran odnos između ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene	50/50
Alokacija za finansiranje prilagođavanja na klimatske promjene zemalja koje su posebno ugrožene (uključujući najmanje razvijene zemlje, male ostrvske zemlje u razvoju i zemlje Afričkog kontinenta)	Gornji limit od 50 %.
Geografski balans	Razumna i fer alokacija sredstava kroz široku geografsku zastupljenost zemalja.
Saradnja sa privatnim sektorom	Maksimiziranje saradnje sa privatnim sektorom uključujući kroz značajnu alokaciju sredstava Mehanizmu za saradnju sa privatnim sektorom.

Investicione smjernice Fonda (Investicioni kriterijumi)

Investicione smjernice definišu ključne kriterijume za ocjenu relevantnosti na nivou programa/projekta u oblastima ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene. U tom smislu isti su uvršteni u konsolidovanu matricu kriterijuma za ocjenu i prioritizaciju.

MATRICA KRITERIJUMA ZA OCJENU I PRIORITIZACIJU PROJEKATA/PROGRAMA			
NAZIV PROJEKTA/PROGRAMA			
KRATAK OPIS I OČEKIVANI REZULTATI			
NADLEŽNA INSTITUCIJA/INSTITUCIJE			
KONTAKT ODGOVORNE OSOBE			
KRITERIJUMI ZA OCJENU I PRIORITIZACIJU PROJEKATA/PROGRAMA			
I STRATEŠKI REZULTATI ZELENOG KLIMATSKOG FONDA	OPSEG	OČEKIVANI REZULTAT	OCJENA
	Promjena u pravcu održivog razvoja sa niskim emisijama gasova staklene bašte (Ublažavanje klimatskih promjena- mitigacija), koji je istovremeno otporan na negativne uticaje klimatskih promjena (Prilagođavanje na klimatske promjene- adaptacija)	PROJEKTA/PROGRAMA Simbolom x obilježiti očekivani strateški rezultat Fonda čijem će postizanju projekat/program doprinijeti, isti mora doprinijeti minimum jednom od navedenih rezultata, dok je moguć odabir više njih	Da li je projekat/program zadovoljava minimum zahtjeva u okviru prve sekcije? <i>Odabrati jedan od ponuđenih odgovora iz padajućeg menija. U slučaju da je odgovor DA preći na sledeću sekciju.</i>
1. Pristup energiji i proizvodnji energije sa niskim emisijama gasova staklene bašte	Ublažavanje klimatskih promjena- mitigacija	☐	ODABRATI ODGOVOR
2. Saobraćaj sa niskim emisijama gasova staklene bašte	Ublažavanje klimatskih promjena- mitigacija	☐	
3. Energetski efikasne zgrade, gradovi i industrija	Ublažavanje klimatskih promjena- mitigacija	☐	
4. Održivo korišćenje zemljišta i upravljanje šumama, uključujući REDD + (Smanjivanje emisija izazvanih deforestacijom i degradacijom šuma kroz očuvanje i	Ublažavanje klimatskih promjena- mitigacija	☐	

održivo upravljanje šumama, kao i unapređenje šuma kao ponora gasova staklene bašte);			
5. Unaprijeđeni uslovi života najugroženije kategorije stanovništva, zajednica i regiona	Prilagođavanje na klimatske promjene-adaptacija	☐	
6. Povećan nivo zdravlja i blagostanja, kao i dostupnosti i bezbjednosti hrane i vode	Prilagođavanje na klimatske promjene-adaptacija	☐	
7. Infrastruktura i urbani prostori otporni na negativne uticaje klimatskih promjena	Prilagođavanje na klimatske promjene-adaptacija	☐	
8. Ekosistemi i ekosistemske usluge, otporni na negativne uticaje klimatskih promjena	Prilagođavanje na klimatske promjene-adaptacija	☐	
II INVESTICIONI KRITERIJUMI ZELENOG KLIMATSKOG FONDA	OPSEG Ključni kriterijumi za ocjenu relevantnosti na nivou programa/projekta u oblastima ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene	OCJENA Da li projekat/program zadovoljava investicione kriterijume Zelenog klimatskog fonda? <i>U zavisnosti da li se projekat/program odnosi na mitigaciju ili adaptaciju tekst unijeti u predviđeno polje.</i>	NIVO USAGLAŠENOSTI PROJEKTA/PROGRAMA SA INVESTICIONIM KRITERIJUMIMA ZKF <i>Odabрати vrijednost iz padajućeg menija</i>
1. Mogućnosti uticaja na cilj i rezultate Fonda <i>Mogućnosti doprinosa projekta/programa cilju i rezultatima Fonda</i>	Ublažavanje klimatskih promjena-mitigacija: Mogućnosti doprinosa projekta/programa promjenama u pravcu održivog razvoja sa niskim emisijama gasova staklene bašte	<i>Upotrebom kvalitativne i kvantitativne analize u ovom polju ukratko prikazati da li projekat/program doprinosi promjenama u pravcu održivog razvoja sa niskim emisijama gasova staklene bašte.</i>	ODABRATI VRIJEDNOST

		<p><i>Poželjno je unijeti kvantitativne podatke ukoliko su dostupni. Indikativni kvantitativni podaci koji su poželjni za ocjenu projekta/programa mogu biti:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Očekivano smanjenje emisija gasova staklene bašte ili iznos emisija koje će se izbjeći kao rezultat sprovođenja projekta/programa, izraženih u tonama ekvivalenta ugljen-dioksida;</i> - <i>Očekivani porast broja malih, srednjih i velikih subjekata koji proizvode energiju sa niskim emisijama gasova staklene bašte;</i> - <i>Očekivano smanjenje energetske intenziteta u gradovima, industrijskom sektoru, sektoru zgradarstva, upotrebi električnih aparata;</i> - <i>Očekivano povećanje u saobraćaju baziranom na niskim emisijama gasova staklene bašte;</i> - <i>Očekivano unapređenje u upravljanju zemljištem i šumama kojim se doprinosi smanjenju emisija gasova staklene bašte;</i> 	
	<p>Prilagođavanje na klimatske promjene-adaptacija: Mogućnosti doprinosa projekta/programa unaprijeđenom nivou održivog razvoja otpornom na negativne uticaje klimatskih promjena</p>	<p><i>Upotrebom kvalitativne i kvantitativne analize u ovom polju ukratko prikazati da li projekat/program doprinosi unaprijeđenom nivou održivog razvoja otpornom na negativne uticaje klimatskih promjena. Poželjno je unijeti kvantitativne podatke ukoliko su dostupni. Indikativni kvantitativni podaci koji su poželjni za ocjenu projekta/programa mogu biti:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> -<i>Očekivani broj direktnih i indirektnih korisnika, odnos broja korisnika u odnosu na ukupno stanovništvo, pogotovo broj korisnika iz najugroženijih kategorija stanovništva;</i> 	

		<p>- Očekivano smanjenje ugroženosti na negativne uticaje klimatskih promjena usled unapređenja kapaciteta za prilagođavanje kroz sprovođenje projekta/programa sa fokusom na najugroženije kategorije stanovništva uz primjenu rodno senzitivnog pristupa;</p> <p>- Očekivano snaženje regulatornog i institucionalnog okvira koji podržava planiranje i razvoj koji je otporan na klimatske promjene;</p> <p>- Očekivano povećanje u kreiranju i upotrebi informacija u oblasti klimatskih promjena u procesima donošenja odluka;</p> <p>- Očekivano povećanje javne svijesti o rizicima od klimatskih promjena i procesa za smanjenje stih;</p>	
<p>2. Mogućnosti promjene paradigme razvoja (ka održivom razvoju sa niskim emisijama gasova staklene bašte koji je istovremeno otporan na negativne uticaje klimatskih promjena)</p> <p><i>Mogućnosti doprinosa u katalizaciji promjena koje su izvan jednokratne investicije u projekat/program</i></p>	<p>Mogućnosti replikacije i nadogradnje projekta/programa, kao i sveobuhvatnog doprinosa globalnom razvoju sa niskim emisijama gasova staklene bašte koji je konzistentan sa rastom globalne prosječne temperature ispod 2 stepena celzijusa (odnosi se samo na mitigaciju)</p>	<p><i>Upotrebom kvalitativne i kvantitativne analize u ovom polju ukratko prikazati da li projekat/program posjeduje mogućost replikacije (mogućnosti da se rezultati projekta/programa prošire na druge sektore ili geografske oblasti) i nadogradnje (mogućnosti da se rezultati projekta/programa uvećaju bez srazmjernog uvećanja troškova), kao i koliko je projekat/program inovativan</i></p>	ODABRATI VRIJEDNOST
	<p>Sveobuhvatni doprinos projekta/programa unaprijeđenom nivou razvoja otpornom na negativne uticaje klimatskih promjena koji je u skladu sa nacionalnim strateškim dokumentima u ovoj oblasti (odnosi se samo na adaptaciju)</p>	<p><i>Upotrebom kvalitativne i kvantitativne analize u ovom polju ukratko prikazati da li projekat/program posjeduje mogućost replikacije (mogućnosti da se rezultati projekta/programa prošire na druge sektore ili geografske oblasti) i nadogradnje (mogućnosti da se rezultati projekta/programa uvećaju bez srazmjernog uvećanja troškova)</i></p>	

	Mogućnosti koje projekat/program ima u unapređenju znanja	<i>Upotrebom kvalitativne i kvantitativne analize u ovom polju ukratko prikazati da li projekat/program posjeduje mogućost kreiranja i unapređenja znanja i procesa sticanja znanja u oblasti klimatskih promjena</i>	
	Mogućnosti koje projekat/program ima u doprinosu kreiranja podsticajnog okruženja (za promjenu paradigme razvoja)	<i>Upotrebom kvalitativne i kvantitativne analize u ovom polju ukratko prikazati da li projekat/program posjeduje mogućost da ostvari dugoročnu održivost rezultata nakon završetka projekta/programa, kao i da li posjeduje mogućnost razvoja novih tržišta i transformacije postojećih.</i>	
	Mogućnosti koje projekat/program ima u doprinosu kreiranja regulatornog okvira i politika	<i>Upotrebom kvalitativne i kvantitativne analize u ovom polju ukratko prikazati da li projekat/program posjeduje mogućost za osnaživanje regulatornog okvira i politika koji bi obezbijedili veći stepen ulaganja u tehnologije sa niskim emisijama gasova staklene bašte, kreiranju dodatnih nisko-emisionih politika kao i politika koje bi dovele do unapređenja strateškog/sektorskog planiranja u oblasti klimatskih promjena</i>	
3. Mogućnosti podrške održivom razvoju <i>Mogućnosti doprinosa projekta/programa sveobuhvatnom unapređenju održivog razvoja</i>	Mogućnosti koje projekat/program ima u kreiranju ekoloških kobenefita	<i>Upotrebom kvalitativne i kvantitativne analize u ovom polju ukratko prikazati da li projekat/program posjeduje mogućost za kreiranje pozitivnih kobenefita koji su u skladu sa nacionalnim/sektorskim strateškim dokumentima i ciljevima u oblastima kao što su kvalitet vazduha, zaštita kvaliteta zemljišta, očuvanje biološke raznolikosti itd. Poželjno je unijeti kvantitativne podatke ukoliko su dostupni. Indikativni kvantitativni podaci koji su poželjni za ocjenu projekta/programa mogu biti:</i>	ODABRATI VRIJEDNOST

		<p><i>-Procjena uticaja na životnu sredinu i drugi dokumenti koji su neophodni prilikom pripreme projektne dokumentacije;</i></p> <p><i>- Analiza doprinosa projekta/programa konkretnim ciljevima Održivog razvoja sadržanim u Nacionalnoj strategiji održivog razvoja Crne Gore do 2030;</i></p>	
	Mogućnosti koje projekat/program ima u kreiranju društvenih kobenefita	<p><i>Upotrebom kvalitativne i kvantitativne analize u ovom polju ukratko prikazati da li projekat/program posjeduje mogućost za kreiranje pozitivnih društvenih kobenefita koji su u skladu sa nacionalnim/sektorskim strateškim dokumentima i ciljevima u oblastima kao što su zdravlje, kultura, pristup obrazovanju itd. Poželjno je unijeti kvantitativne podatke ukoliko su dostupni. Indikativni kvantitativni podaci koji su poželjni za ocjenu projekta/programa mogu biti:</i></p> <p><i>- Analiza doprinosa projekta/programa konkretnim ciljevima Održivog razvoja sadržanim u Nacionalnoj strategiji održivog razvoja Crne Gore do 2030.</i></p>	
	Mogućnosti koje projekat/program ima u kreiranju ekonomskih kobenefita	<p><i>Upotrebom kvalitativne i kvantitativne analize u ovom polju ukratko prikazati da li projekat/program posjeduje mogućost za kreiranje pozitivnih ekonomskih kobenefita koji su u skladu sa nacionalnim/sektorskim strateškim dokumentima i ekonomskim ciljevima Crne Gore. Mogući pozitivni doprinosi se odnose na unapređenje tržišta rada za žene i muškarce, kreiranje novih</i></p>	

		<p><i>radnih mjesta i smanjene siromaštva, uvećano i prošireno učešće lokalne industrije i preduzeća, povećanje investicija privatnih subjekata, unaprijeđena saradnja između privatnog sektora i akademske zajednice, doprinos unapređenju konkurentnosti i produktivnosti, doprinos energetske sigurnosti, unapređenje snabdijevanja vodom i poljoprivredne produktivnosti itd. Poželjno je unijeti kvantitativne podatke ukoliko su dostupni. Indikativni kvantitativni podaci koji su poželjni za ocjenu projekta/programa mogu biti:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>- Ekonometrijske analize i projekcije;</i> <i>- Analiza doprinosa projekta/programa konkretnim ciljevima Održivog razvoja sadržanim u Nacionalnoj strategiji održivog razvoja Crne Gore do 2030.</i> 	
	<p>Mogućnosti koje projekat/program ima u kreiranju rodno osjetljivog razvoja</p>	<p><i>Upotrebom kvalitativne i kvantitativne analize u ovom polju ukratko prikazati da li projekat/program posjeduje mogućnost za kreiranje pozitivnih kobenefita u smanjivanju rodne neravnopravnosti u slučajevima negativnog uticaja klimatskih promjena i obezbjeđenja ravnopravnog učestvovanja i doprinosa žena i muškaraca u predviđenim rezultatima projekta/programa. Poželjno je unijeti kvantitativne podatke ukoliko su dostupni. Indikativni kvantitativni podaci koji su poželjni za ocjenu projekta/programa mogu biti:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>- Rodno osjetljiva statistička obrada i razvrstavanje podataka;</i> 	

		- <i>Analiza doprinosa projekta/programa konkretnim ciljevima Održivog razvoja sadržanim u Nacionalnoj strategiji održivog razvoja Crne Gore do 2030.</i>	
4. <i>Mogućnosti zadovoljavanja potreba zemlje korisnice podrške Mogućnosti doprinosa projekta/programa zadovoljenju finansijskih potreba i potreba nastalih usled ugroženosti od negativnog uticaja klimatskih promjena</i>	Mogućnosti projekta/programa u identifikaciji nivoa ugroženosti zemlje usled negativnog uticaja klimatskih promjena (odnosi se samo na adaptaciju)	<i>Upotrebom kvalitativne i kvantitativne analize u ovom polju ukratko prikazati u kojoj mjeri se projekat/program bavi identifikacijom rizika izazvanih klimatskim promjenama kojem je izloženo stanovništvo, društvena i ekonomska dobra. Poželjno je unijeti kvantitativne podatke ukoliko su dostupni. Indikativni kvantitativni podaci koji su poželjni za ocjenu projekta/programa mogu biti: -Analize procjene ugroženosti i negativnog uticaja klimatskih promjena na nacionalnom/sektorskom nivou;</i>	ODABRATI VRIJEDNOST
	Mogućnosti projekta/programa u identifikaciji posebno ugroženih kategorija stanovništva uključujući rodnu ravnopravnost (odnosi se samo na adaptaciju)	<i>Upotrebom kvalitativne i kvantitativne analize u ovom polju ukratko prikazati u kojoj mjeri projekat/program podržava identifikovane posebno ugrožene kategorija društva sa fokusom na rodnu ravnopravnost;</i>	
	Mogućnosti projekta/programa u identifikaciji nivoa ekonomskog i društvenog razvoja stanovništva koje je ugroženo negativnim uticajem klimatskih promjena	<i>Upotrebom kvalitativne i kvantitativne analize u ovom polju ukratko prikazati u kojoj mjeri projekat/program u stanju da prikaže nivo ekonomskog i društvenog razvoja zemlje sa fokusom na ugrožene kategorije stanovništva (manjine, osobe sa posebnim potrebama, starija populacija, djeca, žene koje same upravljaju domaćinstvom)</i>	
	Mogućnosti projekta/programa u identifikaciji prepreka za angažovanje alternativnih izvora finansiranja	<i>Upotrebom kvalitativne i kvantitativne analize u ovom polju ukratko prikazati u kojoj mjeri projekat/program u stanju da identifikuje barijere koje utiču na nedostatak alternativnih izvora finansiranja (alternativnih u odnosu na</i>	

		<i>Zeleni klimatski fond) i njihovog angažovanja, kao i identifikovanje pristupa kojim bi se te prepreke uklonile</i>	
	Mogućnosti projekta/programa u identifikaciji potreba za jačanjem institucija i kapaciteta za sprovođenjem	<i>Upotrebom kvalitativne i kvantitativne analize u ovom polju ukratko prikazati u kojoj je mjeri projekat/program u stanju da identifikuje potrebe za jačanjem institucija i kapaciteta za sprovođenje u relevantnim institucijama</i>	
5. Vlasništvo nad rezultatima od strane zemlje korisnice podrške <i>Koliki je nivo vlasništva od strane zemlje korisnice nad rezultatima projekta/programa koji je podržan od strane Zelenog klimatskog fonda, kao i nad kapacitetima za sprovođenje projekta/programa</i>	Usklađenost projekta/programa sa postojećom Nacionalnom strategijom u oblasti klimatskih promjena/klimatskim politikama	<i>Upotrebom kvalitativne i kvantitativne analize u ovom polju ukratko prikazati u kojoj je mjeri projekat/program usklađen sa Nacionalnom strategijom u oblasti klimatskih promjena do 2030 i ostalim klimatskim politikama</i>	ODABRATI VRIJEDNOST
	Usklađenost projekta/programa sa ostalim relevantnim nacionalnim/sektorskim strateškim dokumentima	<i>Upotrebom kvalitativne i kvantitativne analize u ovom polju ukratko prikazati u kojoj je mjeri projekat/program usklađen sa ostalim nacionalnim ili pojedinačnim sektorskim strategijama (energetika, saobraćaj, poljoprivreda, upravljanje šumama i vodama, zdravlje itd)</i>	
	Kapacitet Akreditovanih agencija da obezbijede sprovođenje projekta/programa	<i>Ukratko prikazati prethodno relevantno iskustvo odabrane Akreditovane agencije u sprovođenju sličnih projekata/programa</i>	
	Saradnja i konsultativni proces sa organizacijama civilnog društva, kao i sa ostalim relevantnim zainteresovanim stranama	<i>Ukratko prikazati u kojoj mjeri je projekat/program obezbijedio saradnju sa organizacijama civilnog društva i ostalim relevantnim zainteresovanim stranama, sa posebnim fokusom na rodnu ravnopravnost, kao i način na koji će se obezbijediti njihova uključenost u budućim konsultativnim procesima</i>	
6. Ekonomska efikasnost i efektivnost projekta/programa	Mogućnost projekta/programa da obezbijedi troškovnu efikasnost i efektivnost u finansijskom smislu	<i>Upotrebom kvalitativne i kvantitativne analize u ovom polju ukratko prikazati u kojoj mjeri je finansijska struktura projekta/programa</i>	ODABRATI VRIJEDNOST

<p><i>Koliko je projekat/program ekonomski i finansijski opravdan</i></p>		<p><i>(iznos tražene podrške, predviđeni finansijski instrumenti itd) odgovarajući za postizanje rezultata. Takođe prikazati da li iznos tražene podrške za projekat/program predstavlja minimum prioriternih sredstava kako bi se obezbijedila opravdanost projekta (ZKF odobrava samo minimalni iznos sredstava dovoljnih da neki projekat/program bude opravdan/izvodljiv). Potrebno je prikazati da podrška Fonda neće spriječiti potencijalno finansiranje od strane drugih privatnih ili javnih izvora (Fond nema cilj da "istisne" druge zainteresovane izvore finansiranja). Poželjno je unijeti kvantitativne podatke ukoliko su dostupni. Indikativni kvantitativni podaci koji su poželjni za ocjenu projekta/programa mogu biti:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> <i>-Finansijske analize i procjene</i> <i>-U slučaju projekata/programa u oblasti mitigacije, procjenu cijene po toni ekvivalenta ugljen dioksida koja se definiše kao ukupan trošak ulaganja u odnosu na očekivano ukupno (cjelovječno trajanje investicije) smanjenje emisija, uporedivo sa drugim sličnim opcijama;</i> 	
	<p>Mogućnost projekta/programa da obezbijedi sufinansiranje</p>	<p><i>Upotrebom kvalitativne i kvantitativne analize u ovom polju ukratko prikazati koji nivo sufinansiranja je projekat/program u stanju da obezbijedi kao direktna posledica podrške Zelenog klimatskog fonda. Iznose sufinansiranja je potrebno prikazati razvrstano na privatne i javne fondove. Takođe, potrebno je prikazati odnos sufinansiranja (ukupan iznos sufinansiranja</i></p>	

		<i>podijeljen sa iznosom koji je dobijen kao podrška Zelenog klimatskog fonda). Ukoliko projekat/program predviđa sufinansiranje iz budžeta Crne Gore neophodno je obezbijediti saglasnost Ministarstva nadležnog za finansije.</i>	
	Mogućnost projekta/programa da zadovolji finansijsku opravdanost i druge finansijske pokazatelje	<i>Upotrebom kvalitativne i kvantitativne analize u ovom polju ukratko prikazati koji je nivo ekonomske i finansijske interne stope prinosa (IRR) projekta/programa, kao i finansijske opravdanosti/održivosti na dugi rok (nakon podrške Zelenog klimatskog fonda)</i>	
	Mogućnost projekta/programa da obezbijedi primjenu najboljih dostupnih praksi u industriji, uključujući inovacije.	<i>Upotrebom kvalitativne i kvantitativne analize u ovom polju ukratko prikazati u kojoj mjeri projekat/program primjenjuje najbolje dostupne prakse i tehnologije u ostvarenju svojih ciljeva, uključujući inovacije</i>	
III NACIONALNI KRITERIJUMI ZA OCJENU I PRIORITIZACIJU PROJEKATA/PROGRAMA	OPSEG Ključni kriterijumi za ocjenu relevantnosti programa/projekta na nacionalnom nivou	OCJENA Da li projekat/program zadovoljava nacionalne kriterijume	PRIORITIZACIJA Projekti/programi se razvrstavaju u odnosu na stepen njihove zrelosti u dvije grupe: 1. Spremni za realizaciju 2. Potrebna pomoć za pripremu projektnog predloga <i>Napomena: Zeleni klimatski fond obezbjeđuje podršku za</i>

			<i>pripremu projektnih predloga</i>
1. Tehnička spremnost projekta/programa	Mogućnost projekta/programa da obezbijedi neophodne tehničke uslove u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom kako bi se započelo sa realizacijom	<i>Upotrebom kvalitativne i kvantitativne analize u ovom polju ukratko prikazati u kojoj mjeri projekat/program posjeduje neophodnu tehničku dokumentaciju kao što je prostorno-planska dokumentacija, imovinsko-pravna dokumentacija, dozvole i druga relevantna dokumentacija u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom.</i>	ODABRATI OPCIJU
2. Institucionalna spremnost	Mogućnost projekta/programa da obezbijedi neophodni institucionalni okvir i kapacitete za sprovođenje	<i>Upotrebom kvalitativne i kvantitativne analize u ovom polju ukratko prikazati u kojoj mjeri projekat/program posjeduje neophodnu institucionalnu spremnost i kapacitete za sprovođenje</i>	
3. Dinamika projekta/programa	Vremenski rokovi projekta/programa iskazani u mjesecima	<i>Prikazati predviđeno trajanje (u mjesecima) projekta/programa, kao i očekivani datum početka sprovođenja</i>	

ANEKS 3. Struktura i sadržaj Projektnog identifikacionog formulara

Nakon što se kroz matricu kriterijuma za ocjenu i prioritizaciju projekata/programa, od strane zainteresovanih institucija, odaberu oni projekti koji imaju najveći mogući doprinos ostvarenju nacionalnih i sektorskih ciljeva, kao i kriterijuma uspostavljenih od strane Zelenog klimatskog fonda, isti se unose u Projektni identifikacioni formular (PIF) čiji je sadržaj dat u nastavku.

PROJEKTI IDENTIFIKACIONI FORMULAR												
#	NAZIV PROJEKTA	KRATAK OPIS I OČEKIVANI RAZULTATI	OPSEG (Mitigacija/Adaptacija)	NADLEŽNA INSTITUCIJA/INSTITUCIJE (Napomena: Navesti da li se radi o javnoj ili privatnoj instituciji)	IMPLEMENTACIONA AGENCIJA (Navesti jednu od ZKF akreditovanih agencija)	USKLAĐENOST SA NACIONALNIM PRIORITETIMA	USKLAĐENOST SA KRITERIJUMIMA ZELENOG KLIMATSKOG FONDA	UKUPNA VRIJEDNOST PROJEKTA/PROGRAMA	ZAHTIJEVANI IZNOS SREDSTAVA ZELENI KLIMATSKI FOND	IZNOS SUFINANSIRANJA	TRAJANJE I OČEKIVANI DATUM POČETKA IMPLEMENTACIJE (U mjesecima)	DA LI JE POTREBNA POMOĆ ZA PRIPREMU PROJEKTOG PREDLOGA

ANEKS 4. Odobreni projektni predlozi u okviru Programa prioritetnih aktivnosti za saradnju sa Zelenim klimatskim fondom

Projekat #1	Rješenja koja se zasnivaju na korišćenju prirode sa posebnim naglaskom na pripremljenost i prevenciju smanjenja rizika od katastrofa u Crnoj Gori
GCF područje rezultata	Adaptacija: Zdravlje i dobrobit, sigurnost hrane i vode: 30%, infrastruktura i izgrađeno okruženje: 50%, ekosistem i usluge ekosistema: 20%
Opis problema i projekta	Predviđena implementaciona agencija
<p>Projekat obuhvata koncept rješenja zasnovanih na korišćenju prirode (NBS), a koja se odnose na održivo upravljanje i rješavanje društveno-ekoloških izazova, te smanjenju negativnih uticaja klimatskih promjena, sa posebnim akcentom na smanjenje rizika od katastrofa.</p> <p>Projekat uključuje sljedeće aktivnosti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Uspostavljanje sistema obavještanja i uzbunjivanja u svim lokalnim samoupravama (izrada akustičkih studija, nabavka opreme i postavljanje); - Izrada lokalnih strategija za smanjenje rizika od katastrofa; - Izrada Nacionalne procjene rizika od katastrofa; - Izrada lokalnih procjena rizika od katastrofa; - Izrada nacionalnih planova zaštite i spašavanja od različitih vrsta rizika; - Izrada lokalnih planova zaštite i spašavanja za različite vrste rizika; - Podizanje nivoa znanja u oblasti smanjenja rizika od katastrofa, donosioca odluka na lokalnom i nacionalnom nivou kroz realizaciju Programa osposobljavanja i provjere operative spremnosti timova za zaštitu i spašavanje; - Izrada stručnih uputstava za sanaciju opožarenih površina; - Izrada karte vjerovatnoća pojavljivanja kopnenih klizišta 1:200.000; - Izrada karata vjerovatnoća pojavljivanja debrijskih tokova 1:200.000; - Ispitivanje potencijala likvifikacije; - Izrada preliminarne procjene rizika od katastrofa; 	UNDP
	Ključna izvršna institucija
	Ministarstvo unutrašnjih poslova
	Potencijalni implementacioni partneri
	Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju, Zavod za geološka istraživanja, Uprava za vode, opštine i NVO sektor
Usklađenost sa mjerama:	<p>1. Strategije za smanjenje rizika od katastrofa sa dinamičkim planom aktivnosti za sprovođenje strategije za period 2018 - 2023. godina i</p> <p>2. Nacionalne strategije održivog razvoja do 2030. godine</p>
	<p>Dinamički plan aktivnosti za sprovođenje strategije za period 2018 - 2023. godina uključuje uglavnom sve mjere predviđene projektom (1)</p> <p>Unaprijediti razumijevanje rizika od hazarda (2)</p> <p>Jačati institucionalni okvir za upravljanje rizicima od hazarda (2)</p>

- Uspostavljanje baze podataka informacija o ekstremnim meteorološkim situacijama sa njihovim uticajem i posljedicama;
- Izrada karte aktivnih rasjeda 1:200.000;
- Izrada seizmotektonske karte 1:200.000;
- Izrada analize seizmičkog rizika u sklopu Plana generalne regulacije Crne Gore;
- Izrada karte ranjivosti podzemnih voda 1:200.000;
- Izrada karte obnovljive količine podzemnih voda 1:200.000;
- Izrada karata opasnosti i karata rizika od poplava;
- Izrada karata raspoloživih količina podzemnih voda 1:200.000;
- Sprovođenje građevinskih mjera za uređenje vodotoka i drugih voda i izgradnja vodnih objekata za zaštitu od poplava.

Rješenja koja se zasnivaju na prirodi (NBS) za društvene izazove mogu se definisati kao rješenja za život koja su inspirisana i u skladu sa prirodom, a koja su ekonomična, istovremeno pružaju društvene i ekonomske koristi i koristi za životnu sredinu i pomažu u izgradnji otpornosti i prilagođavanja klimatskim promjenama.

Smanjenje rizika od katastrofa (DRR) je koncept i praksa smanjenja rizika od katastrofa sistemskim naporima za analizu i smanjenje faktora uzroka katastrofa. Smanjenje izloženosti opasnostima, smanjenje ugroženosti ljudi i imovine, pametno upravljanje zemljištem i životnom sredinom i poboljšanje pripremljenosti i rano upozoravanje na štetne događaje su primjeri smanjenja rizika od katastrofa.

Očekivani rezultati:

- razvoj strategija, planova, procjena, karata za DRR na nacionalnom i lokalnom nivou za bolju pripremljenost i prevenciju u području DRR-a;
- primjena specifičnih NBS mjera, koje će se uvesti na DRR polju u Crnoj Gori.

Unaprijediti spremnost za odgovor na katastrofe i obnovu kroz oporavak, rehabilitaciju i rekonstrukciju (2)

Omogućiti resursno efikasnu upotrebu vodnih resursa, mjera koja uključuje sljedeće podmjere

a. Uspostaviti sistem praćenja, predviđanja i rane najave, i donijeti plan upravljanja rizicima od poplava, uključujući i mapiranje područja posebno izloženih riziku od poplava, jačanje informacionog sistema

b. Dograditi i obnoviti postojeće sisteme za odbranu od poplava u područjima posebno izloženim riziku od poplava (2).

Zahtijevano ukupno finansiranje:

6,960,099 USD

ZKF:

5,368,175 USD

Sufinansiranje:

727,924 USD

Projekat #2	Izrada Nacionalnog Akcionog Plana za povećanje klimatske otpornosti zdravstvenih ustanova, uključujući ekonomsku analizu za zdravstvene kobenefite
GCF područje rezultata	Adaptacija: Unaprijeđeni uslovi života najugroženije kategorije stanovništva, zajednica i regiona: 60%, Mitigacija: 3. Energetski efikasne zgrade, gradovi i industrija: 40%
Opis problema i projekta	Predviđena implementaciona agencija

Glavni cilj ovog projekta je da se poveća otpornost zdravstvenih ustanova na klimatske promjene, da se identifikuju i sprovedu intervencije koje pružaju zaštitu od klimatskih uticaja i stresa, a pritom izgraditi održiv odnos prema životnoj sredini.

Specifični ciljevi ovog projekta su:

(i) Poboljšati pripremljenost i pojačati aktivnosti u zdravstvenom sektoru vezane za klimatske promjene;

(ii) sprovođenje procjene ugroženosti, uključujući ekonomsku analizu štete;

(iii) unaprjeđenje sistema za zaštitu životne sredine u kontekstu promjene klime;

(iv) izgradnja kapaciteta u zdravstvu za rad sa vremenskim i klimatskim informacijama i upozorenjima, kao i edukacija zdravstvenih radnika o povezanosti različitih oboljenja sa klimatskim promjenama;

(v) praćenje uticaja klime i zdravlja i učestalost zaraznih bolesti izazvanih klimom kako bi se mogle ugraditi u nacionalne politike koje se odnose na javno zdravlje;

(vi) poboljšanje kapaciteta i spremnosti za postupanje u ekstremnim vremenskim događajima povezanim sa promjenama klime i zdravstvenim posljedicama vezanim za te događaje (uključujući poboljšano planiranje u vanrednim situacijama i protokole za reagovanje);

(vii) podrška zdravstvenim ustanovama da osmisle i primijene strategije za smanjenje emisija ugljen-dioksida prilikom nabavki opreme i usluga, uklanjanja otpada, transporta, ishrane, i snabdijevanja vodom i sprovedu analizu zdravstvenih kobenefita od takvih intervencija;

(viii) procijeniti energetske efikasnosti i upotrebu zelenih tehnologija u zdravstvenim ustanovama;

(ix) poboljšati energetske efikasnosti kroz rekonstrukciju i transfer tehnologija u zdravstvenim ustanovama;

(x) osigurati bezbjednost resursa u zdravstvenim ustanovama u slučaju ekstremnih vremenskih događaja.

UNEP, UNDP, SZO, GIZ

Ključna izvršna institucija

Ministarstvo zdravlja

Potencijalni implementacioni partneri

Institut za javno zdravlje, Ministarstvo kapitalnih investicija, Fond za zdravstveno osiguranje, Zajednica opština Crne Gore i NVO sektor

Usklađenost sa mjerama

1. Nacionalne strategije održivog razvoja do 2030. godine

2. Nacionalnim akcionim planom energetske efikasnosti 2019-2021

Smanjiti ranjivost stanovništva na klimatske promjene, mjera koja uključuje sljedeće podmjere:

a. Donijeti sveobuhvatnu strategiju adaptacije na uticaje promjena i varijabilnosti klime u sektoru javnog zdravlja koja, između ostalog, treba da omogući: procjenu uticaja promjene i varijabilnosti klime (efekte porasta temperature na ljudsko zdravlje, zagađenje vazduha, vjerovatnoću budućih rizika od poplava, infekcija, bolesti, itd.), procjenu i upravljanje rizicima koji dovode do bolesti izazvanih klimatskim promjenama, smanjivanje rizika od ekstremnih vremenskih događaja, podrži medicinska istraživanja i pojača monitoring bolesti izazvanih klimatskim promjenama, kao i nadgledanje zdravstvenog stanja pri ekstremnim događajima (npr. pri toplotnim talasima, ekstremnim temperaturama, poplavama, prolasku ciklona).

b. Uspostaviti biometeorološki informacijski sistem s bazom podataka o uticaju promjena i varijabilnosti klime i ekstremnih događaja na zdravlje ljudi.

c. Sprovesti edukativne programe za medicinske radnike o uticaju klimatskih

	promjena i ekstremnih događaja na zdravlje ljudi (1)	
	Unapređenje energetske karakteristika zgrada u javnom sektoru (2)	
	Investirati u smanjenje rizika i jačanje otpornosti prirodnih i društvenih sistema (2)	
Zahtijevano ukupno finansiranje:		
12,840,000 USD		
	ZKF:	Sufinansiranje:
	10,700,000 USD	2,140,000 USD

Projekat #3	Sprovođenje mjera energetske efikasnosti i uvođenje obnovljivih izvora energije u stambenom sektoru u cilju smanjenja energetskog siromaštva u Crnoj Gori	
GCF područje rezultata	Mitigacija: zgrade, gradovi, industrije i uređaji	
Opis problema i projekta	Predviđena implementaciona agencija	
<p>U Crnoj Gori je tokom 2018. godine 23,8% građana bilo u riziku od siromaštva, a 31,4% stanovništva pored rizika od siromaštva, bilo je izloženo i riziku od socijalne isključenosti. COVID-19 pandemija bi dodatno mogla povećati stopu siromaštva za procijenjenih (1,5 - 3) procentna poena, u zavisnosti od trajanja krize. BDP po stanovniku iznosi oko 43% EU prosjeka, što uslovljava sporiji prelazak na čistija goriva, uvođenje visokoefikasnih tehnologija za potrošnju energije i savremenih tehnologija za proizvodnje električne energije iz obnovljivih izvora energije i visokoefikasne kogeneracije u crnogorskim domaćinstvima.</p> <p>Pored relativno visokih cijena električne energije, u odnosu na prosječne prihode, izdvajanje dodatnih sredstava za zagrijavanje prostora i vode, kao i za hlađenje prostora predstavlja veliko opterećenje budžeta domaćinstava. Činjenica da se više od 10% prihoda domaćinstva troši na energiju ukazuje na energetska siromaštvo. Čak 70% domaćinstava za zagrijavanje prostora koristi čvrsta goriva (68% drvo, 2% uglj), dok 28% koristi električnu energiju. Od domaćinstava koja koriste drva za ogrijev, 60% su u ruralnim područjima, a čak 40% u urbanim sredinama. Na ovako visok procenat utiče činjenica da u crnogorskim gradovima ne postoje sistemi za centralno grijanje, dok u stambenom sektoru 60% zgrada predstavljaju individualne porodične kuće. U većini porodičnih kuća za zagrijavanje</p>	UNEP	
	Ključna izvršna institucija	
	Ministarstvo kapitalnih investicija	
	Potencijalni implementacioni partneri	
	Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, Ministarstvo finansija i socijalnog staranja, Centar za socijalni rad, Eko-fond i NVO sektor	
Usklađenost sa mjerama:		
1. Nacionalne strategije za klimatske promjene 2030		
2. Nacionalne strategije razvoja energetike 2030		
3. Nacionalnim akcionim planom energetske efikasnosti 2019-2021		
4. Nacionalne strategije održivog razvoja do 2030. godine		

prostora, a nerijetko i za pripremanje hrane i za zagrijavanje vode se koriste neefikasne peći, tzv. šporeti na drva, a pored toga i neefikasni električni uređaji ili mali kotlovi na lož ulje.

Projektom su obuhvaćena sva domaćinstva u državi, podijeljena u tri kategorije: domaćinstva koja pripadaju ranjivim društvenim grupama (korisnici materijalnih davanja i ugroženi potrošači energije), seoska (ruralna) domaćinstva i sva preostala domaćinstva koja ne pripadaju prethodno navedenim kategorijama.

Projekat obuhvata sprovođenje mjera energetske efikasnosti i uvođenje obnovljivih izvora energije u domaćinstvima u individualnim stambenim objektima i rezidencijalnim zgradama. Projekat uključuje podršku za implementaciju sljedećih mjera:

1. unapređenje toplotnih karakteristika omotača stambenih objekata kroz nabavku i ugradnju termoizolacije pojedinih elemenata (zidovi, krov, podovi);
2. nabavka i ugradnja energetski efikasne fasadne stolarije;
3. nabavka i ugradnja visokoefikasnih uređaja za grijanje i hlađenje prostora i zagrijavanje vode, koji koriste obnovljive izvore energije (biomasa, solarna energiju i toplota okoline);
4. nabavka efikasnih uređaja u domaćinstvu (rashladni uređaji, štednjaci i pećnice, mašine za pranje veša, mašine za sušenje veša, mašine za pranje suđa, televizori, usisivači, i dr.);
5. unapređenje efikasnosti sistema osvjetljenja kroz nabavku i ugradnju efikasnih svjetiljki i rasvjetnih tijela;
6. nabavka i ugradnja sistema za proizvodnju električne energije iz obnovljivih izvora (npr. fotonaponski sistemi) ili visokoefikasne kogeneracije sa razmjenom na mjestu konekcije (prozumeri).

Predloženi projekat bi doveo do znatnih energetske ušteda, na način što bi se smanjila potrošnja energije u stambenim jedinicama, što bi takođe značajno doprinijelo smanjenju finansijskih troškova domaćinstava i samim tim poboljšao životni standard stanovništva. Isto je naročito važno za socijalno ugrožena domaćinstva, koja su inače na granici siromaštva. Realizacija projekta bi dovela do smanjenja emisija zagađivača vazduha i emisija sa efektom staklene bašte usljed zamjene fosilnih goriva u uređajima za zagrijavanje prostora i vode, što bi istovremeno značilo zdraviju životnu sredinu, bolje zdravlje stanovništva i očuvanje šumskih resursa. Pored postignutih rezultata koji se mogu izmjeriti kroz uštedu energije i neemitovanu količinu GHG, dodatni benefiti se ogledaju u smanjenju zagađivanja vazduha, povećanju životnog komfora i postizanju socijalne ravnoteže u pristupu čistoj energiji, što u krajnjem vodi ka smanjenju energetskog siromaštva i siromaštva uopšte.

Za poboljšanje energetske efikasnosti je uspostavljen zakonodavni okvir, kojim su regulisane energetske karakteristike zgrada, energetsko označavanje proizvoda koji utiču na

Mjere za poboljšanje energetske karakteristika zgrada (1, 2)

Mjere za korišćenje OIE (solarnih termalnih sistema i modernih sistema za biomasu) u cilju supstitucije korišćenja električne energije i fosilnih goriva u finalnoj potrošnji energije (1, 2)

Mjere za prelazak na efikasnije sisteme rasvjete, uređaje za domaćinstvo i klima uređaje (1, 2)

Mjere za smanjenje direktne upotrebe električne energije za grijanje prostora i zagrijavanje tople vode (1, 2)

Mjere za podizanje svijesti u pogledu racionalnog korišćenja energije i pravilnog održavanja energetske sistema (1, 2)

Povećati učešće obnovljivih izvora energije i promovisati racionalno korišćenje energije (2)

Energetsko označavanje uređaja za domaćinstvo (3)

Finansijska podrška fizičkim licima za EE investicije (3)

Osigurati socijalnu stabilnost i smanjiti stopu siromaštva (4)

Boriti se protiv socijalne isključenosti (4)

Unaprijediti stanje u oblasti stanovanja (4)

Povećati učešće obnovljivih izvora energije i promovisati racionalno korišćenje energije (4)

Zahtijevano ukupno finansiranje:

48,313,575 USD

ZKF:	Sufinansiranje:
16,104,525 USD	32,209,050 USD

potrošnju energije, zahtjevi za eko-dizajn proizvoda koji utiču na potrošnju energije, kao i kategorija kupac – proizvođač električne energije iz obnovljivih izvora energije i visokoefikasne kogeneracije.

Kombinacija predloženih mjera aktivnosti i broj potencijalnih domaćinstava korisnika finansijske podrške projekta stvaraju solidan portfolio, koje bi dale vrlo značajan doprinos ublažavanju, smanjujući emisiju CO₂ do 30% u stambenom sektoru. Projekat doprinosi stvaranju povoljnog okruženja za energetske efikasnost i obnovljive izvore energije. Projekat ima potencijal da se može nastaviti kroz uspostavljeni finansijski mehanizam i tržište za sprovođenje mjera energetske efikasnosti. Sve predložene komponente projekta mogu se isplatiti u relativno kratkom periodu, jer rezultiraju značajnim energetske uštedama. Međutim građani, naročito oni u siromaštvu i/ili na granici siromaštva, kao i seoska domaćinstva trenutno nemaju finansijske resurse za njegovo jednostrano sprovođenje, pa je za to potrebna međunarodna podrška u smislu finansija.

Potrebna podrška: besplatna finansijska podrška potrebna za omogućavanje aktivnosti za ugrožena domaćinstva: 30% od ukupne vrijednosti projekta. Zajam kojim će upravljati međunarodna finansijska institucija: preostalih 70% sredstava.

Projekat #4	Primjena agroekoloških mjera u svrhu održivog korišćenja zemljišta, upravljanja šumama, mitigaciji i postizanja LDN ciljeva	
GCF područje rezultata	<p>Adaptacija: Unaprijeđeni uslovi života najugroženije kategorije stanovništva, zajednica i regiona, 30%, Povećan nivo zdravlja i blagostanja, kao i dostupnosti i bezbjednosti hrane i vode, 30%</p> <p>Adaptacija: Održivo korišćenje zemljišta i upravljanje šumama, 40%</p>	
Opis problema i projekta	<p>Predviđena implementaciona agencija</p> <p>UNDP, World Bank</p> <p>Ključna izvršna institucija</p> <p>Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede</p> <p>Potencijalni implementacioni partneri</p> <p>Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, Agencija za zaštitu životne sredine, Uprava za šume,</p>	
<p>Ovaj projekat treba da doprinese prevenciji i smanjenju degradacije zemljišta, obnavljanju degradiranog zemljišta kroz implementaciju mjera identifikovanih u LDN izvještaju za CG.</p> <p>Projekat sadrži 4 komponente, i to:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Institucionalni i zakonodavni okvir za LDN; 2. Jačanje kapaciteta i podizanje svijesti o problemima degradacije zemljišta; 3. Implementacija agroekoloških mjera, uključujući mjere zaštite šuma, kao i zaštitu od poplava; 		

4. Poboljšanje sistema monitoringa zemljišta.

Očekivani rezultati projekta su:

- 1.1. Jačanje koordinacionih mehanizama za efikasan i održiv menadžment zemljišta i suše;
 - 1.2. Poboljšanje kapaciteta države u održivom upravljanju zemljištem i prevenciji i hitnom odgovoru na sušu;
 - 1.3. Postojeća zemljišna politika revidovana na lokalnom i nacionalnom nivou.
- 2.1. Jačanje svijesti i znanja o problemima degradacije zemljišta;
 - 2.2. Relevantne nacionalne institucije su ojačane.
 - 3.1. Poljoprivrednici se obavezuju da prihvate agroekološke tehnike poljoprivrede u svom svakodnevnom radu, na način da utiču na svoje okruženje i na druge proizvođače kako bi izazvali domino efekat širenje ovih praksi na poljoprivrednim gazdinstvima;
 - 3.2. Uvođenje novih agroekoloških mjera i uspostavljanje sistema podrške / subvencija za poljoprivrednike koji se obavežu za primjenu agroekoloških mjera;
 - 3.3. Uspostavljanje mjera sa ciljem proširenja i unapređenja šumskih resursa, obnavljanje šuma oštećenih u požaru i sprečavanje šumskih požara;
 - 3.4. Agroekološke mjere i mjere za zaštitu šuma postaju dio sistema redovne nacionalne šeme podrške.
- 4.1. Postojeći podaci su prikupljeni i provjerena ispravnost postojećih podataka u digitalnom obliku (metoda georeferenciranja, itd.);
 - 4.2. Nabavka dostupnih besplatnih satelitskih snimaka koji bi se mogli koristiti za analizu NDVI i izračunavanje NPP sa boljom rezolucijom u poređenju sa onim koje se koristi u izvještaju o LDN TSP;
 - 4.3. Angažovanje stručnjaka u ovoj oblasti da razmotre mogućnost izrade odgovarajućih modela i alata i na osnovu preporuka stručnjaka razvije se digitalna mapa koja će omogućiti analizu sa boljom rezolucijom (kako je navedeno u izvještaju o LDN TSP).
- Opseg djelovanja mjera ovoga projekta predviđen je na 15 identifikovanih lokacija iz LDN izvještaja (LD hot spots),
- Planirane aktivnosti su navedene po komponentama:
- 1..1. Priprema nacionalnog akcionog plana u skladu sa novim strategijskim okvirom;
 - 1.2. Jačanje kapaciteta odgovornih institucija za potrebe hitnih intervencija na suše i degradaciju zemljišta;

Zajednica opština Crne Gore i NVO sektor

Usklađenost sa mjerama

1 Nacionalni izvještaj o neutralnosti u degradaciji zemljišta (LDN)

2. Nacionalne strategije održivog razvoja do 2030. godine

Izbjegavanje i umanjeње degradacije zemljišta i preusmjeravanje namjene zemljišta (1)

Povećanje produktivnosti zemljišta (1)

Zaštita prirodnih ekosistema od požara (1)

Poboljšanje monitoringa zemljišta (1)

Doprinijeti resursnoj efikasnosti u sektoru poljoprivrede pružanjem podrške tržišno zanimljivim i profitabilnim poljoprivrednim proizvodima sprovođenjem agroekoloških mjera (organska poljoprivreda, gajenje autohtonih sorti poljoprivrednih kultura i rasa stoke, korišćenje planinskih pašnjaka i sl.) usmjerenih na prilagođavanje poljoprivrede na klimatske promjene (2)

Unaprijediti praćenje stanja biodiverziteta, voda, mora, vazduha i zemljišta - Unaprijediti podatke o stanju zemljišta i omogućiti efikasnu kontrolu zagađenja zemljišta radi unapređenja stanja i sprečavanja degradacije zemljišta (2)

Zahtijevano ukupno finansiranje:

32,209,050 USD

ZKF:	Sufinansiranje:
10,736,350 USD	21,472,700 USD

<p>1.3. Revizija postojećih zemljišnih politika na lokalnom i nacionalnom nivou.</p> <p>2.1. Jačanje svih stejkholdera i razvoj analiza od strane relevantnih institucija na temu održivog upravljanja zemljištem;</p> <p>2.2. Jačanje lokalnih zajednica za odgovor na degradaciju zemljišta;</p> <p>3.1. Podrška farmerima i grupama poljoprivrednika u zaštiti i očuvanju životne sredine na njihovim poljoprivrednim gazdinstvima;</p> <p>3.2. Zaštita šuma;</p> <p>3.3. Unaprijeđenje mreže hidroloških stanica radi dobijanja pravovremenih podataka u cilju efikasnije zaštite od poplava;</p> <p>3.4. Implementacija numeričkog modela visoke horizontalne rezolucije (1km) u operativnoj upotrebi za potrebe rane najave ekstremnih meteoroloških situacija, rane najave ekstremnih padavina, a u cilju zaštite od poplava.</p> <p>4.1. Prikupljanje svih postojećih podataka koji se odnose na organski ugljenik zemljišta i ostale parametre zemljišta u jednu integrisanu bazu podataka;</p> <p>4.2. Korišćenje podataka zemljišta u odgovarajućim prostornim modelima;</p> <p>4.3. Jačanje nacionalnih kapaciteta (ljudskih i tehničkih resursa) u daljinskom ispitivanju;</p> <p>4.4. Nabavka odgovarajuće IT opreme koja bi omogućila analizu podataka (računari, softver itd.).</p>		
---	--	--

Projekat #5	Podrška promjeni paradigme ka niskokarbonskom saobraćaju u Crnoj Gori	
GCF područje rezultata	Mitigacija: saobraćaj sa niskim emisijama gasova staklene bašte	
Opis problema i projekta	Predviđena implementaciona agencija	
<p>Sektor saobraćaja u Crnoj Gori predstavlja značajan izvor emisija gasova sa efektom staklene bašte, koji su 2013. godine procijenjeni na 609.000 tCO₂e. Predviđa se da će do 2030. ovaj nivo porasti na 993.000 tCO₂e, ili na 30% ukupne nacionalne emisije gasova sa efektom staklene bašte.</p> <p>Sektor saobraćaja ključni sektor koji će omogućiti Crnoj Gori da ispuni svoj NDC cilj smanjenja emisije gasova sa efektom staklene bašte od 30% ispod mjerne vrijednosti iz bazne 1990. godine. Projekat je takođe usklađen s ključnim pravcima razvoja Crne Gore, kojima je saobraćaj prepoznat kao ključno područje za održivi društveno-ekonomski razvoj zemlje, i Strategijom</p>	UNDP	
	Ključna izvršna institucija	
	Ministarstvo kapitalnih investicija	
	Potencijalni implementacioni partneri	
	Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, Javne institucije, Eko-fond i NVO sektor	

razvoja saobraćaja u Crnoj Gori, koja naglašava potrebu smanjivanja uticaja saobraćaja na životnu sredinu, uključujući i emisiju gasova sa efektom staklene bašte.

Ovaj projekat ima za cilj stvaranje povoljnog okruženja i olakšavanje ulaganja u putnički saobraćaj koji karakteriše niska emisija ugljen dioksida – niskokarbonski saobraćaj, što bi dovelo do smanjenja ukupnih emisija od najmanje 28.000 tCO₂e tokom trajanja projekta, a 472.000 tCO₂e tokom dvadesetogodišnjeg životnog vijeka projekta, ako se nastave ulagati napor i nakon njegovog završetka.

Ovo se namjerava postići poboljšavanjem sistema javnog prevoza i podrškom javnim i privatnim ulaganjima u električna vozila i prateću infrastrukturu kao i integrisanjem pitanja od značaja za klimatske promjene u politike koje regulišu sektor saobraćaja i u investicije.

Ovaj projekat doprinosi cilju GCF-a koji se odnosi na smanjenje emisija gasova sa efektom staklene bašte, promovisanjem prelaska na paradigmu mobilnosti koja je socijalno inkluzivna po svom karakteru i koja se zasniva na upotrebi vozila sa niskom emisijom ugljen-dioksida.

Projekat ima za cilj da ubrza pomak paradigme prema nisko-karbonskoj mobilnosti putnika u Crnoj Gori povećanom upotrebom javnog prevoza i većim korišćenjem e-vozila u firmama, javnim institucijama i od strane pojedinaca, kao i u voznom parku javnog prevoza. Usvaja se fazni pristup, uvodeći prvo regulatorne i strukturne promjene, a zatim primjenjujući podsticaje. Rezultati projekta sa aktivnostima su sljedeći:

Rezultat 1: Izrada i primjena visokokvalitetnog, integrisanog nisko-karbonskog sistema javnog prevoza

Aktivnost 1.1: Izrada i sprovođenje ugovora o koncesiji za javni prevoz (autobus) sa fokusom na kvalitet usluge;

Aktivnost 1.2. Pružanje tehničke ekspertize za izradu i primjenu integrisanih e-karata, rasporeda i kontrole autobuskih usluga u Podgorici;

Aktivnost 1.3. Izgradnja integrisanog sistema za pružanje informacija korisnicima u stvarnom vremenu, da bi se omogućila pametna mobilnost od vrata do vrata;

Aktivnost 1.4. Podrška tranziciji flote javnog prevoza prema e-mobilnosti;

Aktivnost 1.5. Izrada sistema za praćenje, izvještavanje i verifikaciju (MRV) javnog prevoza;

Aktivnost 1.6. Međugradski prevoz vodom.

Rezultat 2: Podrška povećanoj upotrebi električnih automobila

Aktivnost 2.1. Izrada i primjena nacionalne strategije e-mobilnosti, uključujući razvoj naplaćivanja usluga iz javne i privatne mreže;

Usklađenost sa mjerama:

1. Strategije razvoja saobraćaja Crne Gore 2019-2035

2. Nacionalne strategije održivog razvoja do 2030. godine

Promovisanje alternativnih vrsta goriva i elektromobilnosti (1)

Poboljšati energetska efikasnost u sektoru saobraćaja kroz: promociju i uvođenje električnih, hibridnih i vozila na prirodni gas, većeg udjela biogoriva, alternativnih vidova mobilnosti (biciklistički prevoz), javnog gradskog i međugradskog saobraćaja, standarda za efikasnost vozila, eko-vožnje, preusmjeravanje kamionskog teretnog na željeznički saobraćaj, poboljšanje organizacije i efikasnosti drumskog saobraćaja u gradovima i primjenu integrisanih koncepta ("pametni" gradovi) (2)

Promovisati i kreirati ambijent za razvoj zelenih inovacija u svim sektorima ekonomije, posebno u energetici, saobraćaju, industriji, građevinarstvu, poljoprivredi i uslugama (turizam) (2)

U saobraćaju primjenom novih tehnologija (vozila sa nižim emisijama, niža potrošnja goriva, alterativna goriva), uz promovisanje vidova saobraćaja koji su povoljniji po životnu sredinu; definisati i sprovođiti podsticajne mjere uključujući i poreske olakšice; primjenjivati mjere za svođenje na najmanju mjeru negativnih uticaja saobraćaja na životnu sredinu; recikliranje vozila po isteku njihovog životnog vijeka (2)

Zahtijevano ukupno finansiranje:

50.500,000 USD

ZKF:	Sufinansiranje:
12,400,000 USD	38,100,000 USD

Aktivnost 2.2. Regulatorne reforme za promovisanje veće kupovine električnih vozila;		
Aktivnost 2.3. Podrška uvođenja e-automobila u javni vozni park;		
Aktivnost 2.4. Podrška uvođenja e-automobila u privatni vozni park;		
Aktivnost 2.5. Olakšice pojedincima za kupovinu električnih automobila;		
Aktivnost 2.6. Organizovanje kampanje za podizanje svijesti, uključujući demonstracije tehnologija.		

Projekat #6		Preventivna zaštita i sanacija šumskih ekosistema u nacionalnim parkovima Crne Gore (NPCG)	
GCF područje rezultata		Adaptacija: Ekosistemi i ekosistemske usluge, otporni na negativne uticaje klimatskih promjena: 60%, Mitigacija: Održivo korišćenje zemljišta i upravljanje šumama: 40%	
Opis problema i projekta		Predviđena implementaciona agencija	
<p>Uspostavljanje novog sektora u postojećoj organizacionoj strukturi JP za Nacionalne parkove Crne Gore. Formiranje nove stručne službe-sektora, koji će Statutom JPNPCG imati propisanu djelatnost u okviru Zajedničkih službi javnog preduzeća. Služba će biti oformljena od stručnjaka koji imaju reference i najbolja znanja u smislu očuvanja koristeći ekosistemski pristup.</p> <p>Sektor za Klimatske promjene Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore biće ujedno i savremen pristup rješavanja ublažavanja posljedica, koje će mu omogućiti materijalno-tehnička sredstva koja je potrebno obezbijediti:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Izrada interaktivnih Planova zaštite od požara sa procjenom stepena ugroženosti područja NPCG od požara; Postavljanje sofisticiranih multifunkcionalnih uređaja za brzo otkrivanje i signalizovanje pojave požara. Dakle, potrebno je nabaviti adekvatnu opremu, koja će omogućiti brzo otkrivanje i savremenu opremu, koja omogućuje brzo reagovanje prilikom pojave požara; - Izgradnja inovativno-specijalizovanih Stanica za brzo reagovanje u slučaju pojave požara. Stanice u formi objekata, izgrađene u blizini šumskih područja (unaprijed utvrđene lokacije za objekte kao i pravovremeno unošenje u Plan privremenih objekata za svaki Nacionalni park). Sve stanice (8) biće opremljene potrebnom protivpožarnom opremom, opremom za ljudstvo i civilni sektor koji će se uključivati u akcije za adekvatno reagovanja na požare. 		UNDP, GIZ, WWF	
		Ključna izvršna institucija	
		Javno preduzeće Nacionalni Parkovi Crne Gore (JPNPCG)	
		Potencijalni implementacioni partneri	
		Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, Agencija za zaštitu životne sredine, Uprava za šume, Zajednica opština Crne Gore i NVO sektor	
		Usklađenost sa mjerama:	
		1. Strategije sa planom razvoja šuma i šumarstva 2014-2023. godina 2. Nacionalne strategije održivog razvoja do 2030. godine	
		Unaprijeđenje upravljanja šumama u nacionalnim parkovima (1)	
		Investicije u opremu i preventivne mjere za borbu protiv požara (1)	

- Nabavka savremenih uređaja, kakve se već koriste u regionu, (gusjeničari/roboti sa vodenim topovima i turbinama za izbacivanje vode; nabavka opreme sa sofisticiranim performansama za direktno-neposredno gašenje požara na pristupačnim i nepristupačnim lokalitetima;

- Frontalna i kontinuirana edukacija lokalnih zajednica koje gravitiraju nacionalnim parkovima i drugim zainteresovanim stranama (posjetioca, stanovnika parkova, zaposlenih, službe zaštite i sl.);

- Definisanje i mapiranje habitata i šumskih zajednica na prostoru parkova kao osnova za utvrđivanje i praćenje ekološkog kapaciteta, uticaja negativnih pritisaka i praćenja ublažavanja i adaptacije na klimatske promjene;

- Uspostavljanje PROTOKOLA monitoringa relevantnih indikatora na osnovu kojih je moguće pratiti uticaj klimatskih promjena, kao i praćenje adaptivnih i mjera ublažavanja na klimatske promjene;

- Izrada Planova pošumljavanja za područja nacionalnih parkova na kojima se može izvršiti sadnja sadnica na lokalitetima koja su degradirana, opožarena i/ili dolazi do gubitka šumskog pokrivača;

- Formiranje rasadnika sa sjemenskim stanicama, koji će prvenstveno proizvoditi autohtone sadnice nastale iz autohtonog genetičkog materijala-sjemena, poznate provenijencije, kvaliteta i starosti. Proizvodnja bi se prvenstveno bazirala na prikupljanju sjemena i proizvodnju autohtonih sadnica, a koje su prepoznate kao vrste koje imaju veću toleranciju i otpornost na klimatske promjene, kako bi se obezbijedile adaptivne intervencije na šumske ekosisteme.

Šumski ekosistemi, najvredniji i najosjetljiviji ekosistemi u nacionalnim parkovima, predstavljaju najveću vrijednost, uzimajući u obzir indeks biodiverziteta. U Crnoj Gori ima pet (5) nacionalnih parkova koji se prostiru na 7,7% od ukupne teritorije Crne Gore i zauzimaju djelove 16 opština. Izvorne vrijednosti, u prvom redu raznovrsnost, očuvanost, prašumski karakter i starost šumskih ekosistema omogućava olakšano praćenje parametara klimatskih promjena.

Preventivna zaštita šumskog pokrivača od gubljenja biomase (požari), oslobađanja štetnih gasova (CO₂) i degradacije staništa je osnova zaštite prirode i najvažnijih ekosistema kakve su šume nacionalnih parkova. Takođe, prevencija doprinosi direktnim aktivnostima na zaštiti i očuvanju, kao i smanjivanju uticaja klimatskih promjene uz direktno prilagođavanje na globalne promjene klime.

Revitalizovana degradirana područja i povećana površina pod šumskim ekosistemima postiže se kontinuiranim radnjama na pošumljavanju. Proizvodnja sadnog materijala sa fiziološkim osobinama prilagodljivim na klimatske ekstreme, predstavlja mjeru koja garantuje opstanak izvornih šumskih ekosistema

Unaprjeđenje organizovanosti institucija za borbu protiv šumskih požara

Uključivanje stanovništva u preventivu i borbu protiv požara (1)

Obezbjeđivanje kvalitetnog autohtonog sjemena i sadnica šumskog drveća (1)

Stabilni i kvalitetni šumski ekosistemi: uz pomoć integracije zahtjeva Nature 2000 u planove gazdovanja šumama, štite se staništa i vrste na cijelom području šuma (1)

Podsticanje pošumljavanja, popunjavanja i njege izdanačkih šuma (1)

Poboljšati status šuma i dodatno pošumljavati (2)

Omogućiti efikasnu zaštitu zaštićenih područja prirode, ekološki vrijednih staništa, šumskih, vodnih i obalnih ekosistema, zaštićenih vrsta flore i faune, vazduha i zemljišta - Spriječiti ugrožavanje i omogućiti očuvanje i gdje je potrebno obnavljanje šumskih, slatkovodnih, morskih i obalnih ekosistema, močvara i planinskih ekosistema, uključujući i ublažavanje negativnih uticaja klimatskih promjena i povećanja rizika od suša, poplava, požara i biotskih štetočina (naročito u odnosu na uticaje klimatskih promjena na šume koji uključuju pomjeranje vegetacionih zona, smanjenje prirasta, smanjenje broja vrsta, sušenje šuma i učestalije šumske požare) (2)

Omogućiti resursno efikasnu upotrebu šumskih resursa (2)

Omogućiti održivo upravljanje korišćenjem zemljišta radi poboljšanja bilansa voda (2)

Zahtijevano ukupno finansiranje:

8,964,852 USD

ZKF:

6,227,083 USD

Sufinansiranje:

2,737,769 USD

NPCG a uz to i zaustavljanje procesa erozije, kao i povećanje površina koje proizvode kiseonik.

Projekat #7	Implementacija prioriternih (zasnovanih na potrebama zajednice) mjera za prilagođavanje i ublažavanje uticaja klimatskih promjena na sektor voda u Crnoj Gori
GCF područje rezultata	<p>Adaptacija: Povećan nivo zdravlja i blagostanja, kao i dostupnosti i bezbjednosti hrane i vode;</p> <p>Infrastruktura i urbani prostori otporni na negativne uticaje klimatskih promjena;</p> <p>Ekosistemi i ekosistemske usluge, otporni na negativne uticaje klimatskih promjena</p>
Opis problema i projekta	Predviđena implementaciona agencija
<p>Cilj projekta je sprovođenje mjera za ublažavanje i prilagođavanje na uticaj klimatskih promjena u karstnim područjima koje se odlikuju nedostatkom vode za piće uključujući implementaciju kombinacije ne-strukturnih mjera (analiza dostupnosti vode, efikasnosti sistema vodosnabdijevanja i uticaja klimatskih promjena) i strukturnih mjera u skladu sa preporukama. Dodatno cilj projekta je i sprovođenje mjera za prilagođavanje na uticaj klimatskih promjena na poplave u regionu rijeka Zete i Morače koje uključuju izgradnju infrastrukture u rizičnim područjima (strukturne mjere) i uvođenje novih agroekoloških mjera i uspostavljanje sistema podrške/subvencija za poljoprivrednike koji se obavežu za primjenu agroekoloških mjera;</p>	UNDP
	Ključna izvršna institucija
	Ministarstvo poljoprivrede šumarstva i vodoprivrede
	Potencijalni implementacioni partneri
	<p>Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, Zavod za hidrometeorologiju i seizmologiju, Lokalne samouprave, Uprava za javne radove</p> <p>Usklađenost sa mjerama</p> <p>1. Nacionalne strategije održivog razvoja do 2030. godine;</p> <p>2. Strategija upravljanja vodama</p> <p>Ublažiti uticaje prirodnih i antropogenih hazarda (1)</p> <p>Jačati kapacitete za adaptaciju na klimatske promjene (1)</p> <p>Obezbeđenje dovoljnih količina vode odgovarajućeg kvaliteta za javno vodosnabdijevanje stanovništva i za različite privredne potrebe, na način da se ne ugrozi životna sredina. (2)</p>

	Smanjenje rizika od štetnog dejstva voda (2)	
	Zahtijevano ukupno finansiranje:	
	16,692,000 USD	
	ZKF:	Sufinansiranje:
	13,910,000 USD	2,782,000 USD

ANEKS 5. Pristup izvorima finansiranja i razvojna pomoć u oblasti klimatske akcije u Crnoj Gori

Kao što je navedeno u uvodnom dijelu dokumenta, javni dug Crne Gore dostigao je nivo koji je veći od 90% BDP-a do kraja 2020. godine¹⁴. U uslovima kada će se efekti pandemije izazvane Covid 19, uprkos planiranoj masovnoj imunizaciji, zasigurno osjećati i tokom 2021. godine, kao i u uslovima naglašene kontrakcije ekonomskih aktivnosti, značajnog pada BDP-a i povećanja zaduženosti, Crna Gora će se suočiti sa teškom ekonomskom recesijom. Mogućnosti finansiranja klimatske akcije iz domaćih izvora, kao i mogućnosti zaduživanja na međunarodnom tržištu za tu svrhu će u velikoj mjeri biti ograničene i to u dužem periodu. Stoga, u ovako nepovoljnim uslovima, saradnja sa Zelenim klimatskim fondom i mogućnost finansiranja tranzicije ka klimatski neutralnom razvoju koji je istovremen otporan na klimatske promjene dobija višestruko na značaju.

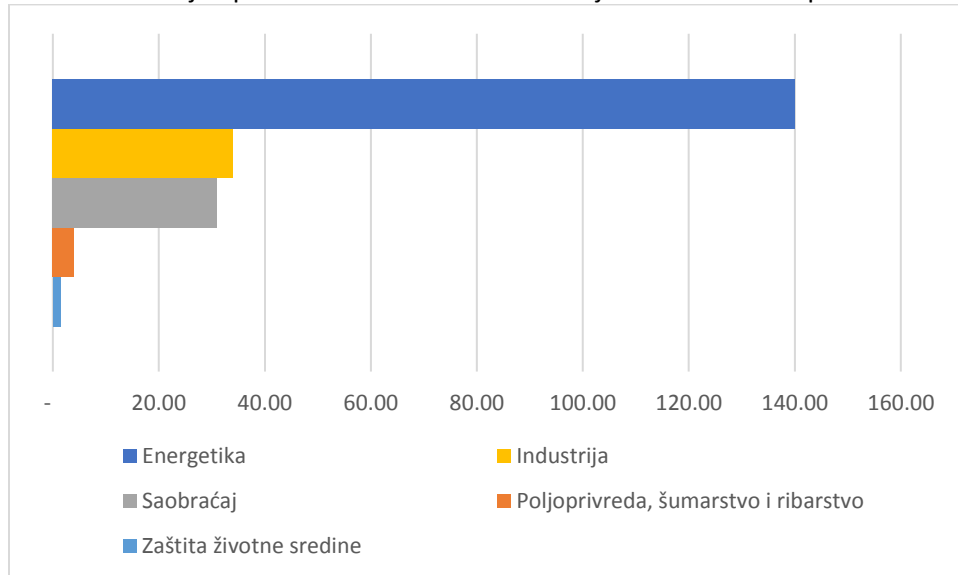
Crna Gora kao zemlja u razvoju i do sada je značajno zavisila od sredstava obzabijedenih kroz zvaničnu razvojnu pomoć. Takvo je stanje i kada je u pitanju oblast klimatske akcije. U periodu od 2014. do 2017. godine Crna Gora je dobila zvaničnu razvojnu pomoć (ODA) od preko 200 miliona eura, namijenjenu inicijativama koje se u potpunosti ili djelimično odnose na borbu protiv klimatskih promjena (OECD, 2017)¹⁵. Kako je navedeno u Trećem nacionalnom izvještaju ka UNFCCC, Evropska unija je najznačajniji donator, sa učešćem od oko 60% ukupnih sredstava za finansiranje projekata. Ujedinjene nacije i Globalni fond za životnu sredinu (GEF) zajedno su, putem programa i donacija, učestvovali sa približno 30% ukupnih sredstava.

Investicije u mjere mitigacije značajno nadmašuju investicije u mjere adaptacije. Procijenjene finansijske investicije za projekte borbe protiv klimatskih promjena u periodu od 2014. do 2017. godine iznose približno 13 miliona eura za adaptaciju u sektorima voda, šumarstva i poljoprivrede, dok su investicije u projekte mitigacije dostigle iznos od 187 miliona eura u energetskom sektoru, sektoru saobraćaja, kao i sektoru bankarstva i finansijskih usluga (OECD –DAC, 2017). Sredstava se dobijaju u formi kredita ili grantova. Struktura dobijene razvojne pomoći u oblasti klimatske akcije u Crnoj Gori u periodu 2014-2017. godine prikazana je na Grafiku 8.

¹⁴ Regional economic prospects, EBRD, septembar 2020. godine

¹⁵ Treći nacionalni izvještaj o klimatskim promjenama ka Okvirnoj konvenciji Ujedinjenih nacija o promjeni klime - UNFCCC, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, 2020. godina

Grafik 8. Razvojna pomoć u oblasti klimatske akcije za Crnu Goru u periodu 2014-2017 (u milionima USD)

9. LITERATURA

1. Nacionalna strategija održivog razvoja (NSOR) do 2030. godine, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, 2016. godina
2. Strategija upravljanja vodama Crne Gore, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, 2017. godina

3. "World Bank. 2021. Global Economic Prospects, January 2021. Washington, DC: World Bank. © World Bank. <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/34710> License: CC BY 3.0 IGO.", Table 2.2.2 Europe and Central Asia country forecasts, page 79,
4. Treći nacionalni izvještaj o klimatskim promjenama ka Okvirnoj konvenciji Ujedinjenih nacija o promjeni klime -UNFCCC, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, 2020. godina
5. Drugi dvogodišnji ažurirani izvještaj o klimatskim promjenama, Studija "Žene i klimatske promjene u Crnoj Gori", Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, 2017. godina
6. Nacionalna strategija u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, 2015. godina
7. Nacionalno utvrđeni doprinos smanjenju emisija GHG – NDC, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, 2015. godina
8. Strategija razvoja energetike Crne Gore do 2030, Ministarstvo ekonomskog razvoja, 2014. godina
9. Nacionalna strategija za transpoziciju, implementaciju i primjenu pravne tekovine EU u oblasti životne sredine i klimatskih promjena sa akcionim planom za period 2016–2020 (NEAS), Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, 2016. godina
10. Strategija za smanjenje rizika od katastrofa sa Dinamičkim planom aktivnosti za sprovođenje strategije za period 2018 – 2023. godine, Ministarstvo unutrašnjih poslova, 2017. godina
11. Strategija upravljanja vodama Crne Gore, Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede, 2017. godina
12. Zakon o potvrđivanju Pariskog sporazuma, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, 2017. godina
13. Zakon o zaštiti od negativnih uticaja klimatskih promjena, Ministarstvo ekologije, prostornog planiranja i urbanizma, 2019. godina